

**Dramaattinen, ennennäkemätön vauvakato – Helsingin
Sanomien uutisointi Suomen alenevasta syntyvyydestä**

Maisterintutkielma

Sara Ruokola

Suomen kieli

Kieli- ja viestintätieteiden laitos,

Jyväskylän yliopisto

2020

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty Humanistis-yhteiskuntatieteellinen tiedekunta	Laitos – Department Kieli- ja viestintätieteiden laitos
Tekijä – Author Sara Ruokola	
Työn nimi – Title Dramaattinen, ennennäkemätön vauvakato – Helsingin Sanomien uutisointi Suomen alenevasta syntyvyydestä	
Oppiaine – Subject Suomen kieli	Työn laji – Level Maisterintutkielma
Aika – Month and year Maaliskuu 2020	Sivumäärä – Number of pages 65
<p>Tiivistelmä – Abstract</p> <p>Yksi keskeinen osa kielentutkimusta on aina ollut mediatekstien tutkimus: kielitieteessä ollaan kiinnostuneita median kielestä, diskursseista ja genreistä sekä näiden merkityksistä identiteettien, ideologioiden ja valtarakenteiden suhteen (Johansson 2014: 152–153). Suomalaisten alentunut syntyvyys on paljon esillä mediassa ja julkisessa keskustelussa. Tilastokeskus julkaisi väestöennusteen marraskuussa 2018 sekä alueellisen väestöennusteen syyskuussa 2019, joiden yhteydessä keskustelu alenevasta syntyvyydestä kiihtyi. Syntyvyyden lasku on ilmiö, joka monitahoisuudellaan lävistää koko yhteiskunnan: vauvojen syntymiseen (tai syntymättömyyteen) liittyvät ainakin valtio, kunnat, yksilönvapaus, talous, media, kulttuuri, työelämä, biologia ja tulevaisuus. Mediassa käytävä keskustelu alenevasta syntyvyydestä yhdistää kiinnostavalla tavalla julkisen ja yksityisen: median välityksellä kerrottu tieto tulee osaksi julkisuutta, vaikka kyse on yksityisenä pidetystä asiasta (Böök 2001: 35). Monien ulottuvuuksiensa perusteella voisi olettaa, että syntyvyydestä puhuttaessa ääneen pääsevät monet eri tahot ja näkökulmat.</p> <p>Tutkimuskysymyksiäni ovat 1a) Keiden äänet kuuluvat eli keitä referoidaan Helsingin Sanomien syntyvyysuutisoinnissa? 1b) Miten uutisteksteissä referoidaan tekstin ulkopuolisia ääniä? 2) Millaisia diskursseja uutisointi kaiuttaa? Aineistoni koostuu 15 Helsingin Sanomien verkkosivuilla julkaistusta uutisesta. Uutiset on julkaistu 15.11.–25.12.2018 ja 26.9.–2.10.2019. Julkaisut ajoittuvat Tilastokeskuksen julkaisemien väestöennusteen (16.11.2018) ja alueellisen väestöennusteen (30.9.2019) yhteyteen ja suuri osa uutisista viittaa suoraan väestöennusteeseen.</p> <p>Tilastokeskukseen viitataan aineistossa hyvin paljon, sillä uutisointi ja keskustelu ovat lähteneet liikkeelle nimenomaan Tilastokeskuksen väestöennusteesta. Tilastokeskuksen yhteydessä aineistosta nousee useimmiten uhkadiskurssi sekä historiallisuusdiskurssi. Myös eläke- ja ammattiliittojohtajien äänien yhteydessä korostuu uhka, romahdus ja huoli, mutta myös tasa-arvo ja työelämään liittyvät ratkaisut. Inhimillisintä keskustelua käyvät tutkijat ja asiantuntijat: heidän äänensä kaiuttavat ratkaisuja, perhekeskeisyyttä ja tutkittua tietoa. Poliitikkojen ääni ei kuulu muuta kuin heille erikseen varatuissa jutuissa. Poliitikkojen ääneen liittyvät ymmärrettävästi hyvin poliittiset diskurssit: kansantalous, työelämä, maahanmuutto ja alueellisuus. Suurimmaksi osaksi uutisointi Suomen alenevasta syntyvyydestä on dramaattista ja ongelmakeskeistä, minkä saa aikaan erityisesti toimitukselliset valinnat: uutisotsikoissa näkyvät sanat <i>pelko</i>, <i>dramaattinen</i>, <i>synkkä</i> ja <i>huolestuttava</i>. Uutisointi on jonkin verran myös sukupuolittunutta, sillä naiseen ja synnyttämiseen viitataan eksplisiittisesti useammin kuin miehiin. Uutisoinnin negatiivisuus voi osaltaan vaikuttaa ongelman pysyvyyteen. Myös vaihtoehtoisia näkökulmia kaivattaisiin: onko aleneva syntyvyys jotain muutakin kuin katastrofi?</p>	
Asiasanat – Keywords moniäänisyys, diskurssit, kriittinen diskurssianalyysi, uutistekstit, syntyvyys	
Säilytyspaikka – Depository Jyväskylän yliopisto, suomen kielen oppiaine	
Muita tietoja – Additional information	

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	1
1.1 Aikaisempi tutkimus	2
2 SYNTYVYYDEN ALENEMINEN SUOMESSA	5
2.1 Syntyvyys tilastojen valossa.....	5
2.2 Lapsettomaksi jääminen ja sosiaalinen eriarvoistuminen.....	7
2.3 Perheen perustamisen lykkääminen	9
2.4 Vapaaehtoinen lapsettomuus.....	11
3 MONIÄÄNISYYS JA DISKURSSIT	13
3.1 Moniäänisyys ja diskurssit	14
3.2 Referointi: suorat ja epäsuorat lainaukset.....	15
3.3 Vieraiden äänen asema uutisteksteissä	17
3.4 Diskurssi ja kielelliset valinnat.....	19
4 AINEISTO JA MENETELMÄ	22
4.1 Aineiston valinta	22
4.2 Uutinen journalistisena tekstilajina.....	23
4.3 Diskurssintutkimus uutisteksteissä.....	25
4.4 Menetelmä	26
5 EKPLISIITTISET ÄÄNET: KETKÄ SYNTYVYYDESTÄ PUHUVAT?	28
5.1 Tilastokeskus.....	28
5.2 Tutkijat ja asiantuntijat.....	31
5.3 Poliitikot	33
5.4 Talouselämän vaikuttajat	36
5.5 Yleistetty ääni	39
6 IMPLISIITTISET ÄÄNET ELI DISKURSSIT	42
6.1 Uhkaavat syntyvyysluvut.....	42
6.2 Historialliset syntyvyysluvut	47
6.3 Hallitsemattomat syntyvyysluvut.....	49
6.4 Maahanmuutto ja syntyvyys	52
6.5 Sukupuolittunut syntyvyysuutisointi.....	54
7 PÄÄTÄNTÖ	59
7.1 Tutkielman arviointi ja tulokset	59
7.2 Pohdinta	62
7.3 Jatkotutkimusmahdollisuudet.....	63

LÄHTEET	65
Aineistolähteet	67

1 JOHDANTO

Yksi keskeinen osa kielentutkimusta on aina ollut mediatekstien tutkimus: kielitieteessä ollaan kiinnostuneita median kielestä, diskursseista ja genreistä sekä näiden merkityksistä identiteettien, ideologioiden ja valtarakenteiden suhteen (Johansson 2014: 152-153). Suomalaisten alentunut syntyvyys on ollut paljon esillä mediassa ja julkisessa keskustelussa erityisesti 2010-luvun loppupuolella. Syntyvyyden lasku on ilmiö, joka monitahoisuudellaan lävistää koko yhteiskunnan: vauvojen syntymiseen (tai syntymättömyyteen) liittyvät ainakin valtio, kunnat, media, kulttuuri, työelämä, biologia, ilmastonmuutos ja yksilönvapaus. Syksyllä 2017 Sdp:n puheenjohtaja Antti Rinne kehotti suomalaisia ryhtymään “synnytystalkoisiin” (HS 23.8.2017), joka nostatti kohun. Synnytystalkoot jäi terminä elämään suomen kieleen ja siitä on tehty ainakin yksi musiikkikappalekin. Merikarvialla taas on järjestetty peitonheilutustalkoot (YLE 21.2.2018).

Syntyvyyden lasku ei ole varsinaisesti tuore ilmiö. Viimeisin syntyvyyslukujen pudotus on alkanut Pohjoismaissa vuonna 2010. Vuosi vuodelta syntyvyysluvut ovat laskeneet edellisvuoteen verrattuna, ja Suomessa syntyvyys on pudonnut Pohjoismaista eniten. (Jalovaara 2019.) Tilastokeskus julkaisi 16.11.2018 uuden ennusteen suomalaisten syntyvyysluvuista. Päivää ennen Helsingin Sanomat julkaisi uutisen otsikolla “Uusi väestöennuste julkistetaan tänään, eikä sitä ole koskaan ennen pelätty näin”. Ennusteen mukaan syntyvyys Suomessa on vielä alhaisempaa kuin aiemmin osattiin arvioida. Tämä ennuste sai aikaan valtavan paljon uutisointia ja keskustelua printtimedioissa ja niiden verkkoversioissa, joista erityisesti Helsingin Sanomat tarttui aiheeseen. Helsingin Sanomissa ilmestyi pelkästään kahden viikon aikana ennusteen julkaisemisen jälkeen yhteensä 33 lehtijuttua: uutisia, artikkeleita, kolumneja, pääkirjoituksia ja mielipidekirjoituksia. Syntyvyys on yhteiskunnan kaikilla tasoilla vaikuttava vyyhti. Se vaikuttaa kansantalouteen ja sitä pyritään ohjailemaan poliittisesti, mutta toisaalta se on niin syvästi henkilökohtainen asia, ettei siihen valtio voi suoraan puuttua. Tämän vuoksi syntyvyyskeskustelu ja syntyvyyteen liittyvä uutisointi on mielenkiintoista tutkittavaa. Monien ulottuvuuksiensa perusteella voisi olettaa, että syntyvyydestä puhuttaessa ääneen pääsevät monet eri tahot ja näkökulmat. Siksi olen kiinnostunut siitä, ketkä syntyvyydestä puhuvat ja mitä diskursseja keskustelussa nousee esiin. Kuten Pietikäinen ja Mäntynen (2009: 124) toteavat, uutistekstien moniäänisyys on ilmeistä ja usein helposti havaittavaa, mutta tutkimuksen kannalta oleellista, kun halutaan tietää ketkä saavat äänensä kuuluviin, millaisia

äännet ovat ja mitä diskursseja äännet kaiuttavat. Mediateksteistä suurin osa kertoo siitä, mitä joku on jossain sanonut tai kirjoittanut (Kalliokoski 2005: 9).

Uutisteksti on luonnostaan intertekstuaalinen, moniääninen tekstilaji. Toisaalta moniäänisyys voi olla melko rajoittunutta, sillä uutismedioissa ääneen pääsevät todennäköisemmin ne, joilla on jo entuudestaan taloudellista, kulttuurista tai poliittista valtaa (Fairclough 1995: 58). Tutkimuksessani pyrin selvittämään, mitä tahoja uutisteksteissä referoidaan ja miten, ja millaisia diskursseja syntyvyysuutisointiin liittyy. Tavoitteeni on siis selvittää Suomen alenevaa syntyvyyttä käsittelevien uutistekstien moniäänisyyttä sekä eksplisiittisten äänten että implisiittisten äänien osalta. Kielenkäyttö rakentuu sosiaalisesti, ja jokainen teksti asemoituu viittausten, lainauksien ja referointien kautta jollain tavalla suhteessa aiempiin teksteihin tehden tekstistä moniäänisten (Pietikäinen & Mäntynen 2009: 123). Moniäänisyys on uutistekstien ydin, mutta moniäänisyydenkin ilmaisemiseen uutisteksteissä liittyy kielellisiä valintoja. Tutkimuskysymyksiäni ovat

- 1a) Keiden äännet kuuluvat eli keitä referoidaan Helsingin Sanomien syntyvyysuutisoinnissa?
- 1b) Miten uutisteksteissä referoidaan tekstin ulkopuolisia ääniä?
- 2) Millaisia diskursseja uutisointi kaiuttaa?

Käytän tutkimuksessani termejä eksplisiittinen moniäänisyys ja implisiittinen moniäänisyys. Tutkimuskysymykset 1a ja 1b pureutuvat eksplisiittiseen moniäänisyyteen, eli siihen, ketkä konkreettisesti pääsevät ääneen syntyvyysuutisoinnissa. Eksplisiittiset äännet ovat helposti yksilöitävissä, kuka tai mikä taho on äänen takana, ja ne ovat helposti tunnistettavissa erilaisten referointikeinojen myötä. Tutkimuskysymys 2 keskittyy implisiittisiin ääniin. Implisiittiset äännet ovat hienovaraisempia, kulttuurisia ja rakenteellisia kaikuja eli diskursseja. Olen kiinnostunut siitä, ketkä pääsevät syntyvyyskeskustelussa ääneen ja millaisia diskursseja syntyvyysuutisointi kaiuttaa. Tutkimuksen fokus on siis siinä, ketkä syntyvyystä puhuvat, millä tavoin ja millaisia diskursseja keskusteluun kytkeytyy.

1.1 Aikaisempi tutkimus

Syntyvyyden aleneminen, väestörakenteen muutos ja ilmiöt näiden taustalla ovat kiinnostava aihe tutkimukselle. Tutkimusaiheena syntyvyys on hyvin poikkitieteellinen ja

lähestymismistapoja on monia. Syntyvyys ja väestörakenne ovat tilastollisesti ja numeerisesti todennettavissa, mutta tilastot eivät välttämättä valaise syitä muutosten taustalla. Syntyvyyttä on tutkittu tilastotieteellisistä ja demografisista lähtökohdista ja siihen liittyvästä keskustelusta on tehty diskurssitutkimusta ja retorista analyysiä. Suomessa on käynnissä laaja Akatemian rahoittama tutkimushanke, joka pureutuu alenevan syntyvyyden syihin poikkitieteellisesti ja laajasti. Oma tutkimukseni asettuu syntyvyyteen liittyvässä tutkimuksessa diskurssi- ja mediatutkimuksen alueelle. Valaisen laajasti syntyvyyden alenemiseen liittyviä tekijöitä, jotta tutkimukseni yhteiskunnallinen konteksti on lukijalle selkeä. Moniäänisyyteen liittyvä tutkimus paljastaa yhteiskunnan rakenteita, valtasuhteita, asenteita ja ennako-oletuksia liittyen syntyvyyteen ja syntyvyyden lävistämiin yhteiskunnallisiin teemoihin.

Tutkimusta syntyvyydestä käytävään keskusteluun liittyen ovat tehneet Annika Rajamäki (2007) ja Anna-Maria Isola (2008). Rajamäki on tutkinut pro gradu -tutkielmassaan Suomen eduskunnan väestöpoliittisen syntyvyyskeskustelun diskursseja. Diskurssien lisäksi Rajamäki on tutkinut väestöpoliittisen keskustelun argumentointia ja sukupuolisidonnaisuutta. Aineistona tutkimuksessa on eduskunnassa 1.6.2005 käydyin palautekeskustelun perhepolitiikkaan liittyvät puheenvuorot. Isola taas on tutkinut artikkelissaan Venäjän federaation sosiaali-, terveys- ja väestöpoliittisia asiakirjoja, jotka pyrkivät ratkaisemaan suuren demografisen ongelman eli alenevan syntyvyyden ja lisääntyvät terveysongelmat. Tutkimusmenetelmänä Isola käyttää argumentaatioanalyysin ja retoriikan analyysin välineitä.

Rajamäen (2007) tutkimuksen mukaan perhepoliittiseen puheeseen liittyvät yhteiskunnan etu -diskurssi, työn ja perheen yhteensovittamisdiskurssi sekä perhekeskeisyyden lisäämisdiskurssi. Näitä diskursseja käytetään kahdesta eri argumentaatiopositioista, joista toisen Rajamäki on nimennyt syntyvyydenlisäämispuheeksi ja toisen yksilönvalintapuheeksi. Sukupuolisidonnaisuutta koskeva analyysi osoitti, että syntyvyyskeskustelu on sukupuolisidonnaista erityisesti silloin, kun sukupuoli eksplisiittisesti mainitaan ja että erilaisilla poliittisilla toimilla pyritään vaikuttamaan erityisesti naisiin syntyvyyttä edistävällä tavalla. (mts. 2, 44–45.) Isolan (2008) mukaan retoriikka Venäjän federaation asiakirjoissa on sukupuolittunutta: naisia syyllistetään vastuuttomasta suhtautumisesta aborttiin ja “synnytysterveyteen”, kun taas miesten alkoholin liikakäyttöön ei liitetä syytöstä vastuuttomuudesta. Teksteissä esiintyvä “kansallinen mentaliteetti”, jota yritetään muuttaa tavoitteena suuremmat syntyvyysluvut, on käsitteenä sukupuolittunut. (mts. 524–534.) Oman tutkimukseni aineisto on erilainen kuin Rajamäen ja Isolan, mutta samoja elementtejä löytyy myös Helsingin Sanomien syntyvyysuutisoinnista: valtion kiinnostus syntyvyyteen, paikoin sukupuolittuneita kielenaineiksia sekä yksilönvapauden ja julkisen keskustelun välinen jännite.

Euroopan tasolla syntyvyyden kehitystä on tutkinut esimerkiksi Wolfgang Lutz (2006). Syntyvyyden lasku on ilmiö, joka on koskettanut Eurooppaa koko 2000-luvun ajan. Muutokset ovat niin suuria, että ilmiötä kutsutaan ”toiseksi suureksi demografiseksi muutokseksi”. Vaikka jo tapahtuneet muutokset ovat väestön tasolla merkittäviä, niistä on hyvin vaikeaa ennustaa tulevaa: jo tapahtunut demografinen käänne on seurausta erilaisista käyttäytymiseen, asenteisiin ja yhteiskunnan normeihin liittyvistä muutoksista. Syntyvyyden laskuun vaikuttavia tekijöitä on pyritty tutkimaan, mutta yhtä tiettyä syytä on mahdotonta nimetä. (Lutz 2006.) Heidi Colleran (2016) käsittelee ilmiötä globaalilla ja evolutiivisella tasolla: miksi väestön kokonaishedelmällisyysluku laskee samaan tahtiin kuin yhteiskunta kehittyä, sivistyy ja muuttuu vauraammaksi? Jo 200 vuoden ajan kaksi- ja yksilapsiset perheet ovat kasvattaneet suosiotaan globaalisti, vaikka eri puolilla maailmaa ihmiset elävät hyvin erilaisissa kulttuureissa. Demografiset muutokset ovat monitasoinen ilmiö, jossa taloudelliset, kulttuuriset, asenteelliset ja sosiaaliset tekijät ovat kietoutuneet yhteen. Jotkut tutkijat esittävät, että syntyvyyden lasku on evolutiivinen ilmiö muiden tasojen ohella, sillä ihmisten biologinen mahdollisuus saada lapsia on heikentynyt yhteiskuntien kehittyessä. (Colleran 2016.) Tutkittiinpa väestörakenteen muutosta ja syntyvyyden laskua mistä näkökulmasta käsin tahansa, ilmiö on vaikeasti selitettävä ja moniulotteinen.

Suomessa on vuonna 2019 käynnistynyt Suomen Akatemian rahoittama NEFER, Syntyvyyden lasku ja eriarvoisuus -tutkimushanke, joka tutkii syntyvyyden laskua ja pyrkii selvittämään sen taustalla vaikuttavia tekijöitä. NEFERissä hyödynnetään erityisesti tilastoihin ja rekistereihin perustuvia aineistoja, ja hankkeen näkökulma on monitieteinen. Hankkeessa keskitytään erityisesti eriarvoisuuteen ja epätasa-arvoon ja niiden vaikutuksiin perheenmuodostuksessa. (NEFER 2019.) Lisää syntyvyyden alenemisesta ja siihen vaikuttavista tekijöistä kerron seuraavassa luvussa.

2 SYNTYVYYDEN ALENEMINEN SUOMESSA

Vuodesta 1970 lähtien Suomen väestön uusiutumisraja on alittunut. Uusiutumisraja on kokonaishedelmällisyysluku, jonka pitäisi olla 2,1 lasta yhtä naista kohden. Kun uusiutumisraja jatkuvasti alittuu, seurauksena on väestön ikääntyminen ja huoltosuhteen heikkeneminen. Näiden seuraukset ovat päättäjien mukaan erityisesti kansantaloudelliset ongelmat, joilla on kerrannaisvaikutus: pienempi ikäluokka synnyttää vähemmän lapsia, jolloin seuraava sukupolvi on yhä vain pienempi. Huoltosuhteen heikkeneminen on monen tahon mukaan kansantaloudellisesti vakava ongelma, koska väestön ikääntyessä julkisten palveluiden tarve kasvaa, mutta yhä pienempi joukko on tuottamassa palveluita ja maksamassa veroja. Vuosina 2010–2030 työikäisen väestön ennustetaan vähenevän 217 000 henkilöllä ja kyseisellä aikavälillä sosiaali-, terveys- ja eläkemenojen osuus Suomen BKT:stä kasvaa merkittävästi suuremmaksi kuin muissa Pohjoismaissa tai EU:ssa keskimäärin. On kaksi tapaa, joilla huoltosuhteen heikkeneminen voidaan pysäyttää: maahanmuuton lisääminen tai syntyvyyden lisääminen. Maahanmuuttajien työllisyysaste on kuitenkin huomattavasti alkuperäisväestöä pienempi, joten maahanmuutto ei ole ratkaissut ongelmaa – päinvastoin. Syntyvyyden kohoaminen uusiutumisrajalle (2,1) ratkaisisi kansantaloudellisia ongelmia niin huoltosuhteen kuin talouskasvunkin osalta. (Lehtonen & Pekkola 2015: 5, 9.) Toisaalta, jos syntyvyys jää suunnilleen nykyiselle tasolle, on lopulta vähemmän ihmisiä, jotka palveluita käyttävät eli jossain vaiheessa valtion menot myös pienenevät. Vaikka syntyvyyden aleneminen Suomessa on ollut jyrkkä ja yllättävä, se ei ole täysin poikkeuksellista: myös muissa Pohjoismaissa syntyvyys on alentunut vuosituhannen vaihteen jälkeen (Perhebarometri 2017: 11).

2.1 Syntyvyys tilastojen valossa

Kokonaishedelmällisyysluku lasketaan suhteuttamalla syntyneiden lasten määrä naisten määrään. Luku kertoo, kuinka monta lasta yksi nainen synnyttäisi koko elinikensä aikana, jos syntyvyys pysyisi laskentavuoden tasolla. Vuonna 2018 syntyvyyden lasku jatkui kahdeksatta vuotta peräkkäin ja syntyvyysluku oli keskimäärin 1,41 lasta naista kohden. Vuonna 2017 kokonaishedelmällisyysluku oli 1,49. Suomessa syntyi 47 577 lasta vuonna 2018, joka on 2744 (5,5%) vähemmän kuin edeltävänä vuonna. Samaan aikaan kun kokonaishedelmällisyysluku laskee, ensisynnyttäjien ikä nousee: vuonna 2018 ensisynnyttäjät olivat keskimäärin 29,4-vuotiaita, kun 10 vuotta sitten ensisynnyttäjät olivat keskimäärin 28,2 vuoden ikäisiä. Kaikkien

synnyttäjien keski-ikä on 31,1 vuotta – tämä luku on noussut kymmenen vuoden aikana 1,0 vuodella. Isäksi tullaan ensimmäisen kerran keskimäärin 31,4 vuoden iässä, ja kaikkien isäksi tulleet olivat keskimäärin 33,5-vuotiaita. (Suomen virallinen tilasto 2019.) Tilastokeskuksen raportti ei tarjonnut enempää tietoa isyydestä esimerkiksi isyyteen liittyvien keskiarvoikien kehittymisestä, vaikka raportin mukaan 98%:lla lapsista on väestörekisteriin ilmoitettu tieto isästä. Erilaisista perhetilanteista huolimatta lapsen isä on niin suuressa osassa tapauksista tiedossa, että on yllättävää, ettei tietoja isyydestä ollut tarkemmin – varsinkin kun vertaa, kuinka suuressa osassa tiedot synnyttäjistä eli äideistä raportissa olivat. Tällaisten asioiden kuvaaminen ei ole koskaan neutraalia tai vapaata yhteiskunnan arvolatauksista: tarkoittaako synnyttäjiin eli naisiin liittyvän tiedon yksityiskohtaisempi raportointi ja seuraaminen sitä, että äitiys on edelleen ensisijaista isyyteen nähden ja että Suomen syntyvyyden lisääminen on ensisijaisesti naisten hartioilla? Syntyvyyden tarkastelu lasten määränä suhteutettuna naisten määrään varmistaa ainakin sen, että tilastoihin pohjautuvassa keskustelussa suurin huomio keskittyy väkisinkin naisiin.

Syntyvyys aleni vuonna 2018 kaikissa Suomen maakunnissa. Suurin kokonaishedelmällisyysluku oli Keski-Pohjanmaalla (1,92) ja alhaisin Varsinais-Suomessa (1,32) sekä Uudellamaalla, Etelä-Karjalassa ja Pirkanmaalla (kaikissa 1,33). Yhdessäkään maakunnassa syntyvyys ei ollut väestön uusiutumisrajan yläpuolella. Syntyvyys laski suhteellisesti eniten Etelä-Karjalassa, 11 prosentilla. Tarkastelujaksolla 2014–2018 vähintään 50 000 asukkaan kunnista korkein kokonaishedelmällisyysluku oli Seinäjoella (1,70), Porvoossa (1,70) ja Espoossa (1,66). Matalin kokonaishedelmällisyysluku kyseisellä ajanjaksolla oli Helsingissä (1,23), Turussa (1,26) ja Tampereella (1,29). Kaikkien Suomen kuntien kokonaishedelmällisyyslukujen vertailussa matalimpien joukossa olivat sielläkin Helsinki, Tampere ja Turku. (Suomen virallinen tilasto 2019). Vuonna 2015 ihanteellinen lapsiluku keskimäärin oli vähän alle 2, eli suomalaiset saavat keskimäärin vähemmän lapsia kuin toivovat (Perhebarometri 2017: 28). Tutkijoiden esittämiä syitä syntyvyyden alenemiselle ja ihannelapsiluvun saavuttamisen esteille käsittelen seuraavissa alaluvuissa. Käsittelen myös ilmiöitä, jotka johtavat syntyvyyslukujen alenemiseen: sosiaalista eriarvoisuutta, tahatonta lapsettomuutta ja vapaaehtoista lapsettomuutta.

Tarkkaa selitystä ei ole, miksi hyvinvoivissa, vaurastuvissa, tasa-arvoasioitaan petraavissa maissa syntyvyys laskee. Kyse on kuitenkin selkeästä trendistä (Perhebarometri 2017). Mikä estää suomalaisia toteuttamasta omia toiveitaan lapsiluvun suhteen? Tieteellisessä keskustelussa syitä syntyvyyden alenemiselle on esitetty useita. Yksilöllistyminen, perheen perustamisen kustannukset, taantuma ja epävarma työllisyystilanne sekä arvojen ja ihanteiden

muuttuminen ovat mahdollisia syitä syntyvyyden alenemiselle. (Perhebarometri 2017: 19-22.) Suomessa syntyvyys on laskenut jyrkemmin kuin taloudellisten tai nuorten työllisyyteen liittyvien indikaattorien perusteella olisi arvioitu. Työelämän vaatimukset, lastensaannin vaikutukset uraan ja tulokehitykseen ja edellä mainittujen erot naisten ja miesten välillä vaikuttavat myös lasten hankinnan siirtämiseen myöhemmäksi. Nuoret aikuiset saattavat nähdä vanhemmuuden erityisen vaativana elämänvaiheena, ja tätä mielikuvaa median välittämät uhkakuvat vahvistavat. (Perhebarometri 2017: 108.) Kymenlaakson ammattikorkeakoulun tutkimus vuonna 2011 kartoitti maakunnan opiskelijoiden syitä lasten hankinnan lykkäämiseen tai siitä luopumiseen. Syiksi nousi esimerkiksi työelämän ja opintojen vaatimukset, oma koettu kypsyys, elin- ja asumiskustannukset, terveydenhuollon puutteet ja lapsivastaiset asenteet. Moni tekijöistä olisi korjattavissa tai ainakin paranneltavissa poliittisin päätöksin. (Lehtonen & Pekkola 2015: 10.) Uutisoinnin tutkiminen alenevaan syntyvyyteen liittyen onkin kiinnostava aihe myös siitä näkökulmasta, että tutkimuksessa saattaa selvitä joitain median vanhemmuuteen luomia mielikuvia. Kirjoitetaanko perheenisäyksestä tervetulleena asiana ja vanhemmuuden ja muun elämän yhdistämisen kiinnostavuudesta vai uutisoidaanko lapsiperheiden leikkauksista ja lapsiperhearjen kuluttavuudesta (Perhebarometri 2015: esipuhe)?

On tärkeää muistaa, että lapsettomuuden yleistyminen ja syntyvyyden aleneminen eivät väestötasolla välttämättä aina ole toistensa syy ja seuraus. Lapsettomuus voi olla väestötasolla yleistä, eikä se välttämättä vaikuta syntyvyyslukuihin – tällöin ne, joilla on lapsia, saavat perheenisäystä enemmän. Syntyvyys voi myös laskea tai jäädä väestön uusiutumisrajan alapuolelle, vaikka kaikki aikuiset olisivat vanhempia: tällöin useimmissa perheissä olisi yksi lapsi.

2.2 Lapsettomaksi jääminen ja sosiaalinen eriarvoistuminen

45% lapsettomista ei ole 40 ikävuoteen mennessä elänyt avo- tai avioliitossa – todellista valintaa ei perheen perustamisen ja lapsettomuuden välillä ei ole koskaan ollut mahdollista tehdä, kun sopivaa kumppania ei ole ollut. Vain 11% lapsettomista 40-vuotiaista oli ollut pitkään naimisissa. (Jalovaara & Fasang 2017; Maksimainen 2019: 114.) Esimerkiksi Helsingin Sanomissa 2.10.2019 esitetty väite siitä, että sinkkuuden ja lapsettomuuden taustalla on myös eräänlainen kohtaanto-ongelma, kun kaupunkien koulutetut naiset ja maaseudun kouluttamattomat miehet jäävät ilman kumppania, ei täysin saa tieteellistä tukea. Korkeasti

koulutetuista noin puolet on 39-vuotiaana ensimmäisessä avo- tai avioliitossaan ja heillä on lapsia. Toisen asteen suorittaneista tähän ryhmään kuului hieman alle 40% ja pelkän peruskoulun suorittaneista vain alle 25%. Miesten ja naisten väliset erot eivät olleet suuria. Koulutus ennustaa lapsettomaksi yksineläjäksi päätymistä, sillä pelkän peruskoulun käyneet olivat huomattavasti todennäköisemmin niitä, jotka eivät olleet koskaan asuneet avioliitossa ennen kuin täyttivät 40. Tässäkään sukupuolten välillä ei ollut eroja, vaikka mediassa esitetyn syy-seuraussuhteen mukaisesti juuri kouluttamattomien naisten pitäisi olla niitä, joilla on varaa valita kumppaniehdokkaista. Korkeakoulutetuista naisista vain 5% kuului ryhmään, joka ei 40 ikävuoteen mennessä ollut asunut kumppanin kanssa yhdessä, kun pelkän peruskoulun käyneistä naisista tähän ryhmään kuului 24%. (Jalovaara & Fasang 2015; Maksimainen 2019: 121–122.)

Ihmisen sosioekonominen tausta vaikuttaa hyvin moneen asiaan – myös perheen perustamiseen liittyviin kysymyksiin. Ihanteellinen lapsiluku on laskenut heikoimmassa asemassa olevilla ihmisillä enemmän kuin muissa väestöryhmissä. (Perhebarometri 2015.) Menneinä vuosikymmeninä lapsettomuus oli yleisempää korkeasti koulutetuilla naisilla, mutta 2010-luvun aikana lapsettomaksi jäävien osuus on kasvanut pelkästään vähemmän koulutetuilla naisilla (Jalovaara 2019). Sekä Suomessa että Euroopassa on havaittavissa uusi kehityssuunta, jossa sosiaalinen eriarvoistuminen näkyy edellytyksissä perheen perustamiselle. Koulutus- ja tulotaso vaikuttaa erityisesti mieheen: korkeammin koulutetut ja paremmin tienaavat miehet saavat todennäköisemmin lapsia kuin pienituloisemmat ja vähemmän koulutetut miehet. (Perhebarometri 2015.) Koulutuksen merkitys siinä, jääkö ihminen lapsettomaksi, on kääntynyt naisilla samansuuntaiseksi mitä se on ollut miehillä jo ennestään (Jalovaara 2019). On kiinnostavaa, että julkisessa keskustelussa ei näy tällainen sosiaalisen eriarvoistumisen aiheuttama lapsettomuus. Voi olla, että alemmista sosioekonomisista taustoista tulevat ihmiset eivät ole päättäjien silmissä niitä, joiden ylipäätään toivotaan perustavan isoja perheitä, sillä huono-osaisuus on usein periytyvää. Syntyvyysuutisointiin liittyy narratiivi siitä, että naisten kouluttautuminen ja urakeskeisyys sekä maalaiskylien miesten yksinäisyys ovat taustalla syntyvyyden alenemiseen. Tällaista kohtaanto-ongelmaa käsittelen lisää alaluvussa 2.3. Naisten kouluttautumista ja urasuuntautuneisuutta ei voi pitää syynä syntyvyyden alenemiselle, kun suurin pudotus on tapahtunut nimenomaan huono-osaisemmilla naisilla. Millainen on oikeanlaista syntyvyyttä? Toivotaanko sosiaalityöillä elävän suomalaisen tai suomea osaamattoman maahanmuuttajanaisen osallistuvan ”synnytystalkoisiin”, vai koskeeko huoli vauvakadosta pelkästään hyväosaisten vauvoja?

2.3 Perheen perustamisen lykkääminen

Vanhemmiksi tullaan yhä iäkkäämpinä, mikä on yksi keskeinen syntyvyyden alenemiseen vaikuttava tekijä Suomessa. Mitä suurempi ensimmäistä kertaa vanhemmaksi tulevien keski-ikä on, sitä pienemmäksi keskimääräinen lapsiluku jää ja sitä enemmän yhteiskunnassa esiintyy myös lapsettomuutta – ihannelapsiluvun saavuttamiseen on vanhemmilla ensisynnyttäjillä vähemmän aikaa. Vanhemmaksi tuleminen myöhentyminen saattaa luoda uudenlaisia ongelmia, kuten ei-toivottua lapsettomuutta tai haasteita raskaaksi tulemisessa. Vanhemmaksituloikään vaikuttaa sosioekonominen tausta: vähemmän koulutettu väestönosa saa lapsia keskimäärin aikaisemmin kuin koulutetummat, ylemmän sosiaaliluokan edustajat. Tämä ero on näkynyt pitkään kaikissa länsimaissa. Vanhemmaksituloikään vaikuttaa myös asuinalue. Kaupungeissa saadaan lapsia keskimäärin vanhempana kuin maaseudulla. (Perhebarometri 2017: 10, 20.) Syntyvyyden lasku on merkittäväntä ensimmäisten lasten kohdalla, mutta myös toisten ja kolmansien lasten kohdalla. Ensimmäisen lapsen saamiseen vaikuttaa se, onko löytänyt sopivaa kumppania, ja toisen ja kolmannen syntymään taas vaikuttaa perhe-elämään liittyvät seikat. (Jalovaara 2019.)

Perheen perustamisen lykkääminen tarkoittaa myös sitä, että usein pariskunta viettää aikaa pitkään kaksin. Lykkääminen aiheuttaa sen, että moni parisuhde ehtii kariutua ennen kuin jälkikasvu on syntynyt. Kun nuorilta 20–35-vuotiailta aikuisilta on kysytty, miksi lapsen saaminen ei tunnu ajankohtaiselta, selityksenä on useimmiten halu tehdä muita kiinnostavia asioita ja pelko siitä, että nykyisestä elämäntyylistään joutuu luopumaan. Vuonna 2008 vain kymmenesosa vastaajista piti em. syitä erittäin tärkeinä syinä olla hankkimatta lapsia, mutta vuonna 2015 osuus oli jo yksi kolmannes. Toisaalta 30 vuoden rajapyykin jälkeen enää noin neljännes vastaajista piti näitä syitä merkittävinä tekijöinä olla hankkimatta lapsia. (Perhebarometri 2017: 74.) Vaikuttaa siltä, että suunnilleen 30 ikävuoden jälkeen lasten saaminen alkaa tuntua ajankohtaiselta, sillä syntyvyys on laskenut eniten alle 30-vuotiailla. Vuosien 2010–2018 välillä 25–29-vuotiaiden lastensaanti on pudonnut 31% ja 20–24-vuotiailla 37%. Myös teiniraskauksia on Suomessa jatkuvasti vähemmän. Ensin mainittu ikäryhmä on perinteisesti saanut paljon lapsia, joten sen merkitys laskeville syntyvyystilastoille on suurin. (Jalovaara 2019.) On pelkkää spekulatiota, kuinka suuri osa pudotuksesta johtuu lastensaannin lykkäämisestä sopivampaan elämäntilanteeseen ja kuinka suuri osa ei halua tai saa lapsia koskaan.

Kaikista merkittävin syy lykkäämiselle on sopivan kumppanin puute: naisista 46% piti sitä hyvin tärkeänä syynä ja miehistä 53%. (Perhebarometri 2017: 75.) Luvussa 2.4 selviää, että suuri osa lapsettomista 40-vuotiaista ei ole koskaan ollut avo- tai avioliitossa eli todellista valintaa lapsettomuuden ja perheen perustamisen välillä ei ole ollut mahdollista edes tehdä. Sopivan kumppanin puute kytkeytyy julkisessa keskustelussa erityisesti Suomen alueelliseen jakaantumiseen, koulutuseroihin miesten ja naisten välillä sekä nykyajan suorituskeskeisyyteen ja deittailukulttuuriin. Kahteen ensin mainittuun pureudutaan enemmän luvussa 2.4. Suorituskeskeisyyttä ja deittailukulttuuria voidaan jonkin verran julkisessa keskustelussa kriittisin äänenpainoin, mutta näiden ilmiöiden todelliseksi muuttamiseksi tarvittaisiin todennäköisesti jotain muuta: avointa keskustelua parisuhteen ongelmista ja siitä, että suhteen ei kuulukaan olla pelkkää ilotulitusta, kertomuksia epäonnistumisista ja niistä seuranneita mahdollisista hyvistä asioista ja ylipäättään inhimillisiä, nuorille samaistuttavia tarinoita kiiltokuvien takana. Nykyajan nuorilla aikuisilla on valtavat paineet pyrkiä parhaaseen mahdolliseen tulokseen opiskelujen, työn, ansiotulojen, parisuhteen, oman kypsytymisen ja lisääntymiskyvyn yhdistämisessä, vaikka harva pystyy hallitsemaan kaikki osa-alueet (Perhebarometri 2017: 98).

Lasten saamisen lykkäämiseen liittyen vuoden 2017 Perhebarometrissa esitettiin huoli siitä, onko koulujen tarjoama terveystiedon liiankin ehkäisykeskeistä ja tietävätkö ihmiset, minkä ikäisenä lasten saaminen on mahdollista. Vuonna 2008 korkeakouluopiskelijoille toteutetussa tutkimuksessa noin kolmannes naisista ja yli puolet miehistä luuli, että naisen hedelmällisyys alkaa laskemaan jyrkästi vasta 45-vuotiaana. (Perhebarometri 2017.) Perhebarometrin haastatteluaineistosta kävi ilmi, että terveystiedon oppitunneilla käyty seksuaalikasvatus painottui lähinnä raskauden ehkäisyyn. Painotus raskauden ehkäisyyn johtaa kahteen asiaan: kun seksuaalikasvatus on ehkäisy painotteista, jää mielikuva, että raskaaksi voi tulla minä hetkenä hyvänsä ja että raskaaksi tuleminen onnistuu hyvin helposti sitten, kun se on ajankohtaista. Se, että naisen ja miehen hedelmällisyyden takarajoista ei ole realistista kuvaa, saattaa liittyä myös lapsettomaksi jäämiseen. Yli 40-vuotiaista miehistä jo kolmannes on lapsettomia ja naisistakin yli 20%. Varsinkin 35-vuotiailla lapsettomuus on yleistynyt, sillä 44% miehistä ja 29% naisista on lapsettomia. Kuten luvussa 2.1 kerroin, 2010-luvulla lapsettomaksi jääminen on yhä kiinteämmin yhteydessä huono-osaisuuteen. Koska naisen hedelmällisyys alkaa pääsääntöisesti laskea 35-vuotiaana, on sitä vanhemman pariskunnan todennäköisesti turvauduttava lääketieteelliseen apuun, mikäli he haluavat saada perheenisäystä. Noin 15% suomalaisista lasta yrittävistä joutuvat hakeutumaan hedelmöityshoitajien pariin (Perhebarometri 2017: 98). Hedelmöityshoidot vaativat usein

paljon sekä rahallisia että henkisiä resursseja, eikä niihin näin ollen ole mahdollisuutta kuin hyväosaisella väestöosalla. Käsittelen lapsettomaksi jäämistä seuraavassa alaluvussa.

2.4 Vapaaehtoinen lapsettomuus

Tahattoman ja vapaaehtoisen lapsettomuuden raja ei ole selkeä ja pysyvä, vaikka tässä tutkielmassa olenkin jaotellut ne eri alalukuihin. Ihminen pohtii lasten hankkimista parhaimmillaan lapsuudestaan aina 40–50-vuotiaaksi saakka, joten mielipiteet ja toiveet perheen perustamisen suhteen voivat vaihdella. Joku vapaaehtoinen lapseton saattaa iän karttuessa muuttua tahattomasti lapsettomaksi, ja tahattomasti lapseton päätyä vapaaehtoiseksi lapsettomaksi omien valintojensa ja arvojensa muuttumisen myötä. Aiemmin tässä luvussa käsiteltiin ihanteellisen lapsiluvun pienenemistä. Lapsilukutoiveen keskimääräinen pieneneminen liittyy myös siihen, että yhä useampi suomalainen ilmoittaa ihannelapsiluvukseen 0. Väestöliiton Perhebarometriin 2018 haastateltiin 2600 vastaajaa, joista 12% ilmoitti, ettei haaveile lapsista. Luku on moninkertaistunut viimeisen 10 vuoden aikana. (Maksimainen 2019: 40–43.)

Lapsettomuus ilmiönä on hyvin sukupuolittunut: aiheesta puhuvat julkisesti lähinnä naiset ja monissa aiheeseen liittyvissä tutkimuksissa käsitellään pelkästään naisia. Tilastollisesti lapsettomuus on kuitenkin enemmän miesten asia, sillä vuonna 2017 45-vuotiaista miehistä lapsettomia oli 28,4% ja naisista 20%. Lapsettomuus nähdään enemmän naisten asiana, koska historiallisesti vaimous ja äitiys ovat olleet niin merkittävässä asemassa naisen roolina. Naisen biologia asettaa perheen perustamiselle tiukemmat raamit verrattuna mieheen, ja myös siksi naiset enemmän käyvät keskustelua lasten hankinnasta ja lapsettomuudesta. Koska miehillä on enemmän aikaa päättää asiasta, asia ei mietitytä heitä välttämättä niin paljoa. (Maksimainen 2019: 42–43).

Ilmastonmuutoksen myötä julkiseen keskusteluun on noussut vapaaehtoinen lapsettomuus, jonka pääasiallisena motiivina on mahdollisesti koittava ilmastokatastrofi ja se, että lapsen saaminen ei ole ekologisesti ja eettisesti oikein. Tällainen motiivi ei ole kuitenkaan tutkimuksissa ja selvityksissä noussut merkittäväksi syyksi olla hankkimatta lapsia. Moni todennäköisesti näkee yhtenä hyvänä puolena lapsettomuudessaan sen, ettei maailmaan synny enempää paljon kuluttavia länsimaalaisia, mutta tosiasiasa syyt olla hankkimatta lapsia ovat henkilökohtaisempia ja monimuotoisempia (Maksimainen 2019). Vaikka suurempi määrä

ihmisiä kuin 10 vuotta sitten ilmoittaakin ihannelapsiluvukseen 0, ei vapaaehtoisen lapsettomuuden leviäminen näyttäyty varsinaisena trendinä (Perhebarometri 2017: 111). Vapaaehtoisesti lapsettomat ovat olleet pitkään stigmatisoitu ja kyseenalaistettu ryhmä, joka ehkä nyt syntyvyyden alenemisen myötä on saanut uusia areenoita perustella olemassaoloaan ja valintaansa, ja siksi vapaaehtoinen lapsettomuus saattaa tuntua yleistyvän (ks. Maksimainen 2019).

3 MONIÄÄNISYYS JA DISKURSSIT

Kieli on lähtökohtaisesti aina moniäänistä, sillä kieli on aina jollain tavalla yhteydessä aiempiin kielenkäyttötilanteisiin. Moniäänisyyden tapa tosin vaihtelee tilanteittain ja tekstityypeittäin – joissain teksteissä ollaan näkyvämmiin vuorovaikutuksessa toisten äänien kanssa. (Virtanen 2016: 245.) Esimerkiksi mielipideteksteissä ja kolumneissa kirjoittajan vuorovaikutus jo sanotun kanssa on näkyvämpää kuin uutisteksteissä ja muissa raportoivissa tekstilajeissa. Tässä tutkimuksessa keskityn sekä eksplisiittisiin, näkyviin ääniin (esimerkiksi *Tutkija Anita Rotkirchin mukaan...*) että implisiittisemmin läsnä oleviin ääniin eli diskursseihin. Per Linell on jaotellut tekstien äänet intertekstuaalisiin ja interdiskursiivisiin, joista ensin mainitut ovat eksplisiittisiä viittauksia johonkin tiettyyn tekstiin tai puhetilanteeseen, kun taas interdiskursiiviset äänet kaiuttavat historiallisia, kulttuurisia ja rakenteellisia ääniä eli diskursseja. (ks. Linell 1998.) Myös diskurssit voidaan nähdä ääninä, jotka kaiuttavat suurempia yhteiskunnallisia ilmiöitä, perinteitä ja keskusteluita. Intertekstuaalisuuden ja moniäänisyyden yksi näkyvä ilmentymä on referointi, jota voi olla joko suoran tai epäsuoran esityksen muodossa. Tässä tutkielmassa olen kiinnostunut referoinnin luomasta moniäänisyydestä kahdesta syystä: referointi on helppoa tunnistaa kielellisten piirteidensä myötä ja sille on usein selkeästi ilmoitettu jokin lähde. Referoimalla tekstiin tuodaan toinen ääni, joka liittyy kyseisen tekstin toiseen tekstiin tai puhetilanteeseen (Pietikäinen & Mäntynen 2009: 123). Tätä toista ääntä voidaan kutsua vieraaksi ääneksi, kun taas toimittajan omaa ääntä kertojaääneksi tai toimittajan ääneksi. Uutisteksteissä moniäänisyys on usein helposti havaittavissa.

Moniäänisyyden ja referoimisen tutkiminen on merkityksellistä, kun halutaan esimerkiksi tietää, ketkä saavat äänensä kuuluviin ja millaisia diskursseja äänet tuovat tekstiin. (Pietikäinen & Mäntynen 2009: 123-124.) Tekstin ulkopuolisia ääniä kohdellaan useimmiten epätasa-arvoisesti: joitakin korostetaan ja jotkut jäävät marginaaliin. Jotkut äänet kehystävät koko tekstin ja jotkut saavat erityisen paljon painoarvoa olemalla osa toimittajan omaa puhetta. Äänien ja diskurssien verkko on usein hienovarainen hierarkia. (Fairclough 1995: 108.) On tärkeää muistaa, että moniäänisyys ei aina tarkoita moninäkökulmaisuuksia, eikä kertojaääni välttämättä asetu referoidun puheen kanssa vastakkain (Virtanen 2016: 250). Uutistekstille on ominaista, että tekstissä kuuluu kertojaäänänen (toimittajan) lisäksi ainakin yksi vieras ääni, mutta näkökulma tekstin sisällä on usein yhteneväinen. Intertekstuaaliset äänet ovat siis yleensä linjassa interdiskursiivisten äänten kanssa.

3.1 Moniäänisyys ja diskurssit

Moniäänisyys ja diskurssit kytkeytyvät yhteen: diskurssi on yhdenlaista kielen moniäänisyyttä. Moniäänisyys on Mihail Bahtinin (1981) luoma käsite ja teoria, jonka mukaan diskurssi on täynnä erilaisia ääniä, joista osa on näkyviä ja osa näkymättömiä. Diskurssintutkimuksen näkökulmasta äänen käsitteellä voidaan viitata mikrotason ilmiöön kielessä, kun esimerkiksi referoidaan jonkun muun kuin tekstin kirjoittajan puhetta tai ajatuksia (Pietikäinen & Mäntynen 2009: 123). Valtosen (2012) tapaan nimitän uutisten eri ääniä *moniäänisydeksi*. Kuten Virtanen (2016: 2), näen moniäänisyyden tarkoittavan sitä, että tekstissä on yhtä aikaa läsnä vähintään kaksi ääntä tai näkökulmaa (ks. myös Bahtin 1981; Kalliokoski 2005; Linell 2009; Pietikäinen & Mäntynen 2009). Kielenkäytön dialoginen perusominaisuus on moniäänisyys (Johansson 2014: 156, Bahtin 1991), joten kaikki kielenkäyttö on jollain tavoin moniäänistä.

Dialogissa sana osoittaa kahteen eri paikkaan: se osoittaa puheen kohdetta sekä vierasta puhetta. Dialogissa esiintyvässä repliikissä kuuluu vieras, tekstin ulkopuolinen puhe, mutta samalla se tutkii ja vastaa puheena olevaan asiaan. Muualta lainattu sana ei ole samalla tasolla kertojan sanan kanssa vaan etäännytettyinä siitä. Se on myös alisteinen muulle tekstille: se tekstiympäristö, jossa lainattu sana esitetään, luo lainaukselle kontekstin ja merkityksen. Joissain teksteissä tekstin kertojan ääni ja lainattu sana käyvät dialogia siten, että kertoja ottaa kantaa lainattuun esimerkiksi kumoamalla, täydentämällä tai hyväksymällä lainatun tekstin sanoman. (Bahtin 1991: 268–272.) Tekstin äänet ovat tiettyjen toimijoiden identiteettejä, ja toimittajan identiteettiä voidaan kutsua representoivaksi diskurssiksi ja raportoitua puhetta representoiduksi diskurssiksi (Fairclough 1995: 102, 107). On tärkeää muistaa, että referoidun puheen aitoudesta ei voida koskaan olla täysin varmoja (Dervin & Riikonen 2014: 79). Esimerkiksi uutisteksteissä referoitu puhe on irroitettu alkuperäisestä kontekstistaan ja toimittaja on saattanut tulkita alkuperäistä puhetta väärin tai muokata tekstiä uutisjuttuun sopivammaksi.

Per Linell (1998) näkee dialogisuuden kytkeytyvän diskurssiin, toimintaan ja ajatteluun sekä näiden vuorovaikutukselliseen suhteeseen. Kuten Bahtin, Linell näkee, että jonkun puhuma tai kertoma diskurssi osoittaa aina myös johonkin toiseen. Konteksti on myös tärkeä ottaa huomioon dialogisuuden analyysissä: puheteot kytkeytyvät aina tekstiä laajempaan sosiokulttuuriseen kontekstiin. Linellin mukaan viestinnällinen teko on aina responsiivinen ja intitatiivinen. Responsiivisuudella tarkoitetaan sitä, että viestintäteko on vastaus johonkin ja intitatiivinen sitä, että se on jonkin aloite. (Linell 1998; Lähtenmäki & Dufva 1998: 658.)

Linellin (2009) kaksoisdialogisuuden käsite tarkoittaa sitä, että kieli jäsentyy sekä paikallisella tasolla sekä laajemmalla, yhteiskunnallisella ja kulttuurisella tasolla. Esimerkiksi tilastokeskuksen yliaktuaarin haastattelu on ainutkertainen vuorovaikutustilanne toimittajan ja asiantuntijan välillä, mutta haastattelu ja toimituksellisen tekstin tuottaminen ei olisi mahdollista ilman kielellisiä ja diskursiivisia resursseja. Haastatteluun osallistuvilla tulee olla jonkinlainen yhteinen näkemys siitä, millainen haastattelu kielenkäytön genrenä on ja mitä kielellisiä rekistereitä tilanteessa tulee käyttää. Juttua kirjoittavan toimittajan on myös tiedettävä, millainen uutisteksti on genrepiirteiltään, millaista yhteiskunnallista keskustelua kyseisestä aiheesta sillä hetkellä käydään ja millaisia diskursseja näissä keskusteluissa on läsnä. Tähän kaksoisdialogisuuden käsitteeseen liittyy myös diskurssijärjestyksen (Fairclough 1995: 76–77) käsite. Eri yhteiskunnille ja kulttuureille ominaiset diskurssit näkyvät kielenkäyttötavoissa ja kielellisessä toiminnassa – näiden diskurssien mukaisia ajattelutapoja, asenteita ja arvoja ylläpidetään, vahvistetaan tai kyseenalaistetaan tietoisesti tai tiedostamatta kielellisen toiminnan kautta (Linell 2009: 49–51).

3.2 Referointi: suorat ja epäsuorat lainaukset

Yksi kielenkäytön moniäänisyyden muoto on referointi eli toisen tekstiin viittaaminen tai sen suora siteeraaminen. Referointi voi olla suoraa tai epäsuoraa ja se voi olla viittaus joko jonkun vieraan äänen puheeseen tai kirjoittajan omaan puheeseen. (Johansson 2014: 156.) Referointi tarkoittaa yksinkertaisesti sitä, että referoitu teksti erottuu muun tekstin joukossa selkeästi jonkun muun aiemmin sanomaksi. Muualta lainattu siis erottuu selkeästi tekstin kirjoittajan omasta äänestä. (VISK § 1457.) Uutiset rakentuvat muiden sanomisten referoimisesta joko suoran tai epäsuoran esityksen kautta. Uutisteksteissä on usein muista medioista ja lähteistä kierrätettyä materiaalia tai ne viittaavat toisiin medioihin (Johansson 2014: 150). Suorissa lainauksissa alkuperäinen sanamuoto säilytetään, mutta epäsuorassa esityksessä tekstiä esitetään omin sanoin. Vaikka lukija odottaa epäsuorankin esityksen vastaavan täysin sanottua, voi toimittaja käytännössä muuttaa sanottua tekstiin tai sen diskursseihin ja muihin ääniin sopivammaksi (Fairclough 1995: 107). Myös sellaista voidaan referoida, mitä ei ole koskaan sanottu (esim. *Tilasto ei kerro, miksi syntyyvyys alenee*). Referaatti on konventio, jolla tekstinosa voidaan merkitä tekstin ulkopuoliseksi, muualta tulleeeksi sanaksi. (VISK §1457.)

Uutisteksteissä referoidaan nimenomaan puhuttuja asioita – päivälehdissä tosin henkilöiden ajatusten ja tunteiden referointi voi olla mahdollista (Kallikoski 1994: 61). Nykyään sähköisten viestimien myötä referoidaan jonkin verran myös kirjoitettua tekstiä esimerkiksi sähköpostiviestinvaihdosta tai sosiaalisen median tilapäivityksistä. Vaikka jotain kohtaa uutisessa ei pystyisi aukottomasti osoittamaan epäsuoraksi tai suoraksi esitykseksi jonkun puheesta, on ääni silti havaittavissa tekstissä. Tekstissä kuuluvat äänet vaikuttavat niihinkin tekstin osiin, joissa äänen lähde ei ole selvä tai siinä kuuluu toimittajan ääni. Tekeillä olevan uutisen näkökulma määrittää sen, keitä kyseisessä uutisessa referoidaan, mutta myös referaattien sisältö vaikuttaa uutisen näkökulmaan ja siihen, millaisia diskursseja tekstissä esiintyy. (Kallikoski 1994: 65.)

Toimittajat rakentavat uutisteksteihin uskottavuutta ja objektiivisuutta käyttämällä tekstin ulkopuolisia suoria lainauksia eli sitaatteja. Sitaatit toimivat todisteina siitä, että uutisoitu juttu on tosi, ja niiden avulla toimittaja häivyttää omaa ääntään tekstistä. Sitaattien avulla kirjoittaja voi etäännyttää itseään ja omia mielipiteitään suhteessa sanottuun tai esittää seikkoja, joiden kanssa on itsekkin samaa mieltä – ”antaa faktojen puhua puolestaan”. Sitaattien käyttäminen lisää uutistekstin objektiivisuuden vaikutelmaa, sillä niiden avulla toimittaja tekee selväksi, ettei ole kirjoittanut tekstiin omia mielipiteitään. (Tuchman 1972: 665–669). Lainausmerkein esitetty asia luo lainatulle asialle uskottavuutta, sillä sitä voidaan pitää faktana. Lisäksi lainausmerkkien käyttö tuo uutiseen tekstin rakenteen tasolla monipuolisuutta ja vaihtelua. (Valtonen 2012: Bell 1991: 209.) Pietilä (1991) nimittää näitä toimituksellisissa teksteissä esiintyviä ääniä ”vieraaksi puheeksi”, joita ovat esimerkiksi haastateltavien lausunnot ja referoinnit viranomaisselvityksistä. Lainaukset ovat luonteeltaan joko tiivistäviä tai havainnollistavia – ne siis joko tekevät yhteenvedon jostain tekstissä esitetystä asiasta tai antavat jonkin havainnollistavan kokemuksen aiheesta (Cotter 2010: 148).

Suomen kielessä on useampi tapa osoittaa tietyn tekstin osan olevan jonkun muun kuin kirjoittajan itsensä sanomaa. Prototyypillisesti referointiin sisältyy aina kaksi osaa: referaatti ja johtoilmaus. Johtoilmauksessa mainitaan referoitava eli subjekti (ja mahdollisesti myös vastaanottaja) sekä jotain puhumisen tavasta. Referaatti on selostus tekstin ulkopuolisesta kielellisestä tapahtumasta joko sitaattina tai epäsuorana esityksenä. (VISK § 1459.) Johtoilmauksessa puhumisen tapa ilmaistaan kommunikaatioverbin avulla, ja verbin valinnalla on suuri merkitys tekstin sävyn ja kirjoittajan suhtautumisen kannalta. Kommunikaatioverbi voi olla esimerkiksi *sanoa*, *kertoa*, *ilmoittaa*, *väittää*, *esittää* ja *ehdottaa*. Jokainen verbi tarjoaa hieman erilaisen tulkintakehyksen referaatille. Sanoa-verbi on merkitykseltään kaikista neutraalein. Muiden verbien avulla kirjoittaja voi osoittaa suhtautumisensa referaattiin tai

tulkintansa puhetavasta. Johtoilmauksen verbi voi olla myös passiivimuotoinen. (VISK § 1476.) Passiivimuotoinen kommunikaatioverbi hämärtää sen, kuka itseasiassa on sanonut referaatissa kerrotut asiat – vai onko kukaan.

Esimerkiksi uutisteksteissä käytetään paljon rakennetta *jonkun mukaan*. Tällainen rakenne on referointikeinoista kaikista integroitunein kertojan tekstiin, sillä referaatti on esitetty tekstin kertojan (toimittajan) omin sanoin. (ISK § 1480.) Johtoilmauksen ”joku” voi olla ihminen (*ministeri Andersonin mukaan*) tai jokin instituutio tai tarkentumaton joukko (*Tilastokeskuksen mukaan* tai *milleniaalien mukaan*). Lehtiotsikoissa käytetään jonkin verran rakennetta, jossa johtoilmauksena esiintyy tiedon lähteen osoittava substantiivilauseke ja referaatti, esimerkiksi *Tilastokeskus: Suomen syntyvyys hälyttävällä tasolla* (ISK § 1480).

3.3 Vieraiden äänten asema uutisteksteissä

Uutisteksteille on ominaista monien äänien kuuluminen toimittajaäänien lisäksi, joten moniäänisyyden voidaan katsoa olevan keskeinen uutistekstiä määrittävä piirre (Valtonen 2012: 72). Uutistekstissä kertojaääni ei kuitenkaan kommentoi, kritisoi tai muuten puutu tekstin vieraiden äänien tuomiin sisältöihin. Uutinen on ensisijaisesti tiedon välittämistä. (Ridell 1994: 91.) Uutisteksti on dialogista tekstiä, jossa toimittajaääni ja vieraat, lainatut äänet käyvät dialogia eli vuoropuhelua.

Uutistekstien vieraita ääniä voidaan tekstin sisällä haastaa hienovaraisin, sanatason keinoin. Lainatun sanan haastaminen on yksi lainauksen alisteisuuden ilmentymä: kertoja päättää, mitä lainatun sanan osia se haastaa ja kertoja yksin saa määrittää tekstin kontekstin. Kertojalle jää viimeinen sana, mikäli se haastaa lainauksen väittämiä tai mielipiteitä. Tekijällä on valta käyttää vierasta sanaa omiin tarkoituksiinsa. (Bahtin 1991: 273.) Uutisteksteissä on usein varsinainen puhuja (toimittajaääni) ja referoidut äänet (esimerkiksi poliitikko, Tilastokeskuksen edustaja tai tutkija). Lisäksi kuka tahansa puhujista voi laittaa jonkun tekstin ulkopuolisen, määrittelemättömän, puheteoiksi asioita, joista ei ole varmuutta. (Fairclough 1995: 106). Esimerkiksi otsikko ”Uusi väestöennuste julkaistaan tänään, eikä sitä ole koskaan ennen pelätty näin” tuo tekstiin toimijan, jota ei tarkkaan määritellä, mutta jonka puhe ja teot selkeästi näkyvät lausumassa. Usein uutisteksteissä – ja ylipäätään mediateksteissä – on paljon sellaista henkilöiden referointia, joilla on jokin julkinen rooli (Johansson 2014: 157). Kielenkäyttö tapahtuu aina suhteessa itseen, toiseen ja niiden taustalla olevaan laajempaan

ryhmään, kuten yhteiskuntaan tai kulttuuriin. Teksteissä voi näkyä myös kolmannet osapuolet referoinnin kautta. (Linell 2009: 95-105.) Jokaisessa tekstissä kuuluu kirjoittajan ääni tietyllä tavalla koko ajan, mutta kirjoittaja voi itse säädellä sitä, kuinka paljon hän tuo omaa itseään tekstiin mukaan (Virtanen 2016: 43-44). Uutistekstin genre on todella vakiintunut, ja Helsingin Sanomien kokoisen julkaisun odotetaan ehkä noudattavan näitä genrepiirteitä tarkemmin kuin jonkin pienemmän toimijan. Uutisteksteissä toimittajaääni ei välttämättä eksplisiittisesti kommentoi tai arvioi muualta referoitua tekstiä, mutta referaatin sisällä voi olla hyvinkin arvolatautunutta ja kantaaottavaa kommentointia. Referoiduilla, vierailta äänillä on enemmän liikkumavaraa kuin toimittajaäänellä. Referoimalla suoraan tai epäsuoraan toimittaja etäännyttää itseään vieraan ääneen sanomasta.

Haapanen (2017) on tutkinut toimittajien siteerauskäytänteitä. Haapanen vertasi tutkimuksessaan äänitallenteita haastattelutilanteista ja haastatteluista tehtyjä valmiita lehtijuttuja. Hän nimesi tutkimuksessaan monologisoinniksi prosessin, jossa toimittaja häivyttää itsensä kokonaan pois tekstistä, vaikka alun perin teksti on syntynyt dialogisella tavalla eli haastatteleamalla. Tutkimus osoitti, että siteerauskäytänteet palvelevat ensisijaisesti tekeillä olevan lehtiartikkelin tavoitteita, eivät niinkään pyri suorasti esittämään haastateltavan sanomisia. Monessa haastatteleamalla tehdyssä uutisessa toimittaja on monologisoinut eli häivyttänyt itsensä kokonaan pois uutistekstistä. Esimerkiksi referaattien johtoilmauksia tutkimalla on kuitenkin mahdollista joissain tapauksessa saada viitteitä toimittajan asemoitumisesta. Aineistossa yksittäisten uutistekstien tasolla esiintyvät diskurssien ja äänten hierarkiat todentavat Haapasen tutkimuksen tuloksia siitä, että siteerauskäytänteet palvelevat ensisijaisesti tekeillä olevan lehtijutun tavoitteita. (Haapanen 2017.)

Faircloughin (1995) mukaan on ongelmallista, että toimittajat luottavat niin vankasti legitimoituihin lähteisiin, kuten viranomaisiin, poliisiin, hallitukseen, ammattiliittoihin ja tieteen edustajiin. Epäluotettaviin lähteisiin – esimerkiksi poliittisiin ”ääriliikkeisiin” tai tavallisiin ihmisiin – viitataan harvakseltaan. Tällöinkin he eivät ole varsinaisten faktojen esiintuojia vaan esimerkkejä siitä, miten uutisoituun asiaan reagoidaan. (mts. 69.) Se, kenen äänelle annetaan tilaa, on eräänlaista vallankäyttöä ja todellisuuden luomista. On täysin eri asia, kommentoiko syntyvyyden laskua taloustieteilijä, kätilö vai työelämäntutkija. Jonkin näkökulman päästäminen ääneen antaa äänelle uskottavuutta ja voimaa. Haastateltavien ja uutisjutuissa siteerattavien sanoma saa uutistekstien kautta todella laajan yleisön ja muovaa lukijansa todellisuutta. Uutistekstin rakentumista toimittajaäänien ja vieraiden äänen vuorottelusta voi analysoida kielen ja vallan kannalta esimerkiksi tarkastelemalla, minkä verran toimittaja antaa tilaa ”vieraalle puheelle” (Kalliokoski 1994: 55). Toimittajalla on aina valta

siitä, mitä uutistekstiin kirjoitetaan ja keiden äänet siinä esiintyvät – tämän takaa luvussa 4.2 käsiteltävät Julkisen sanan neuvoston laatimat Journalistin ohjeet.

3.4 Diskurssi ja kielelliset valinnat

Kielitieteellisessä tutkimuksessa diskurssit ja kielenkäyttö nähdään sosiaalisesti rakentuvana, vuorovaikutukseen perustuvina. Kielenkäyttö rakentaa, muokkaa ja ylläpitää sosiaalista todellisuutta ja yhteiskunnallisia ilmiöitä sekä rakenteita, mutta samalla sosiaaliset ja yhteiskunnalliset rakenteet vaikuttavat kielenkäyttöön. Diskursseja analysoimalla tutkija pääsee pureutumaan siihen, miten näitä sosiaalisia todellisuuksia ja yhteiskunnallisia rakenteita tuotetaan ja ylläpidetään. (Fairclough 1995: 30–31; Jokinen, Juhlia & Suoninen 1999: 11-12, 19). Diskurssit ovat luonnostaan intertekstuaalisia, sillä diskursseja rakentuvat viittauksista johonkin yhteisesti jaettuun sosiaaliseen, kulttuuriseen tai yhteiskunnalliseen käytäntöön. Tämä intertekstuaalisuus ei ole kuitenkaan tarkkarajaista tai aina helposti tunnistettavaakaan: diskursseihin, kulttuuriin kaikuihin, tehdyt viittaukset muokkautuvat ja uusiutuvat esimerkiksi retoristen keinojen, painotusten ja tulkintaerojen myötä. (Jokinen et al. 1999: 23–24.) Diskurssin käsitteellä viitataan vakiintuneeseen kielenkäyttötapaan tietyssä vuorovaikutustilanteessa tai kontekstissa. Sen voidaan ajatella olevan eräänlainen jatkumo kielenkäytön sanatason ja laajemman yhteiskunnallisen ja kulttuurisen kontekstin välillä. Nämä tasot ovat yhteen kietoutuneet ja päällekkäiset, ja diskurssianalyttistä tutkimusta tehdessä on tärkeää hahmottaa näiden kahden tason jatkuva yhtäaikainen läsnäolo ja erottamattomuus. (Pietikäinen & Mäntynen 2009: 26–27.) Tällainen käsitteen määrittely on kiinteästi yhteydessä kriittisen diskurssianalyysin tutkimusperinteeseen.

Kriittinen diskurssianalyysin tutkimuskehityksessä yhdistyy kielitieteellisen ja yhteiskuntatieteellisen diskurssin tutkimus. Se pureutuu kielellisiä valintoja tutkimalla siihen, millaisia valtarakenteita ja sosiaalisia rakenteita kielenkäyttö muodostaa ja miten nämä rakenteet muodostavat kielenkäyttöä. Kieli ja maailma ovat siis jatkuvassa, kaksisuuntaisessa vuorovaikutuksessa keskenään. Diskurssit ovat sosiaalisten käytäntöjen konstruktioita, jotka on tehty tietyistä näkökulmista (Fairclough 1995: 124). Käytännössä nämä sosiaalisen konstruktioit näkyvät kielellisinä valintoina. Diskurssit on tärkeää nimetä, jotta käytetty näkökulma tarkentuu (mts. 124). Kriittinen diskurssianalyysi tarkastelee, millaiset valtasuhteet ja ideologiat kytkeytyvät kieleen – päätöksenteossa ja vaikuttamisessa kieli on oleellinen

työväline. Kriittinen diskurssintutkimus osallistuu kiinteästi yhteiskunnalliseen keskusteluun tuomalla poliittisesti merkittäviä huomioita esiin ja pyrkimällä kohti parempaa maailmaa. Kriittisyydellä viitataan juuri tähän tapaan paljastaa lingvistisen analyysin avulla valtasuhteita ja piileviä ideologioita. (Fairclough 1995: 76-77; Pietikäinen 2000: 192-193, 197.)

Kielelliset valinnat ovat tiedostamattomia ja arkipäiväisen oloisia varsinkin uutisteksteissä, joita pidetään objektiivisina ja neutraalisti totuutta kuvaavina. Siksi onkin kiehtovaa tutkia uutisia diskurssianalyysin keinoin, mitä kielelliset valinnat – ja eksplisiittiset ja implisiittiset äänet – paljastavat yhteiskuntamme arvoista, asenteista ja odotuksista. Fairclough (1995) toteaa, että ”joukkotiedotusvälineillä on kyky vaikuttaa tietoon, uskomuksiin, arvoihin, sosiaalisiin suhteisiin, sosiaalisiin identiteetteihin” (10). Juuri tässä tiivistyy se, miksi kielentutkimus uutismedioiden kentillä on niin oleellista. Se ei ole tärkeää pelkästään kielentutkimuksen itsensä kannalta vaan koko yhteiskunnan kannalta. Uutismedioiden tuottamat kielelliset valinnat tulee kytkeä osaksi laajempaa sosiokulttuurista kontekstia, joiden keskellä uutismediat toimivat ja joita uutismediat muovaavat (Fairclough 1995: 53). Moniaineksiset tekstit paljastavat yhteiskunnallisten ilmiöiden ristiriitaisuuksia (emt. 83). Uutisteksteissä ristiriitaisuuksia voi paljastaa juttujen moniäänisyys: se, ketä tai keitä lainataan, miten näiden lainausten sisällöt suhteutuvat toisiinsa ja miten tekstin kertojääni (eli toimittaja) suhtautuu näihin itse.

Toimittajan suhtautuminen on toimituksellisten tekstien diskurssianalyttisessä tutkimuksessa kiinnostava näkökulma. Toimittajan suhtautuminen ilmenee hyvin hienovaraisesti esimerkiksi alkuoletusten kautta. Alkuoletukset ovat kirjoittajan implisiittisesti esiin tulevia asenteita puheena olevaan asiaan. Alkuoletukset asemoivat tekstin vastaanottajan jakamaan kirjoittajan kanssa samat ”yleissivistyksen” tai ”terveen järjen” lähtökohdat. Alkuoletukset ovat tekstin intertekstuaalisuutta – niiden kautta teksti asemoituu jatkumoksi teksteille, jotka ovat jo valmiiksi sekä kirjoittajalle että lukijalle yhteisiä ja tuttuja. Oletettu on epäsuorasti läsnä. Alkuoletukset voivat näkyä toteavissa lauseissa (*teknologia voi ratkaista kolmannen maailman nälänhädän*), mutta myös käytetyissä kategorioissa: esimerkissä oletetaan, että *kolmas maailma* on sopiva nimitys kyseisille valtioille. (Fairclough 1995: 141–142.) Eri mediateksteissä toimittajan asennoituminen näkyy kolmella eri tavalla – toimittaja raportoi, kommentoi tai tuottaa. Uutisteksteissä, joissa kerrotaan tapahtumista, toimittajalla on raportoiva rooli. Pääkirjoituksissa, analyyseissa ja kolumneissa toimittaja on myös kommentoija, sillä kyseiset genret antavat tilaa myös toimittajan mielipiteen ilmaisulle. Toimittaja tuottaa haastatteluja ja väittelyitä esimerkiksi itse valitsemastaan temasta. (Johansson 2014: 154). Tekstistä riippuen toimittajan asennoituminen voi siis vaihdella

subjektiivisesta objektiiviseen (Johansson 2014: 154). On kuitenkin kyseenalaistettu, onko toimittaja koskaan täysin objektiivinen (ks. Johansson 2014: luku 1.4).

Tekstissä kuin tekstissä jotkin diskurssit, aiheet ja näkökulmat jäävät aina näkymättömiin. Poliittisessa puheessa näkymättömiin jäävät, mutta tekstissä läsnäolevat seikat antavat pelivaraa: kun jotain ei sanota aivan suoraan eikä sitä ole mahdollista tekstistä osoittaa, ei rivien välistä luettavasta asiasta tarvitse vastata suoraan. Läsnäoloa ja poissaoloa ei ole mielekästä kuitenkaan asettaa vastakkain, vaan erottaa niiden väliseltä janalta erilaisia näkyvyyden asteita. Fairclough esittää, että tällä janalla olisi asteet ”poissaoleva – alkuoletus – toissijainen – ensisijainen”. Alkuoletuksen voisi nähdä olevan juuri yllä kuvattu rivien välistä luettava asia: se on läsnä tekstissä, mutta epäsuorasti ja implisiittisesti. Kaikki tekstit ovatkin yhdistelmiä eksplisiittisistä ja implisiittisistä merkityksistä. Eksplisiittiset merkitykset ovat niitä, jotka tulevat tekstissä kirjaimellisesti sanotuiksi, ja implisiittiset ovat alkuoletuksia, jotka annetaan ymmärtää, mutta ei sanota suoraan. Alkuoletuksien kautta uusi teksti kiinnittyy vanhaan ja tunnettuun. (Fairclough 140.) Alkuoletukset ovat sitä yhteistä maaperää, jolla lukijan ja kirjoittajan maailmankuvat yhdistyvät. Esimerkiksi virke ”Kaikkihan tietävät, että syntyvyyden lasku aiheuttaa eläkejärjestelmän murenemisen” rakentaa uuden tiedon (*syntyvyyden lasku aiheuttaa eläkejärjestelmän murenemisen*) yhteisen, kaikkien jakaman oletuksen varaan (*kaikkihan tietävät*). Tiedotusvälineissä tyypillisesti hämärtyy raja kansalaisten ja päättäjien (tai muiden vaikutusvaltaisten henkilöiden) välillä, jolloin korkeammassa asemassa olevien näkemykset ja arvot yleistetään koskemaan kaikkia – tämä mekanismi takaa valtasuhteiden uusintamisen olettamalla, että konsensus puheena olevasta asiasta on olemassa (Fairclough 1995: 143).

4 AINEISTO JA MENETELMÄ

4.1 Aineiston valinta

Aineistoni koostuu 15 Helsingin Sanomien verkkosivuilla julkaistusta uutisesta, jotka olen löytänyt syöttämällä *hs.fi*-sivuston hakukoneeseen hakusanan *syntyvyys*. Uutiset on julkaistu 15.11.–25.12.2018 ja 26.9.–2.10.2019. Julkaisut ajoittuvat Tilastokeskuksen julkaisemien väestöennusteen (16.11.2018) ja alueellisen väestöennusteen (30.9.2019) yhteyteen ja suuri osa uutisista viittaa suoraan väestöennusteeseen. Halusin tutkia nimenomaan Helsingin Sanomien uutisia, koska HS on muihin suuriin sanomalehtiin (Aamulehti, Maaseudun tulevaisuus) verrattuna uutisoanut syntyvyydestä huomattavasti aktiivisemmin. Helsingin Sanomiin on vuonna 2007 toteutetussa tutkimuksessa luottanut 66% vastaajista – HS:lla on siis vankka asema suomalaisena mielipidevaikuttajana ja mediana (Karppinen, Jääsaari & Kivikuru 2010). Syntyvyydestä käytiin keskustelua Helsingin Sanomissa monessa eri tekstilajissa uutisten lisäksi: syntyvyydestä julkaistiin kantaaottavia mielipidekirjoituksia ja kolumneja, pääkirjoituksia ja kommentteja. Valitsin tutkittavaksi tekstilajiksi uutiset erityisesti niiden institutionaalisen aseman ja moniäänisyyden vuoksi. On kiinnostavaa tutkia, ketkä pääsevät ääneen syntyvyysuutisoinnissa ja millä tavalla julkisessa ja perinteisessä tekstilajissa käsitellään hyvin yksityistä asiaa. Olen rajannut tutkimuksen ulkopuolelle uutiskuvat ja niiden kuvatekstit, sillä kuvat ovat pääosin kuvituskuvia, joissa on esimerkiksi vauvan jalka tai kehto. Poliitikkoihin keskittyvissä uutisjutuissa kuvissa on poliitikkojen kasvokuvat, joiden tarkoituksena on selventää lukijalle poliitikon henkilöllisyys. Kuvatekstit eivät tuo uutiseen mitään uutta, vaan joko toistavat tai tiivistävät jotain leipätekstissä sanottua.

Rajasin aineiston Tilastokeskuksen väestöennusteen julkaisun perusteella, koska väestöennusteet ovat selkeä käännekohta uutisoinnissa. Ennuste on tilasto, jossa käsitellään Suomen syntyvyyslukuja ja väestörakenteen muutosta menneinä vuosina sekä ennustetaan niiden pohjalta tulevaa. Syntyvyysuutisointi on lähtenyt liikkeelle ennusteen julkaisusta, ja Tilastokeskukseen ja väestöennusteeseen viitataan syntyvyysuutisoinnissa hyvin paljon. Väestöennuste pohjautuu lukuihin, ja lukujen tulkinta tarjoaa hedelmällisen maaperän erilaisille tulkinnoille ja pohdinnoille. Aikarajan perusteella tehtävä rajaus takaa sen, että aineisto on totuudenmukainen otanta uutisia enkä tutkijana ole suorittanut etukäteen karsintaa esimerkiksi uutistekstien sisällöllisten piirteiden mukaan. Aikaan sidottu rajaus on kiinnostava myös uutissykliä näkökulmasta: kun keskustelua käydään intensiivisesti lyhyen ajan sisällä, eri

näkökulmat korostuvat väkisin ja mahdollisesti keskustelevat keskenään. Talven 2018 aineistossa on huomattavissa se, kuinka uutisoinnin sävy neutralisoituu mitä pidempää aikaa kuluu: marraskuussa uutisotsikoissa esiintyvät sanat dramaattinen, synkkä ja huolestuttava, mutta joulukuussa sävy on jo neutraalimpi, kuten esimerkiksi uutisotsikoissa “Kun lapsi parkaisee elämänsä alkaneeksi, kukaan ei murehdi huoltosuhdetta tai syntyvyyden laskua” (HS 25.12.2018). Dramaattinen uutisointi jatkui jälleen syksyllä 2019, kun alueellinen väestöennuste julkaistiin.

4.2 Uutinen journalistisena tekstilajina

Sanomalehdille on tyypillistä osallistuminen yhteiskunnalliseen keskusteluun sekä päättäjien ja virkavallan valvonta. Alun perin sanomalehdet ovat olleet hyvinkin sitoutuneita poliittisesti, mutta vuosien saatossa sanomalehdet ovat muuttuneet yhä puolueettommammiksi. Moni sanomalehti on ilmoittanut olevansa täysin puoluepoliittisesti sitoutumaton, mikä liittyy lehdistön kaupallistumiseen. (Kuutti 2012: 168.) Uutinen on yksi sanomalehdissä esiintyvistä journalistisista genreistä (Valtonen 2012: 18). Se kertoo jostain yhteiskunnan kannalta merkittävästä asiasta – kun jokin tapahtuma tai ilmiö on tarpeeksi huomionarvoinen, se ylittää niin kutsutun uutiskynnyksen. Suomessa luotetaan muihin maihin verrattuna hyvin paljon mediaan ja siihen, että uutisisteksteissä esitetyt asiat ovat objektiivisia ja pyrkivät kuvaamaan totuutta (ks. esim. Media-alan tutkimussäätiö 2019). Länsimaalaiseen journalismiin kuuluu kiinteästi ihanne uutisjuttujen puolueettomuudesta ja objektiivisuudesta (Kuutti 2012: 209). Julkisen sanan neuvoston laatimat journalistin ohjeet luovat tärkeän perustan sekä journalistiselle ammattietiikalle että journalististen medioiden luotettavuudelle:

1. Journalisti on vastuussa ennen kaikkea lukijoilleen, kuulijoilleen ja katselijoilleen. Heillä on oikeus saada tietää, mitä yhteiskunnassa tapahtuu.
2. Tiedonvälityksen sisältöä koskevat ratkaisut on tehtävä journalistisin perustein. Tätä päätösvaltaa ei saa missään oloissa luovuttaa toimituksen ulkopuolisille. (JSN 2015.)

Uutistekstit rakentuvat erilaisista tavoista referoida puhuttua tai kirjoitettua tekstiä: monenlaiset äänet kudotaan uutistekstissä yhtenäiseksi, hyvin tunnistettavaksi tekstilajiksi (Fairclough 1995: 102). Huomionarvoista on, että uutiset kuvaavat eri versioita todellisuudesta – yksikään uutinen ei kuvaa tyhjentävästi totuutta, vaan on yksi versio kuvatusta todellisuudesta. Uutiselle ominainen objektiivinen ja neutraali tapa kuvata ja esittää tapahtumia

häivyttää sen, mitä toimittaja on mahdollisesti jättänyt jutustaan pois. Jokainen lehtijuttu rakentuu kirjoittajansa tekemien valintojen varaan. (Valtonen 2012: 60.) Toimittajat eivät pelkästään tee selontekoa tapahtumasta tai ilmiöstä, vaan tulkitsevat ja selittävät niitä lukijoilleen tavoitteena saada lukija näkemään jokin asia tietystä näkökulmasta (Fairclough 1995: 120) Pohjimmiltaan uutistekstit ovat kirjoitettua puhetta, sillä uutiset syntyvät usein haastatteleamalla jonkin tahon asiantuntijaa (Fairclough 2003: 3). Siksi uutisia analysoidessa on luontevaa ottaa huomioon, ketkä tai mitkä tahot pääsevät ääneen.

Uutisille on tyypillistä niiden toteava tyyli. Vaikka tulevaisuus on usein monen, toisistaan riippumattoman tekijän summa, joiden liikehdintä voi olla vaikeasti ennustettavaa, asiat todetaan uutisissa kuin ne olisivat varmoja (Fairclough 1995: 12). Jos uutisissa käytettäisiin ehdollisia ilmauksia, kuten ”mahdollisesti”, lukijan kokemus uutisen luotettavuudesta todennäköisesti kärsisi. Luultavasti tästä syystä uutisissa käytetään niin paljon toteavia ilmauksia kuten uutisotsikossa ”Uusi väestöennuste julkaistaan tänään, eikä sitä ole koskaan ennen pelätty näin” (HS 15.11.2018). Päälause on kiistämätön tosiasia, mutta entä sen jälkeen tulevan sivulauseen sisältö? Passiivi hämärtää, ketkä näitä pelkääjiä ovat ja laajentaa sen koskemaan suurta ihmisjoukkoa. Mitä tarkalleen tarkoittaa ”koskaan ennen”? Tarkoittaako se ”koskaan ennen ihmiskunnan historiassa”, ”koskaan ennen väestöennusteiden historiassa” vai ”koskaan ennen yhden toimittajan uralla?”. Toteava tyyli uutisteksteissä on keino, jolla toimittaja säilyttää arvovaltaisen asemansa totuuden julkituojana, mutta se selittää toimittajan identiteetistä vain osan. Nykyajan uutismedioiden on elintärkeää olla myös kuluttajien viihdyttäjiä. Dramaattiset sanavalinnat ovat osa tätä viihdyttämisen ja kaupallistumisen ilmiötä. (Fairclough 1995: 12-13.)

Sanomalehtitekstit ovat kiinnostavia niiden samaan aikaan julkisen ja yksityisen luonteensa vuoksi. Uutistekstien lähdemateriaalina käytetään julkista lähdemateriaalia, esimerkiksi poliittisia tapahtumia, tilastoja tai vaalituloksia, mutta tekstejä kulutetaan yksityisissä tiloissa – aamukahvin ääressä kotona tai omalta tietokoneelta työpaikalla (Fairclough 1995: 54). Valtion aleneva syntyvyys ulottuu aiheenakin sekä julkiseen että yksityiseen. Tilastot ovat julkista lähdemateriaalia, mutta toive perheen perustamisesta on jokaisen yksilön ja pariskunnan yksityinen asia. Perhetilanteesta riippumatta julkinen keskustelu syntyvyydestä on asia, joka herättää tunteita yksilöiden yksityisellä alueella. Mediassa käytävä keskustelu alenevasta syntyvyydestä yhdistää kiinnostavalla tavalla julkisen ja yksityisen: median välityksellä kerrottu tieto tulee osaksi julkisuutta, vaikka kyse on yksityisenä pidetystä asiasta (Böök 2001: 35).

4.3 Diskurssintutkimus uutisteksteissä

Diskurssin käsite tutkittaessa uutisia voidaan käsittää kahdella tavalla. Uutisen voi nähdä yhtenä journalistisena diskurssina, jolloin käsite diskurssi on lähellä tekstilajin määritelmää. Toisaalta diskurssi voi tarkoittaa myös niitä diskursseja, joita uutisteksti välittää, jolloin termi tarkoittaa uutisgenren sisällä tapahtuvaa kielenkäyttöä. (Valtonen 2012: 74.) Ridellin (1994) mukaan kahden yllä kuvatun diskurssikäsitteen käyttäminen rinnakkain on ongelmallista ja suosittelee käyttämään käsitettä kuvaamaan uutisteksteissä esiintyviä eri diskursseja. Tutkimuksessani käytän diskurssin käsitettä Ridellin suosittamalla tavalla.

Tekstejä ei kirjoiteta eikä tulkita tyhjiössä: sekä toimittajat että lukijat näkevät asiat omien ideologioidensa kautta. Uutisjuttu kytkeytyy tämän vuoksi aina johonkin sosiokulttuuriseen, tunteiden värittämään kontekstiin niin kirjoitus- kuin lukuprosessinkin aikana. Kielellisiä valintoja tuotetaan ja tulkitaan usein tiedostamatta, eikä arvoista ja uskomuksista vapaata kielenkäyttöä ole olemassa. (Kalliokoski 1994: 91). Tämän vuoksi diskursseihin kytkeytyvä tutkimus uutisoinnista koskien alenevaa syntyvyyttä on niin kiinnostavaa. Aihe on yksilön näkökulmasta arka ja henkilökohtainen, valtiolle se on tärkeä erityisesti kansantaloudellisesta näkökulmasta ja se usein esitetään lukuina, vaikka kyse on ihmisistä. Syntyvyysuutisoinnin suhteen ei voi olla huomaamatta uutisissa toistuvaa huolestunutta sävyä ja yksipuolisia näkökulmia. Viranomaisten ääni kaikuu teksteissä voimakkaimmin, puhuttiinpa uutisessa huoltosuhteesta, päiväkodeista tai työelämästä. Lehdistö tuntuu omaksuneen ongelmakeskeisen diskurssin, kun puhutaan kantasuomalaisten syntyvyydestä. Ilmiötä tarkastellaan usein kaikkien muiden näkökulmasta kuin heidän, keitä asia kiinteimmin koskettaa – suomalaisia lisääntymisiässä olevia ihmisiä. Kun puhutaan syntyvyydestä, puhutaan ihmisistä. Miten valtiovallan suhtautuminen asiaan näyttäytyy, kun uutisoinnin keskiössä ovat luvut ja tilastot? (ks. Kalliokoski 1994)

Faircloughin (1995) mukaan joukkotiedotusvälineiden diskurssien analysoimisessa tulisi keskittyä yhteiskunnan ja tiedotusvälineiden dialogiseen suhteeseen. Yhteiskunta muokkaa tiedotusvälineitä, kun samalla tiedotusvälineillä saattaa olla oleellinen rooli yhteiskunnallisten muutosten levittämisessä ja rakenteiden muokkaamisessa. Esimerkiksi uutistekstit ovat arvokasta materiaalia, kun tutkitaan edellä mainittuja muutoksia. (mts. 72–72.) Joukkotiedotusvälineillä on valta tehdä asioista merkityksellisiä sen avulla, missä valossa ne esittävät eri asiat. Mediatekstit vaikuttavat arvoihin, asenteisiin, tietoihin, uskomuksiin sekä sosiaalisiin identiteetteihin ja suhteisiin. (Fairclough 1992: 10, 50.) Esimerkiksi

joukkotiedotusvälineet ovat saaneet aikaan sen, että syntyvyyden alenemiseen suhtaudutaan lähtökohtaisesti vakavana ongelmana ja yhteiskuntajärjestystä uhkaavana asiana. Julkisessa keskustelussa valtaa eivät erityisemmin saa äänet, joiden mielestä syntyvyyden aleneminen ei ole ongelma tai joiden mielestä se on suorastaan positiivinen asia.

4.4 Menetelmä

Diskurssianalyttisessä tutkimuksessa on perehdyttävä ensin kokonaisiin teksteihin, jotta teksteistä muodostuu kokonaiskuva. Tätä kokonaiskuvaa vasten on mahdollista alkaa tulkitsemaan tekstin yksityiskohtia, kuten moniäänisyyttä, intertekstuaalisuutta ja interdiskursiivisuutta. (Makkonen-Craig 2005: 36.) Diskurssianalyysin voi nähdä kolmiona, jossa kommunikatiivisuus, merkitykset ja kulttuurisuus muodostavat kolmion kärjet ja ovat kaikki kiinteästi yhteydessä toisiinsa. Merkitykset rakentuvat, muuttuvat ja saavat jalansijaa sosiaalisessa toiminnassa. (Jokinen et al. 1999: 54–55.) Omassa tutkimuksessani kolmion kärjet edustavat moniäänisyyden – eksplisiittisten ja implisiittisten – äänten kavalkadia. Kommunikatiivisuus merkitsee uutistekstien vuorovaikutteista luonnetta. Vuorovaikutusta tapahtuu tekstien välillä, toimittajan ja haastateltavien välillä sekä tekstin ja lukijan välillä. Kommunikatiivisuuden analyysiin liittyvät toimittajan suhtautuminen ja referointikeinot sekä se, kenelle annetaan valta päästä ääneen. Merkitykset syntyvät tästä vuorovaikutuksesta, ja niihin on mahdollista päästä käsiksi tarkan lingvistisen analyysin avulla sanavalintoja tarkastelemalla. Merkityksiin kytkeytyvät implisiittiset äänet eli diskurssit, kulttuuriset ja rakenteelliset kaiut. Diskurssianalyysin kolmion kolmas kärki, kulttuurisuus, sitoo kaiken yhteen: miten eksplisiittiset ja implisiittiset äänet rakentavat todellisuutta ja millaisia nämä äänet ovat muuta yhteiskunnallista keskustelua vasten. Nämä kolme tasoa kulkevat rinnan koko analyysin ajan, joskin eksplisiittisten äänten analyysissä korostuu enemmän kommunikatiivinen näkökulma, kun taas implisiittisten äänten analyysissä korostuu merkitysten tarkastelu.

Lähdin analysoimaan ensin tekstejä kokonaisuuksina, sillä yksittäisellä uutistekstillä on usein yksi tietty teema tai näkökulma, joka saattaa rakentua kokonaan haastateltavan tahon tai tahojen lausunnoille (esimerkiksi *Syvenevä vauvakato uhkaa eläkkeitä: ”Tätä menoa järjestelmä romahtaa”*, sanoo EK:n johtaja [HS 28.9.2019]). Näkökulma sekä tekstin ulkopuoliset eli eksplisiittiset äänet ovat siis usein samanmielisiä. Pureuduin tekstin vieraisiin

ääniin ja niiden sisältöihin rinnakkain. Tein muistiinpanoja siitä, ketkä eksplisiittisesti puhuvat, ja jaottelin nämä äänet viiteen eri kategoriaan: Tilastokeskus, tutkijat ja asiantuntijat, poliitikot, talouselämän vaikuttajat ja yleistetty ääni. Näihin kategorioihin yhdistin kussakin eksplisiittisessä äänessä kaikkuvia implisiittisiä ääniä eli diskursseja. Kun puhuja(t) ja äänen sisältö olivat selvillä, syvennyin analyysissä implisiittisiin ääniin, eli tekstin hienovaraisempiin kaikiuihin, jotka paljastavat jotain yhteiskunnan rakenteista, sosiaalisista malleista tai arvoista ja asenteista. Implisiittisiä ääniä analysoin diskurssianalyysin työkaluin kiinnittäen erityistä huomiota sanastoon. Sanaston tasolla liikkuva analyysi antoi välineitä todistaa implisiittisten äänen olemassaolo ja laajuus. Jaottelin implisiittiset äänet viiteen eri kategoriaan: uhkaavat syntyvyysluvut, historialliset syntyvyysluvut, hallitsemattomat syntyvyysluvut, maahanmuutto ja syntyvyys sekä sukupuolittunut syntyvyysuutisointi. Sekä eksplisiittisiin ääniin että implisiittisiin ääniin puretuvaa analyysiä tehdessäni toin esille toimittajaäänien asemoitumista vieraisiin ääniin. Toimittajaäänien suhtautumisen analyysi kulkee molemmissa analyysiluvuissa eksplisiittisten ja implisiittisten äänen rinnalla. Eksplisiittisiä ja implisiittisiä ääniä ei ole tarpeen eikä mahdollistakaan täysin erottaa toisistaan, ja siksi eksplisiittisten äänen analyysissä olen analysoinut myös sitä, mitä ääni sanoo. Implisiittisten äänen analyysiä tehdessäni kiinnitin huomiota myös siihen, minkä tahon esiintuomana ääni ja diskurssi muodostuu.

5 EKPLISIITTISET ÄÄNET: KETKÄ SYNTYVYYDESTÄ PUHUVAT?

Koska olen rajannut aineiston väestöennusteen julkaisun perustella, on luonnollista, että Tilastokeskuksen ääni kuuluu aineistossa eniten: yhteensä 10 uutisessa viitataan suoraan Tilastokeskukseen. Tilastokeskukseen viitataan instituutiona, Tilastokeskuksen yliaktuaari kommentoi syntyvyyttä tai Tilastokeskuksen syntyvyysennuste esiintyy lähteenä. Toisiksi useimmin ääneen pääsevät tutkijat ja asiantuntijat, joihin viitataan kuudessa uutisessa. Tutkijat ovat aineiston heterogeenisin joukko, mutta heidän äänensä on hyvin samankaltainen. Kolmanneksi eniten aineistossa kuuluu poliitikkojen ääni, joiden ääni ei kuulu muuta kuin heille erikseen varatuissa uutisjutuissa. Poliitikko ei pääse siis asiantuntijana kommentoimaan asiaa muuta kuin heille erikseen varatuissa jutuissa, joita aineistossa on yhteensä kolme. Kahdessa uutisessa on äänessä talouselämän vaikuttaja, joka käytännössä tarkoittaa työnantajajärjestön, ammattiliiton tai eläkejärjestön edustajaa. On merkittävää, että uutisoinnissa käytetään paljon passiivimuotoista ilmaisua, jolloin ääni on yleistetty, eikä sen lähde ole yksilöity. Tällainen yleistetty ääni hämärtää ja laajentaa kyseessä olevan joukon äänen. Kun puhujaa ei ole rajattu, vaikuttaa siltä, että valtava joukko ihmisiä tai jopa ”kaikki” ajattelisivat kyseisellä tavalla.

Seuraavaksi käyn eksplisiittiset äänet yksi kerrallaan läpi järjestyksessä sen mukaan, mikä ääni kuuluu aineistossa eniten. Analysoin erityisesti sitä, kuka puhuu. Nostan esille myös sen, mitä nämä äänet sanovat ja miten toimittajaääni asemoituu näihin referoituihin, eksplisiittisiin ääniin. Olen nostanut havainnollistavia esimerkkejä eksplisiittisistä äänistä, ja rakennan koko aineiston kattavaa analyysiä näiden esimerkkien avulla.

5.1 Tilastokeskus

Tilastokeskukseen viitataan aineistossa hyvin paljon, sillä uutisointi ja keskustelu ovat lähteneet liikkeelle nimenomaan Tilastokeskuksen väestöennusteesta. Tästä johtuen Tilastokeskuksella on selvä auktoriteettiasema uutisoinnissa. Tilastokeskuksen ääni kuuluu kolmella eri tavalla: joko viitataan suoraan Tilastokeskukseen instituutiona, Tilastokeskuksen väestöennusteeseen eli raporttiin tai Tilastokeskuksen asiantuntijaan eli henkilöön. Kaksi ensin mainittua ovat uutisoinnissa subjektina, mikä on kiinnostavaa niiden ei-inhimillisyyden vuoksi.

Inhimillinen ääni eli ihminen on Tilastokeskusta edustava yliaktuaari Markus Rapo, jonka sanoman sisältö on myös inhimillisin. Yliaktuaari Rapo on ainoa, jota toimittajaääni referoi suoraan. Koska kyseessä on nimenomaan tilasto, jonka pohjalta uutisointia tehdään, antaa se liikkumavaraa tehdä tulkintoja ja tiivistyksiä omin sanoin. Tästä johtuen uutisointi on katastrofikeskeistä ja paikoin yksipuolista. Yliaktuaari on Tilastokeskuksen äänistä ainoa, jonka kanssa toimittaja on voinut olla dialogissa – instituution ja raportin kanssa dialogin käyminen on vaikeampaa ellei mahdotonta, ja tästä syystä niiden äänissä on paljon toimittajan omaa ääntä ja tulkintaa.

1) Suomalaisten nuorten määrä on vähenemässä vielä nopeampaan tahtiin kuin aiemmin on ennakoitu, **kerrotaan** Tilastokeskuksen perjantaina julkistamassa väestöennusteessa. (HS2)

Kommunikaatioverbi *kertoa* on esimerkissä 1 passiivimuotoisena, vaikka tekijä tiedetään. Passiivia voidaan käyttää uutisoinnissa, jos referoitava taho on jokin ei-inhimillinen, esimerkiksi instituutio tai raportti. Toimittaja on referoinut Tilastokeskuksen sanoman omin sanoin, epäsuorasti, koska informaation muoto on alun perin ollut todennäköisesti tilastografiikka, joka on uutista varten sanallisesti tiivistetty.

Tilastokeskus näyttäytyy subjektina useassa uutisessa, jolloin siitä käytetty kommunikaatioverbi on aktiivimuodossa.

2) Tilastokeskus **julkistaa** perjantaina väestöennusteen, jota on odotettu jo pitkään pelon sekaisin tuntein. (HS1)

3) Tilastokeskuksen perjantaina julkaisema väestöennuste **pani** pöytään synkät luvut: nuorten suomalaisten määrä vähenee. (HS3)

Tilastokeskuksen väestöennusteeseen viittaava kommunikaatioverbi on aktiivimuodossa esimerkeissä 2 ja 3. On kiinnostavaa, että ei-inhimillistä tahoja referoitaessa käytetään aktiivimuotoisia verbejä. Tällainen valinta tuo tekstiin mahdollisesti elävyyttä, ja aktiivimuotoinen verbi on myös aina tarkempi ja informatiivisempi, koska tekijä määritellään tarkemmin (esim. *Tilastokeskus julkistaa* vrt. *Tilastokeskuksessa julkistetaan*). Kun tekijänä on jokin ei-inhimillinen taho, kuten raportti tai instituutio, mutta puheenaihe – syntyvyys – taas on hyvin inhimillinen, näiden kahden tekijän kontrasti saa aikaan sen, että puheen tavasta tulee hyvin etäinen ja kylmä vaikutelma. Yksityinen asia nousee julkiseksi ja asiaa tarkastellaan kliinisesti pelkkien lukujen valossa tarjoamatta ratkaisua. Tilastokeskukseen viittaamista yhdistää koko aineistossa se, että tilastot kuvaavat todellisuutta ja niiden kuvaama todellisuus

vaikuttaa eittämättä ongelmalliselta, mutta lukujen ja tilastojen tulkinnan yhteydessä ei tarjota ratkaisuja.

Tilastokeskusta edustavat inhimillisen henkilön, yliaktuaari Markus Rapon, ääni kuuluu aineistossa. Yliaktuaarin haastatteluissa käytetään paljon suoria lainauksia, kuten esimerkiksi 4.

4) Tilastokeskuksen yliaktuaari Markus Rapo **kertoo**, että muutos edellisiin väestönkasvua koskeviin ennusteisiin on selvä. ”Aiemmissa ennusteissa Suomen väkiluku nousi kuuteen miljoonaan ja olisi jatkanut kasvuaan koko ennustekauden ajan”, Rapo **kertoo**. ”Kun syntyvyys on tullut näin rajusti alas, niin kyllä sillä on pitkän aikavälin vaikutuksia väestön kehitykseen, jos se jää tälle tasolle pitkäksi aikaa.” (HS2)

Esimerkissä 4 kommunikaatioverbi *kertoo* on referaatin johtoilmauksessa sävyllään hyvin neutraali. Yliaktuaari Rapo on selkeästi asiantuntija-asemassa tekstissä, eikä toimittajan ääni lähde haastamaan hänen sanomaansa. Suorien lainausten käyttäminen korostaa referaatin todenperäisyyttä: asiantuntija todella on tätä mieltä ja sanonut ”sanantarkasti” tällä tavalla. Vertaamalla aiempaa ennustetta nykyiseen tilanteeseen korostetaan muutoksen vakavuutta. Toimittajääni on yliaktuaarin äänen kanssa hyvin samanmielinen, sillä esimerkiksi 4 toimittajääni epäsuorasti ensin referoi, mitä yliaktuaari on kertonut, jota seuraa kyseisen henkilön suora sitaatti. Rapon äänen referointi jatkaa uutista:

5) Tulos ei **Rapon mukaan** tullut yllätyksenä, ”mutta toki se aina hieman **hätkähdyttää**”. Hän **muistuttaa** kuitenkin, että ennusteet tehdään menneiden lukujen perusteella ja syntyvyysluvut voivat vielä muuttua. (HS2)

Esimerkin 5 *hätkähtää*-verbi merkitsee ’pelästyen vavahtaa, säpsähtää, sävähtää’ (KS s.v. *hätkähtää*). Yliaktuaarille tulos ei ole tullut yllätyksenä, mutta se on silti hätkähdyttänyt häntä. Suoran lainauksen käyttäminen lisää sanavalinnan painoarvoa, sillä yliaktuaari on todella itse niin sanonut, eikä sanavalinta ole vain toimittajan kirjoittamaa kuvailevaa tekstiä. Epäsuora referaatti, jonka johtoilmauksessa on kommunikaatioverbi *muistuttaa*, pyrkii tuomaan keskusteluun rauhallisempaa otetta. Toimittajääni antaa suoralla lainauksella kuitenkin *hätkähdyttämiseksi* suuremman painoarvon kuin epäsuorasti referoidulle, muistuttamaan pyrkivälle äänelle. Rapon toppuutteleva sävy nousee esiin uudelleen saman uutisjutun lopussa, vasta toiseksi viimeisessä kappaleessa (esimerkki 6):

6) ”Siitä ei tietenkään ole mitään tietoa, pysyykö syntyvyys tällä tasolla, lähteekö se nousuun vai putoaako vielä”, Rapo **huomauttaa**. ”[Ennuste] antaa päätöksentekijöille mahdollisuuden arvioida, onko kehitys toivottua.” (HS2)

Esimerkissä 6 Rapon huomautus aavistuksen tasapainottaa uhkakuvia maalailevaa uutisointia, mutta sen sijainti uutisjutun lopussa ei jätä huomautukselle paljoa painoarvoa. Kommunikaatioverbi *huomauttaa* tarkoittaa *'kiinnittää muutamin sanoin huomiota jhk, viitata jhk, tähdentää, tehdä huomautus'* (KS s.v. *huomauttaa*). Toimittajaääni suhteuttaa esimerkkien 5 ja 6 verbivalinnoilla Rapon sanomaa muuhun syntyvyyskeskusteluun ja verbit korostavat Rapon hieman vastakkaista näkemystä suhteessa muuhun keskusteluun. Jos esimerkkien 5 ja 6 kaltainen muistutus tai huomautus siitä, että ”ennuste on vain ennuste” olisi nostettu tekstissä ylemmäs tai jopa otsikon tasolle, saisivat ne enemmän painoarvoa. Edellä mainittujen esimerkkien kaltainen asiaan neutraalisti tai tynesti suhtautuva ääni ei saa aineistossa paljoa tilaa. Ylipäätään uutisoinnin sävy on niin synkkä ja dramaattinen, että siitä poikkeavia ääniä on harvakseltaan. Katastrofiuutisoinnissa ne eivät saa myöskään samaa painoarvoa kuin uhkakuvia maalailevat lausunnot, joita nostetaan aivan otsikon tasolle saakka (ks. esimerkki 22).

5.2 Tutkijat ja asiantuntijat

Tutkijaksi ja asiantuntijaksi olen luokitellut eksplisiittisesti tutkija- tai asiantuntija-nimillä viitattujen äänien lisäksi myös kättilön, tutkimusprofessorin ja taloussosiologian dosentin. He ovat kaikki erittäin perehtyneitä Suomen syntyvyyteen, ja vaikka tämän kategorian joukko on tutkimuksen monipuolisin, on heidän ääniensä kaiuttamat teemat ja diskurssit yhteneväisiä. Tutkijoiden ja asiantuntijoiden ääni on samansuuntainen kuin luvussa 2 esitetyt seikat syntyvyyden alenemiseen johtavista tekijöistä ja heidän äänensä on aineiston ratkaisukeskeisin. Toimittajaääni on hyvin neutraali suhteessa tutkijan ääneen, mikä on luonnollista, sillä tutkijan asiantuntemus ylittää toimittajan asiantuntemuksen, kun puhutaan syntyvyydestä. Tutkijan ja asiantuntijan ääni avaa teemaa, ottaa kantaa ja ehdottaa ratkaisuja. Tieteellisen tiedon edustajat ovat myös siinä mielessä luotettavia tietolähteitä, että he eivät edusta kommentaareillaan ja asemallaan mitään tiettyä poliittista puoluetta tai työnantajaa. Tutkijaäänissä korostuu se, ettei monimutkaiselle ilmiölle pyritäkään antamaan yksinkertaista selitystä tai ratkaisua. Kautta aineiston on nähtävissä se, että tutkijoiden ja asiantuntijoiden ääni antaa tilaa niille, joille perheen perustaminen voisi iän myötä olla ajankohtaista ja toisaalta niille, jotka eivät perhettä jostain syystä halua.

Tutkijoiden äänet tuovat syntyvyyskeskusteluun tutkittua tietoa, joka antaa selityksiä laskevalle syntyvyydelle. Tutkijoiden ja asiantuntijoiden kautta kuuluu myös niiden ääni, joita aihe henkilökohtaisimmin koskettaa.

7) ”Sopivaa aikaa haetaan tietyssä mielessä hyvin harkiten. **Mietitään työsuhdetta, parisuhdetta, ja taloudellista tilannetta**”, kertoo [Perhebarometri-]kyselyiden laatimiseen osallistunut tutkija Anneli Miettinen. (HS5)

Esimerkissä 7 tutkija referoi tutkimuksen kautta havaittua ”tavallisen kansalaisen” ääntä ja valottaa sitä, millaista pohdintaa lapsen hankkimisen taustalla on. Suoran lainauksen passiivimuotoinen *mietitään*-verbi viittaa juuri tähän joukkoon, jolle perheen perustaminen on henkilökohtaisella tasolla ajankohtainen. Perhebarometri-kyselyt ovat kyselytutkimuksia, joita toteutetaan hieman eri teemoilla joka vuosi. Johtoilmauksen *kertoo*-kommunikaatioverbi asettaa toimittajan neutraaliin, raportoivaan asemaan suhteessa asiantuntijaan. Tämä kommunikaatioverbi on käytössä myös esimerkiksi 8. Myös uuteen, syntyvyyslukuihin vaikuttavaan ilmiöön, tartutaan esimerkiksi 8:

8) Perhetutkija Eija Sevón Jyväskylän yliopistosta **kertoo** lisäksi, että **muutamissa** tuoreissa tutkimuksissa esiin nousee myös **joidenkin nuorten huoli maapallon tulevaisuudesta**. (HS5)

Ilmastonmuutokseen liittyvä keskustelu käy syystäkin aktiivisena, ja ilmastonmuutoksen kautta on selitetty myös alenevaa syntyvyyttä. Tässä esimerkissä tutkijääni nostaa eksplisiittisesti esiin *nuorten huolen maapallon tulevaisuudesta*, mikä saattaa vaikuttaa asenteisiin ja haaveisiin perheen perustamista kohtaan. Termit *muutamissa* ja *joidenkin* kuitenkin rajaavat joukkoa pienemmäksi kuin koko ikäluokkaa koskevaksi. Ilmiö on tuore, joten vasta muutamat tutkimukset ovat antaneet viitteitä ilmastonmuutoksen vaikutuksesta perhehaaveisiin. Näissäkään tutkimuksissa huoli ei nouse kaikilla nuorilla vaan ainoastaan *joidenkin* vastauksissa.

Epävarmuus syntyvyyslukujen alenemisen taustalla toistuu tutkijoiden äänissä.

9) Syitä pudotukseen on kyselytutkimusten mukaan monia, mutta **Rotkirch nostaa esiin erityisesti lisääntyneen epävarmuuden**. Kärjistettynä: nuoret aikuiset eivät enää pohdi sitä, milloin lapset kannattaisi hankkia, vaan sitä, haluavatko he lapsia lainkaan. ”Niiden osuus, jotka **epäröivät tai eivät osaa sanoa**, on lisääntynyt varsinkin viimeisten kymmenen vuoden aikana. Ja jos lapsia halutaan, sopivaa hetkeä ei tahdo löytyä”, Rotkirch sanoo. (HS10)

Epävarmuutta kuvataan eksplisiittisesti kuvaamalla *lisääntynyttä epävarmuutta* ja kertomalla, että yhä useampi *epäröi tai ei osaa sanoa*. Epäröidä merkitsee ’olla kahden vaiheilla, horjua päätöksenteossa puoleen ja toiseen, empiä’ (KS s.v. *epäröidä*). Jos jokin asia lisääntyy, se ’karttuu, kasvaa, laajenee, suurentuu’ (KS s.v. *lisääntyä*) eli sitä on enemmän kuin ennen. Kyselytutkimuksiin – eli todennäköisesti Perhebarometriin – viittaaminen esimerkissä 9 tekee ilmiön käsittelystä vakuuttavampaa, sillä kyseessä on tieteellinen lähde ja asiaa on kommentoimassa tieteellisen tiedon edustaja, jolla on ensikäden tietoa myös laajasta joukosta nuoria aikuisia. Toimittajaääni tiivistää esimerkissä 9 asiantuntijan tuoman seikan omin sanoin ennen suoraa sitaattia, mikä tekee toimittajaäänestä hyvin samanmielisen kuin asiantuntijan äänestä.

10) [Kättilö Marjo] Lukkarinen on katsellut suomalaisia perheitä aitiopaikalta jo 15 vuotta, mutta **hänelläkään ei ole patenttiselityksiä ja -ratkaisuja** syntyvyyden laskuun. **On ymmärrettävää**, että lapsensaantia lykätään, jos opiskelupaikan saaminen on ollut tiukassa ja määräaikainen työpaikka kuin lottovoitto. (HS8)

Esimerkissä 10 toimittaja referoi epäsuorasti asiantuntijan sanomaa. *On ymmärrettävää, että -* ilmauksen käyttäminen on epäselvä sen suhteen, onko se uutisessa referoidun kättilön ääni vai toimittajan. Onko asia ymmärrettävä kättilön vai toimittajan mielestä? Teksteissä, joissa tällainen rajanveto on hankalaa, toimittajaääni on hyvin samanmielinen vieraan äänen kanssa, eli asian ymmärrettävyys on jaettu asia toimittajan ja kättilön kesken. Sekä esimerkeissä 8, 9 ja 10 toimittaja referoi asiantuntijaa, vierasta ääntä, epäsuorasti. Toimittajaäänien voi siis sanoa olevan näkökulmaltaan samansuuntainen kuin asiantuntijaäänienkin.

5.3 Poliitikot

Poliitikkojen eksplisiittinen ääni näkyy aineistossa vain niissä uutisissa, jotka on suoraan tehty poliitikoista. Poliitikkoja referoidaan suoraan sitaatein erityisen paljon verrattuna aineiston muihin vieraisiin ääniin. Suorien sitaattien käyttäminen etäännyttää toimittajan poliitikkojen sanomasta ja näyttää näin myös koko sanomalehden puoluepoliittisesti sitoutumattomana. Poliitikkojen kannanottoja käsittelevät uutiset ovat kokonaisuudessaan selostavia ja koostuvat lähes pelkästään joko suorasta tai epäsuorasta referoinnista. Toimittajaääni on hyvin neutraali ja raportoiva suhteessa poliitikon ääneen, mikä on sekin seurausta todennäköisesti tavoitteesta

olla puoluepoliittisesti sitoutumaton. Toimittajaääni ottaa kantaa hyvin hienovaraisin keinoin. Poliittiset eroavaisuudet näkyvät selkeästi siinä, mitä poliitikkojen äänet tuovat tekstiin.

Hienovaraiset toimittajan suhtautumisen piirteet tulevat esiin esimerkiksi perussuomalaisen puheenjohtajan Jussi Halla-ahon referoinnin yhteydessä esimerkissä 11.

11) ”Oleellista on työssä käyvien osuus väestöstä, ja OECD-maiden ulkopuolelta tulevien ihmisten nettovaikutus julkiseen talouteen on pahasti negatiivinen”, Halla-aho sanoo. **Toisin sanoen hänen mielestään** maahanmuuttajat aiheuttavat enemmän julkisia menoja kuin saavat aikaan tuloja, koska kaikki tulijat eivät työllisty. (HS4)

Halla-ahon poliittiset intressit näkyvät selkeästi hänen näkemyksessään työperäisestä maahanmuutosta. Hänen esiin tuomansa OECD-maiden ulkopuoliset valtiot tarkoittavat tässä kontekstissa todennäköisesti Afrikan ja Lähi-idän maita. Jälkimmäinen virke on kiinnostava kielellinen valinta: toimittaja summaa omin sanoin kääntäen sen, minkä Halla-aho on juuri sanonut ja ilmaus *hänen mielestään* saa aikaan sävyn, jonka perusteella asia on mielipideasia tai puhtaasti yksittäisen ihmisen (Halla-ahon) näkemys asiasta. Asia on kuitenkin tilastoin osoitettavissa todeksi tai epätodeksi, kun puhutaan tietyn ihmisryhmän aikaansaamista tuloista ja menoista. Toimittajan referoima tekstiosuus on siitäkin näkökulmasta kiinnostava, että Halla-aho ei tarkoittanut kaikkia maahanmuuttajia.

12) SDP:n puheenjohtaja Antti Rinne katuu vieläkin sitä, että puhui pari vuotta sitten ”**synnytystalkoista**” yhtenä ratkaisuna matalaan syntyvyyteen. Hän on tyytyväinen siihen, että asia nousi keskusteluun, mutta pitää sanavalintojaan onnettomina. (HS4)

13) Rinne uudistaisi perhevapaajärjestelmän ”**totaalisesti**” niin, että miehet saisivat mahdollisuuden olla lasten kanssa nykyistä huomattavasti enemmän, ja naiset saisivat mahdollisuuden kehittää omaa työuraansa. (HS4)

On huomionarvoista, että kahdessa epäsuorasti referoidussa esimerkissä (esimerkit 12 ja 13) toimittaja on merkinnyt sitaatein tietyt sanat, mikä toimii selkeänä etäännyttämisen keinona. Sitaittein osoitetaan, että kyseinen sanavalinta on vieraan äänen – tässä tapauksessa Antti Rinteen – tekemä, ei toimittajan. *Synnytystalkoot*-termin aiheuttama kohu on tehnyt siitä hyvin ongelmallisen ja suurta painolastia kantavan termin, joten sitaattien käyttäminen on hyvin loogista. *Totaalisesti*-sanana sitaitteihin laittamisella toimittaja pyrkii todennäköisesti osoittamaan, että totaalinen uudistus on Rinteen näkemys oman ideansa laadusta, ei niinkään yleisemmin jaettu näkemys. *Totaalinen* tarkoittaa ’täydellinen, läpikotainen, kauttaaltainen’ (KS s.v. *totaalinen*), mikä on tulonsiirtojärjestelmästä puhuttaessa hyvin voimakas sana. Sanan laittaminen sitaitteihin voi olla myös seurausta siitä, että Rinteen määritelmä ”totaalisen”

muutoksen mahdollistamasta asiasta on todellisuudessa mahdollista jo nykyisen järjestelmän puitteissa.

Poliitikkojen sosioekonominen tausta vaikuttaa todennäköisesti suuresti siihen, millaisena ilmiönä he näkevät syntyvyyden laskemisen ja siihen vaikuttavat tekijät. Tämä seikka näkyy selkeästi aineistossa erityisesti vaalitenttikeskustelua käsittelevässä uutisessa, jossa miespuheenjohtajat vitsailevat syntyvyyteen liittyen. Keskustan silloinen puheenjohtaja Juha Sipilä naljailee SDP:n silloiselle puheenjohtajalle Antti Rinteelle siitä, että ”heidän parasta ennen -päiväyksensä on jo mennyt”, johon Rinne kuittaa, että hänellä on kuitenkin nuori vaimo.

14) Yleisö räjähti nauruun, mutta esimerkiksi opetusministeri Sanni Grahn-Laasosta (kok) ei naurattanut. Hän vaati Twitterissä **jälleen kerran** kunnioitusta ja ymmärrystä sille, miksi nuoret naiset eivät välttämättä lämpene synnytystalkoille. (HS6)

Esimerkissä 14 silloinen opetusministeri Sanni Grahn-Laasonen asettuu vaalitentin vitsailua vastaan vaatimalla kunnioitusta ja ymmärrystä nuorille naisille. Toimittajan suhtautuminen tulee esille sanavalinnassa *jälleen kerran*. Kielitoimiston sanakirjan mukaan ilmaus tarkoittaa samaa kuin *uudelleen* tai *uudestaan* (KS s.v. *jälleen kerran*). Sama asia on siis tapahtunut toistuvasti ennenkin – kunnioitusta ja ymmärrystä on jouduttu vaatimaan aiemminkin. Twitterissä tai muussa sosiaalisen median palvelussa sanotun viittaaminen on uudehko ilmiö uutisissa, ja tällaisen viittauksen käyttäminen lisää moninäkökulmaisuuutta ja -äänisyyttä tekstin sisällä.

Poliitikkojen puhetta referoidessa käytetään jonkin verran myös mielipiteeseen ja näkemykseen viittaavaa *jonkun mielestä* -rakennetta. Kyseinen rakenne korostaa enemmän näkemyksen henkilökohtaisuutta ja mielipiteeseen perustuvuutta kuin rakenne *jonkun mukaan*. Postpositio *mukaan* osoittaa ilmauksen sisältämän väitteen alkuperän. (KS s.v. *mielestä, mukaan*.) Näiden kahden rakenteen sävyero havainnollistuu esimerkeissä 15 ja 16.

15) Poliitikot eivät voi **[Antti] Häkkäsen mielestä** vaikuttaa kehitykseen millään yhdellä ihmelääkkeellä. (HS13)

16) **[Annika] Saarikon mukaan** väestöennusteesta kuultaa läpi ihmisten monenlainen epävarmuus, joka estää perheellistymisen ajatuksia. (HS4)

Kokoomuksen silloinen oikeusministeri Antti Häkkänen tuo tekstissä esiin ilmiön monitahoisuutta. Rivien välistä voi olla luettavissa, että hän ei usko esimerkiksi tulonsiirtojen olevan ratkaisevassa asemassa siinä, että Suomen syntyvyys saataisiin nousuun. Keskustan silloinen perhe- ja peruspalveluministeri Annika Saarikko taas tuo esiin myös tutkija- ja asiantuntijajääniä painottaman ihmisten kokeman epävarmuuden. Molemmat esimerkit ovat

yhtä lailla varmasti totta, mutta myös poliitikon omaan tulkintaan ja ajatteluun pohjautuvia. Silti toimittajaääni suhtautuu niihin hiukan eri tavoin – toimittajaääni on samanmielisempi esimerkissä 16 kuin esimerkissä 15.

5.4 Talouselämän vaikuttajat

Talouselämän vaikuttajaksi olen kategorisoinut ammattiliittojen, työnantajajärjestön ja eläkejärjestöjen edustajat. Elinkeinoelämän keskusliitto ry (EK) on työnantajia edustava järjestö, joka ajaa jäseniensä eli yritysten etua elinkeinoelämään liittyvissä päätöksissä (EK 2020). Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö (SAK) taas edustaa työntekijöitä, yhteensä noin puolta miljoonaa suomalaista palkansaajaa (SAK 2020). Työeläkevakuuttajat Tela ry. on työeläkevakuuttajien etujärjestö, jonka tehtävänä on työeläkejärjestelmän vahvistaminen ja muuhun elinkeinoelämään ja politiikkaan vaikuttaminen (Tela 2020). Kaikilla kolmella järjestöllä on siis suuret intressit osallistua keskusteluun liittyen syntyvyyteen ja vaikuttaa perhepolitiikkaan. EK on vastannut mm. SAK:n kanssa eläkelainsäädännön muutosten valmistelusta (HS 28.9.2019). Syntyvyysuutisoinnissa talouselämän vaikuttajien äänet tuovat esiin erityisesti kansantaloudellisen näkökulman. Kansatalouden suhteen kuuluu paljon huolta siitä, miten eläkejärjestelmä kestää, jos syntyvyysluvut kulkevat ennustusten kanssa samaa linjaa. Talouselämän vaikuttajien kommentoissa varoitellaan syntyvyyslukujen vaikutuksista ja ehdotetaan konkreettisia tekoja ongelman ratkaisemiseksi – mutta mikään ratkaisuehdotuksista ei ole ainoastaan heidän toiminta-alueellaan. He eivät kannata eläke-etuuksien heikentämistä, vaan ratkaisujen on löydettävä perhepoliittisista ratkaisuista. Toimittajaääni asemoituu neutraaliksi raportoijaksi, mutta paikoin on epäselvää, onko jokin ääni ensisijaisesti toimittajan vai tekstin ulkopuolisen ääni.

17) **Eläkepäättäjät ovat huolissaan** tällä viikolla tulleista ennakkotiedoista, joiden perusteella Suomessa syntyy tänä vuonna vielä odotettuakin vähemmän lapsia. (HS11)

Esimerkin 17 *eläkepäättäjät* viittaa sekä EK:oon, SAK:oon että Telaan ja heidän edustajiinsa. *Olla huolissaan* merkitsee `olla huolestuneena, hädissään, peloissaan (KS s.v. *huolissaan*). Eläkepäättäjät näkevät syntyvyyden laskun vakavana ongelmana, sillä eläkejärjestelmä on rakennettu tietynlaisen väestörakenteen ja syntyvyyden varaan. Esimerkissä 18 Elinkeinoelämän keskusliiton työelämästä vastaava johtaja Ilkka Oksala ei näe, että syntyvyyteen liittyen pyydetäisiin paljoo:

18) Oksala **havainnollistaa** vaaditun muutoksen mittaluokkaa näin: jos eläkemaksujen nousupaineesta haluttaisiin eroon työllisyyttä nostamalla, **työllisyysasteen** olisi noustava nykyisestä reilusta **72 prosentista yli 90 prosenttiin. Se on epärealistista.**

Jos taas epäsuhta korjattaisiin vain **työperäisellä maahanmuutolla**, sen pitäisi lähes **kolminkertaistua.**

Oksalan mukaan **syntyvyyden** ei kuitenkaan tarvitsisi **kuin palata vuoden 2012 tasolle**, jotta maksujen nousupaine tyypistyisi edellisessä eläkeuudistuksessa havitellulle tasolle. (HS11)

Esimerkissä 18 esitetään, että suhteellisesti katsottuna pieni nousu syntyvyyslukuihin pitäisi järjestelmän kunnossa, kun taas työllisyyteen tai työperäiseen maahanmuuttoon tulisi saada huomattavasti mittavimmat – ja epärealistiset – korotukset. Esimerkin alussa johtolauseen kommunikaatioverbi *havainnollistaa* merkitsee 'tehdä havainnollisemmaksi, valaista, selventää, konkreettistaa, elävöittää (KS s.v. *havainnollistaa*). Kielitoimiston sanakirjassa sanan määritelmään sisältyy translatiivimuotoinen komparatiivi *havainnollisemmaksi*. Vertailua on myös esimerkissä eksplisiittisesti: Oksala käsittelee lukujen kautta sitä, millaisia muutoksia milläkin väestörakenteeseen liittyvällä osa-alueella tulisi toteuttaa, jotta tilanne palaisi eläkejärjestelmän kannalta suotuisaksi. Työllisyysasteen tulisi nousta 72 prosenttiyksiköstä yli 90:een, työperäisen maahanmuuton kolminkertaistua nykyisestä tai syntyvyyden nousta siihen mitä se oli vuonna 2012. Epäsuorassa referoinnissa toimittajaääni ja tekstin ulkopuolinen ääni (Oksala) sekoittuvat: esimerkiksi lause *se on epärealistista* on epäselvä sen suhteen, onko epärealistisuus Oksalan vai toimittajan arvio työllisyysasteen noususta.

19) Eläkevakuuttajien etujärjestön Telan toimitusjohtaja Suvi-Anne Siimes **katsoo**, että maksuja kannattaisi nostaa välittömästi hieman.

Eläkeyhtiöitä edustava Tela ei tyypillisesti esitä eläkemaksujen tai -etuuksien muutoksia, ja **Siimes korostaakin ehdotuksen olevan hänen henkilökohtaista ajatteluaan.**

”Keräämällä hieman enemmän puskuria voisimme yhteiskuntana varautua paremmin tilanteeseen, jossa nyt syntyvät pienet ikäluokat tulevat työelämään. Jos joudumme jälleen heikentämään eläke-etuuksia, pelkään, että luottamus järjestelmään heikkenee”, Siimes **perustelee.** (HS11)

Esimerkissä 19 Telan toimitusjohtaja ylittää edustamansa organisaation toimivallan ehdottamalla muutoksia eläkemaksuihin. On kiinnostavaa, että jonkin instituution edustaja päätyy kommentoimaan jotain tietyllä tapaa hänelle ammatillisesti kuulumatonta asiaa. Aihe on merkittävä ja kommentoijalla on voimakas näkemys siitä, mikä olisi oikea toimintatapa. Toimittaja on esimerkissä raportoivassa roolissa, joka kuitenkin ottaa etäisyyttä vieraaseen ääneen (Siimes). Epäsuorassa referoinnissa johtoilmauksen kommunikaatioverbi *katsoo* tarkoittaa 'pitää jonakin, havaita joksikin, olla jotakin mieltä' (KS s.v. *katsoa*).

Kommunikaatioverbi etäännyttää toimittajaääntä vieraasta äänestä asettamalla vieraan äänen enemmän mielipiteeksi kuin yleisesti jaetuksi tiedoksi. Tätä jatkaa Siimeksen epäsuora referointi, jossa toimittaja eksplisiittisesti kirjoittaa Siimeksen korostavan *ehdotuksen olevan hänen henkilökohtaista ajatteluaan*. Suoran lainauksen johtoilmauksen kommunikaatioverbi *perustella* merkitsee 'esittää jonkin perusteet, syyt, motivoida, selittää' (KS s.v. *perustella*). Tällainen verbivalinta edelleen korostaa esitettyjen asioiden mielipiteenomaisuutta.

20) ”Olemme toki huolissamme tilanteesta, mutta **emme lähtökohtaisesti ole valmiita eläke-etuuksien heikentämiseen. Syitä syntyvyyden laskuun** toivottavasti **selvitetään** perusteellisesti, jotta **tepsiviä perhepoliittisia toimia** pystytään löytämään.” [Sinikka Näätsaari, SAK] (HS11)

Esimerkissä 20 näyttäytyy konkreettisesti talouselämän vaikuttajien tapa ehdottaa sellaisia ratkaisuja, jotka löytyvät ensisijaisesti joltain muulta toiminta-alueelta kuin heidän omaltaan: eläkejärjestelmä on toimimaton nykyisten syntyvyyslukujen ja sitä seuraavan väestörakenteen kanssa, mutta ratkaisun on löydyttävä syntyvyyslukujen nostamisesta, ei järjestelmän muokkaamisesta väestörakennetta ajatellen. Suorassa lainauksessa SAK:n Sinikka Näätsaari linjaa, että he eivät *lähtökohtaisesti ole valmiita eläke-etuuksien heikentämiseen*. Hän asettaa muut tahot vastuuseen passiivi-ilmauksella, joka viittaa todennäköisesti tutkijoihin ja poliitikoihin. *Syitä syntyvyyden laskuun toivottavasti selvitetään perusteellisesti* viittaa tutkijoihin ja valtion toimielimiin, joilla on valtuuksia tilata tällaisia selvityksiä. *Tepsivät perhepoliittiset toimet* selviävät tutkimusten avulla, mutta poliitikkojen tehtävä on toteuttaa niitä käytännön tasolla.

21) ”Suomessa **naiset** tekevät erityisen paljon eurooppalaisittain vertaillen ilta- ja yötyötä. Se ei ole ainakaan seikka, joka helpottaa perheen perustamista ja työn ja perheen yhteensovittamista”, [SAK:n puheenjohtaja Jarkko] Eloranta **arvioi**. Hänen **mukaansa** Suomessa on menty työn ehdoilla ja perheiden tilanteet ovat jääneet vähemmälle huomiolle. (HS14)

Esimerkissä 21 SAK:n puheenjohtaja esittää syntyvyyslukujen nostamiseksi tasa-arvoisemman työelämän rakentamista sekä työn ja perheen yhdistämisen helpottamista. Johtoilmauksessa käytetty kommunikaatioverbi *arvioida* viittaa summittaiseen päätelmään tai laskelmaan (KS s.v. *arvioida*). Verbivalinta saa toimittajaäänänen hieman kyseenalaistamaan Elorannan kertoman asian, vaikka hän selkeästi puhuu ensin tilastoista näkyvästä tiedosta ja sen jälkeen kertoo, että *se ei ole ainakaan seikka, joka helpottaa perheen perustamista*. Arvioida-verbin käyttö tekee sanotusta summittaisemman ja epävarmemman verrattuna esimerkiksi siihen, jos verbi olisi *kertoa*. Toisaalta *arvioida*-verbi saattaa tässä esimerkissä viitata lähinnä suoran lainauksen

jälkimmäiseen virkkeeseen, jossa Eloranta puhuu perheen perustamisen ja työn ja perheen yhteensovittamisesta suhteessa vuorotyöhön.

5.5 Yleistetty ääni

Yleistetty ääni tarkoittaa, että äänen lähdettä ei ole yksilöity tai rajattu tarkkaan. Passiivimuotoisen verbin käyttö saa aikaan sen, että tarkalleen ei voida sanoa, kenen ääni uutisoinnissa kuuluu vai onko tällaista ääntä ylipäättään olemassa muuta kuin tekstin luomana illuusiona. Äänen lähde hämärtyy ja samalla lauantuu ikään kuin useimmat ihmiset ajattelisivat äänen kuvaamalla tavalla. Äänen lähde hämärtyy myös sellaisissa aktiivimuotoisissa lauseissa, joissa subjektina on abstrakti asia. Aineistossa yleistetty ääni ilmenee myös määrittelemällä joukko *päätöksentekijöiksi* tai käyttämällä ilmausta *kaikki* tai *ei kukaan*. Kaikkia esimerkkejä yhdistää se, että äänen lähdettä on vaikea yksilöidä, sen edustamaa laajuutta on mahdotonta määrittellä tarkemmin tai äänen lähde ylipäättään on häivytetty. Yleistetty ääni on toimittajan äänen suhteen kiinnostava ilmiö: toimittajan ääni on vahva, sillä kukaan ei tiedä, mistä väitteet todellisuudessa ovat peräisin. Toimittajaäänän asema, ennako-oletukset ja asenteet ovat suuressa roolissa siinä, millaiseksi yleistetty ääni muodostuu.

Aineiston ensimmäisessä uutisessa, joka on julkaistu päivää ennen väestöennusteen julkistusta, passiivimuotoista verbiä käytetään paljon ja se saa aikaan synkän sävyn.

22) Uusi väestöennuste julkistetaan tänään, **eikä sitä ole koskaan ennen pelätty näin** (HS1, otsikko)

Esimerkissä 22 passiivi-ilmaus *eikä sitä ole koskaan ennen pelätty näin* saa aikaan epäselvyyden sen suhteen, kuka tarkalleen uutta väestöennustetta on *pelännyt*. Passiivi myös tietyllä tapaa osallistaa lukijan samaksi joukoksi: kun pelkääjien joukkoa ei ole tarkkaan rajattu, siihen voi kuulua ”kuka vain” tai ehkä paremminkin ”kaikki”. Sanavalinnat eivät jätä asian sävyä kenellekään epäselväksi: väestöennusteen kertomat asiat ovat pelottavia ja huolestuttavia. Passiivin käyttäminen antaa toimittajalle suuremman vallan ja vapauden määrittellä yleistetyn äänen sävyä, kun referoidun äänen lähdettä ei ole määritelty.

23) Tänä vuonna ennusteeseen **kohdistuu tavallistakin suurempi huomio**, koska vauvojen syntymisen **vähentäminen on noussut** edellisen ennusteen jälkeen **suureksi huoleksi**. (HS1)

Esimerkissä 23 subjektina on abstrakti asia (*huomio, väheneminen*), mikä aiheuttaa epäselvyyden sen suhteen, kuka ennusteeseen on *kohdistanut tavallistakin suuremman huomion* ja kenelle vauvojen syntymisen väheneminen on *noussut suureksi huoleksi*.

24) Tuoreen väestöennusteen julkistaminen **herätti jo etukäteen huomiota**, koska suomalaisten syntyvyys on 2010-luvulla laskenut jyrkästi. (HS2)

Esimerkissä 24 kuvattu joukko, jonka keskuudessa väestöennusteen julkistaminen herätti etukäteen huomiota, on rajaamaton ja siten antaa vaikutelman, että kyseessä on suuren joukon jakamasta mielipiteestä. Toimittajaääni perustelee, miksi asia on herättänyt etukäteen huomiota (*koska suomalaisten syntyvyys on 2010-luvulla laskenut jyrkästi*), mutta hämärän peittoon jää, keiden keskuudessa huomio on herännyt. Toisaalta tässä esimerkissä saatetaan viitata Helsingin Sanomien itsensä edeltävänä päivänä jakamaan uutiseen (esimerkki 22), eli Helsingin Sanomissa asia on herättänyt huomiota, mutta esimerkissä 24 asia ilmaistaan kuin asia olisi saanut huomiota huomattavasti laajemminkin.

Yleistetty ääni kuuluu esimerkissä 25, jossa on epämääräistä joukkoa kuvaava termi *päätöksentekijät*:

25) **Päätöksentekijöiden** parissa on jo etukäteen liikkunut tietoja siitä, että väestöennusteen vaikutukset Suomen yhteiskunnan kestäkykyyn tulevat olemaan raskaat. (HS1)

Ensimmäinen lause viittaa siihen, että päätöksentekijät ovat jo käyneet keskusteluja keskenään ja että heidän tietojensa valossa syntyvyyden alenemisen vaikutukset ”tulevat olemaan raskaat”. *Suomen yhteiskunnan kestäkyky* on sanavalintana kiinnostava. *Yhteiskunta* tarkoittaa ’kansaa tai muuta ihmisyyhteisöä sosiaalisena, järjestäytyneenä kokonaisuutena’ (KS s.v. *yhteiskunta*). Se, että Suomen suurin sanomalehti kirjoittaa väestöennusteen olevan uhka koko Suomen yhteiskunnan kestäkyvyille, on raju ilmaus, joka herättää lukijassa huolta. Toinen epämääräinen joukkoa kuvaava termi kaikki esiintyy esimerkissä 26:

26) ”Kun matkustan maailmalla, niin **kaikki** kyselevät, mitä teillä Suomessa oikein tapahtuu”, sanoo Väestöliiton tutkimusprofessori Anna Rotkirch. (HS10)

Rivien välistä on pääteltävissä, että *kaikki* tarkoittaa tässä yhteydessä muita tutkijoita, joita tutkimusprofessori työmatkoillaan tapaa. Täysin aukoton tällainenkaan päätelmä ei ole, sillä *kaikki* tarkoittaa ’jokaista, joka ainoaa, joka ikistä’ (KS s.v. *kaikki*). On mahdollista, että haastattelukontekstissa asiayhteys, johon *kaikki* viittaa, on ollut selvillä, mutta

toimitusprosessissa se on hämärretty. Syntyvyyden laskuun saadaan tämänkaltaisilla yleistyksillä ja epämääräisyydellä dramaattisempi vivahde.

Yleistetty ääni ilmenee kerran aineistossa myös neutraalimmassa yhteydessä esimerkissä 27.

27) **Kun lapsi parkaisee elämänsä alkaneeksi, kukaan ei murehdi** huoltosuhdetta tai syntyvyyden laskua, muistuttaa kättilö Marjo Lukkarinen (HS8, otsikko)

Esimerkissä 27 indefiniittinen pronomini *kukaan* on yleistetty ääni siinä mielessä, että se tarkoittaa laveasti *kaikkia*. Esimerkki on monin tavoin kiinnostava, sillä se on täysin erisuuntainen ja eri kohderyhmää edustava kuin muut aineiston yleistetyt äänet. Lapsen syntymään viittaava *kun lapsi parkaisee elämänsä alkaneeksi* tuo keskiöön lapsen syntymän ja siihen konkreettisesti osallisena olevat ihmiset: tuoreet vanhemmat sekä hoitohenkilökunnan. Nämä ihmiset – varsinkin tuoreet vanhemmat – ovat kiinteämmin ja henkilökohtaisemmin yhteydessä syntymään kuin asiasta kirjoittavat toimittajat ja sitä kommentoivat poliitikot, asiantuntijat ja elinkeinoelämän edustajat. Näitä henkilökohtaisesti asiaan liittyviä henkilöitä ei kiinnosta *huoltosuhde tai syntyvyyden lasku*, vaikka heidän toimintansa (lapsen saaminen) on sellaista, josta valtiovalta ja julkinen keskustelu on hyvin kiinnostunut. On merkittävää, että tämä epäsuorasti lainattu tekstin ulkopuolinen ääni on nostettu uutisotsikon tasolle. Tämä esimerkki tuo esiin myös kuilun julkisen keskustelun ja syntyvyyteen henkilökohtaisesti liittyvien ihmisten välillä: julkisessa keskustelussa ei muuta tehdäkään kuin murehdita, mutta yksityishenkilön perheen perustamisen kannalta kyseiset murheet ovat merkityksettömiä.

6 IMPLISIITTISET ÄÄNET ELI DISKURSSIT

Implisiittiset äänet ovat historiallisia, kulttuurisia kaikuja eli diskursseja. Diskursseihin keskittyvän analyysin toteutin jatkona edellisen pääluvun analyysille. Eksplisiittisiin ääniin perehtymällä aineistosta nousi esiin selkeästi myös tietynlaisia, toistuvia diskursseja. Sidoin aineistosta esiin tulleita diskursseja laajempaan yhteiskunnalliseen ja kulttuuriseen kontekstiin (ks. Jokinen et al. 2002: 56). Analyysia tukevat aineistosta nostamani esimerkkitekstit. Jotkin aineiston diskursseista ovat hallitsevampia kuin toiset. Suomen alenevaa syntyvyyttä käsitellään ensisijaisesti uhkakuvien kautta, joihin liittyy kiinteästi kansantalous. Syntyvyysuutisoinnissa näkyy myös ilmiön historiallisuus ja hallitsemattomuus. Syntyvyyttä käsitellään myös tasa-arvon näkökulmasta, mutta toisaalta syntyvyysuutisointi on paikoin hyvin sukupuolittunutta.

6.1 Uhkaavat syntyvyysluvut

Uhkadiskurssi on aineistossa todella hallitseva. Uhkadiskurssi rakentuu sanavalinnoilla ja syy-seuraussuhteiden esittämisellä. Siihen liittyviä sanavalintoja ovat esimerkiksi kuvailevat adjektiivit *karu*, *synkkä* ja *huolestuttava* sekä verbit *uhata*, *pelätä* ja *hätkähtää*. Syy-seuraussuhteita esitetään syntyvyyden tasoon ja sen seurauksiin liittyen: jos syntyvyys pysyy tasolla x tai jatkaa laskuaan, tapahtuu y. Syntyvyyden alenemista ylipäätään kuvataan aineistossa hyvin ongelmakeskeisesti, ja sana *ongelma* esiintyy aineistossa peräti 19 kertaa. Ongelman laatua ja olemassaoloa toisaalta joissain yhteyksissä kyseenalaistetaan. Aineiston ensimmäinen uutinen, joka on myös ensimmäinen Helsingin Sanomien julkaisema uutinen uudesta väestöennusteesta, on otsikoinniltaan merkittävä ja viitoittaa sitä seuraavien uutisten sävyä. Uutisjuttu on otsikoitu *Uusi väestöennuste julkistetaan tänään, eikä sitä ole koskaan ennen pelätty näin* (15.11.). Lukijalle ei siis jää epäselväksi, miten syntyvyysuutisointiin tulisi suhtautua. Tarkemmin käsitelin passiivin eli yleistetyn äänen merkitystä luvussa 5.5. Uhkaa, pelkoa ja huolta käsitellään erityisen paljon liittyen kansantalouteen, johon keskityn tarkemmin tämän luvun loppupuolella. Uhka- ja kansantalousdiskurssit esiintyvät aineistossa paljon toisiinsa kytkeytyneinä. Luvun alussa keskityn erityisesti tapoihin, joilla uhkakuvia rakennetaan. Kansantalouteen liittyvää syntyvyysuutisointiä käsitellessäni keskityn enemmän siihen, mitkä kaikki kansantalouteen liittyvät näkökulmat ovat uhkadiskurssissa läsnä.

28) Väen väheneminen **uhkaa aiheuttaa** Suomen julkiselle taloudelle ja eläkejärjestelmälle **vakavia haasteita**. (HS6)

Esimerkissä 28 näkyy hyvin kuvaavasti uhkadiskurssin rakentuminen syntyvyysuutisoinnissa. Verbi *uhkaa* merkitsee, että 'jotakin vaarallista, haitallista tai harmillista on tapahtumaisillaan' ja väen väheneminen voi *aiheuttaa* eli 'saada aikaan, tuottaa, synnyttää' (KS s.v. *uhata, aiheuttaa*). Adjektiivi *vakava* taas merkitsee 'paha, ankara, huolestuttava, vaikea, tukala, vaarallinen, kohtalokas' ja *haaste* 'vaikea tehtävä, tarve, vaatimus' (KS s.v. *vakava, haaste*). Syntyvyyden lasku ja väen väheneminen ilmaistaan ehdoitta ja toimittajaääni on hyvin vahva. *Vakavat haasteet* liittyen talouteen ja eläkejärjestelmään vaikuttavat toteutuessaan jokaisen elämään tavalla tai toisella – haasteet aiheuttavat huolta ja pelkoa.

Esimerkeissä 29 ja 30 uhkadiskurssi rakentuu poliitikkojen suorien referointien kautta.

29) ”Tuoreet luvut **herättävät huolta**. Olemme tilanteessa, että työikäisten ihmisten työllisyysasteen pitää nousta tosi korkealle, ja tiedetään hyvin, että jokainen prosentti 72:n jälkeen vaatii enemmän ja enemmän toimenpiteitä. **Hyvinvointivaltion rahoituksen** kannalta tämä on **tosi huolestuttavaa**.” [Antti Rinne] (HS4)

Esimerkissä 29 Antti Rinteen suorassa referaatissa mainitsema *huoli* on painoarvoltaan suurta, sillä poliitikolla on paljon sellaista tietoa ja näkemystä saatavilla, jota tavallisella kansalaisella ei usein ole. Suora referaatti luo painoarvoa sanotulle, ja esimerkissä 29 toimittajaääni on suoralle referaatille tyypillisesti hyvin häivyttynyt. Huoli ja huolestuttava merkitsevät 'levoton, murhe, suru jostakin, pelko, hätä, ahdistus' (KS s.v. *huoli*). Huoli on suurta *hyvinvointivaltion rahoituksen kannalta*, mikä saa aikaan huolta todennäköisesti myös lukijassa. Esimerkissä 30 uhkakuvien maalaajana on jälleen poliitikko, ja näkökulma on rahoitukseen ja hyvinvointivaltioon keskittyvä:

30) ”Syntyvyyden väheneminen on tämän hetken sisäpoliittisista **huolista suurin**. Kaikki muut toimet ovat näpertelyä. **Jos** syntyvyyteen pienemiseen ei kyetä puuttumaan, meillä **ei ole** tarjolla mallia, jolla voisi **rahoittaa** jo aivan lähitulevaisuudessakin ikäihmisten palveluja. **Jos** näin jatkuu, **emme voi** tulevaisuudessa pitää yllä sellaista yhteiskuntaa, jossa pystytään verovaroin kattamaan ne **julkiset palvelut**, joihin olemme tottuneet”, [Hannakaisa] Heikkinen sanoo. (HS13)

Syntyvyyden laskemiseen liittyvä ehto maalaa uhkakuvia: jos syntyvyyden pienemiseen ei pystytä puuttumaan, meillä ei ole enää tulevaisuudessa samanlaista yhteiskuntaa kuin nyt. *Rahoittaminen* ja *julkiset palvelut* ovat sanastoa, joka sitoo huolidiskurssia kiinteästi yhteen kansantaloudellisen näkökulman kanssa. Poliitikkojen referointeja tutkiessa on laitettava

merkille, että heidän jokaisessa puheenvuorossaan kohderyhmänä on aina potentiaaliset äänestäjät. Esimerkissä 30 puhuja kiinnittää huomiota *ikäihmisten palveluihin*, jolle motiivina on todennäköisesti mahdollisten äänestäjien tavoittaminen. Saman henkilön, Hannakaisa Heikkisen, sitaatti jatkuu ottaen kantaa pelon ilmapiiriin esimerkissä 31:

31) ”**Pelkoa pitää saada vähemmäksi.** Niin monilla saroilla luodaan **uhkakuvia**, kun pitäisi pystyä luomaan päätöksillä ja teoilla **toivoa**. Tämä liittyy ilmastomuutokseen mutta muuhunkin.” (HS13)

Keskusteluun syntyvyyden laskemisesta liittyvä pelko on poliittisella tasolla selkeästi huomattu, mutta puheiden sävyssä se ei näy. Jonkun pakkoa tai välttämättömyyttä ilmaiseva *pitää*-verbi ja lause *pelkoa pitää saada vähemmäksi* peräänkuuluttaa tekoja, mutta käytännössä keskusteluilmapiirin muuttaminen positiivisemmaksi ei onnistu, jos puheteot ovat jatkuvasti ongelmakeskeisiä. Esimerkissä 31 puhuja asettaa vastakkain sen, mitä tapahtuu ja mitä pitäisi tapahtua: *monilla saroilla luodaan uhkakuvia* vaikka *pitäisi pystyä luomaan päätöksillä ja teoilla toivoa*.

Esimerkissä 32 uhkadiskurssi rakentuu aluepoliittisten teemojen kautta aluekehitystoimisto MDI:n asiantuntijan referoinnilla:

32) ”[MDI:n ennustetta laadittaessa] puhuttiin paljon siitä, ennustammeko joillekin alueille **liian karuja ja kylmiä** numeroita, jos käytämme viimeisimpiä syntyvyyslukuja. Nyt alkuvuoden kehitys on osoittanut, että **pohjaa ei vielä silloinkaan ollut saavutettu**”, MDI:n asiantuntija Timo Aro pohtii Tilastokeskuksen ennakkotietojen valossa.
”Vähän **pelottaa** jo tässä vaiheessa, kuinka **karu ja synkkä** ennuste on tulossa, jos oletuksena on viime vuosien kehityksen jatkuminen varsinkin syntyvyydessä ja nettomaahanmuutossa.” (HS9)

Esimerkissä 32 kuuluu MDI:n asiantuntijan ja Tilastokeskuksen ääni: asiantuntija antaa lausuntonsa tulkiten Tilastokeskuksen ennakkotietoja Suomen alueiden kehityksestä. Toimittajaääni on suorien sitaattien myötä raportoiva. Suomen alueellinen kehitys on jo pitkään ollut kuuma puheenaihe, ja maaseutu ja kaupunki asetetaan julkisissa keskusteluissa usein vastakkain. Syntyvyyden aleneminen liittyy kiinteästi kasvukeskusten ja pienempien kuntien kehityssuuntien erkaantumiseen. Adjektiivit *karu*, *kylmä* ja *synkkä* sekä verbi *pelottaa* rakentavat uhkadiskurssia. Uhkaavuutta ja synkkyyttä korostaa asiantuntijan lausunto siinä, että luvut tuntuivat jo valmiiksi niin *karuilta ja kylmiltä*, että ne tuntuivat liioittelulta, mutta alkuvuoden kehitys on osoittanut niiden olleen täysin realistiset eikä edes pahimmat mahdolliset. Tällainen kuvaus liittyy myös hallitsemattomuuteen: edes asiantuntijat eivät ole

osanneet varautua näin synkkään syntyvyystilanteeseen. Hallitsemattomuusdiskurssia käsittelen luvussa 6.3.

Seuraavaksi käsittelen erityisesti kansantalouteen liittyvän uhkadiskurssin rakentumista, sillä kansantalous on aineistossa todella merkittävässä roolissa nimenomaan uhkadiskurssin näkökulmasta. Syntyvyydestä uutisoidaan paljon kansantalouden kautta, ja termit *väestöennuste*, *kestävyyssvaje* ja *huoltosuhte* rakentavat kansantalousdiskurssia. Kansantalouteen ilmiönä liittyy väestön ikärakenne, maahanmuutto, koulutus, työelämä ja tulonsiirrot. On luonnollista, että näin iso kokonaisuus saa paljon palstatilaa, mutta kansantalous hallitsee syntyvyyskeskustelua jopa tarpeettoman paljon. Aleneva syntyvyys saattaa todellisuudessa vaikuttaa kansantalouteen joiltain osin myös positiivisesti, kun lapsiperheiden käyttämiä julkisia palveluita ei tarvitse rahoittaa niin paljoa eikä perheisiin ja lapsiin liittyviä tulonsiirtoja tule kustannettavaksi niin paljoa. Lisäksi varhaiskasvatusalan työntekijäpula voi helpottua joillain alueilla, kun lasten määrä vähenee.

33) Vaikka Suomen talouden tila on nyt hyvä, **väestöennusteen ja kestävyyssvajeen** takia keväällä aloittava hallitus voi joutua jakamaan **kurjuutta** edeltäjiensä tapaan. (HS1)

Esimerkissä 33 väestöennuste ja syntyvyyden lasku nähdään niin suurena ongelmana, että se surkastuttaa hyvän taloustilanteen tuomat hyödyt. *Kurjuus* tarkoittaa 'surkeutta ja viheliäisyyttä' (KS s.v. *kurjuus*), ja esimerkissä kerrotaan, että kurjuuden jakaminen jatkuu uuden hallituksen myötä. Esimerkissä siis määritellään se, että menneet hallitukset ovat joutuneet jakamaan kurjuutta, ja uusi hallitus joutuu tekemään saman väestöennusteen ja ei-toivottujen syntyvyyslukujen myötävaikutuksesta. Syntyvyyden alenemiseen liittyy huoltosuhteen heikentyminen ja väestön ikärakenteen muuttuminen huoltosuhteen kannalta huonompaan suuntaan. Tätä seikkaa käsitellään syntyvyysuutisoinnin yhteydessä paljon. Esimerkissä 34 avataan perimmäistä ongelmaa, mikä huoltosuhteen heikkenemiseen liittyy.

34) **Kansantalouden kannalta** ikääntyminen on **ongelma**, koska tulevaisuudessa **yhä useamman** ikääntyvän eläkkeet ja palvelut on kustannettava **yhä harvemman** työssä käyvän verorahoilla. (HS3)

Esimerkissä 34 väestön ikääntymisen ongelmallisuutta käsitellään eksplisiittisesti kansantaloudellisesta näkökulmasta. *Yhä* esiintyy 'vertailua tai muutosta merkitsevää ilmausta vahvistamassa' (KS s.v. *yhä*). Esimerkissä korostetaan alati kasvavaa kuilua veronmaksajien vähyyden ja ikääntyvien tulonsiirtojen saajien paljouden välissä. *Ongelman* eksplisiittinen maininta ja toteava tyyli eivät jätä vaihtoehtoisille näkökulmille tilaa. Toimittajaani on vahva,

joka perustelee ongelman olemassaolon syy-seuraussuhteella (*ikäntyminen on ongelma - -, koska...*) sekä vertailemalla ikääntyvien kasvavaa joukkoa veronmaksajien hupenevaan määrään.

Kansantalouden ympärille keskittyvää syntyvyyskeskustelua kritisovia ääniä aineistossa kuuluu vain kerran, esimerkissä 35:

35) [Perhetutkija] Sevón **arvostelee** tapaa, jolla syntyvyys nähdään julkisessa keskustelussa talouden kautta: ”Jos tämä nähdään **vain kestävyysvajeen näkökulmasta**, niin sekin on aika **karu viesti ihmisille**”, hän pohtii. (HS5)

Kuten tämä tutkimus on jo osoittanut, tutkijoiden ja asiantuntijoiden ääni on aineiston äänistä inhimillisin ja tuo esiin niiden ääniä, joita asia henkilökohtaisesti koskettaa (ks. luku 5.2). Toimittaja referoi perhetutkijaa epäsuorasti sekä suorasti. Toimittaja käyttää epäsuoran referoinnin johtoilmauksessa kommunikaatioverbiä *arvostella*. *Arvostella*-verbi merkitsee ’usein nimenomaan moittivasta suhtautumisesta, kritisoida’ (KS s.v. *arvostella*). Tutkijääni siis asettuu kyseenalaistamaan vallitsevaa keskusteluilmapiiriä, joka on hyvin kansantaloukskeskeinen. Esimerkin 35 suora sitaatti jatkaa epäsuoraa referointia, jossa kommunikaatioverbi on *pohtia*. *Pohtia* tarkoittaa ’ajatella jotakin perusteellisesti, eri mahdollisuuksia harkiten’ (KS s.v. *pohtia*) ja on merkitykseltään huomattavasti lempeämpi kuin epäsuorassa referoinnissa käytetty verbi *arvostella*. Suora lainaus kertoo, että kapea tapa katsoa syntyvyyttä *vain kestävyysvajeen näkökulmasta* on *karu viesti ihmisille*. *Ihmisillä* tutkija viittaa todennäköisesti heihin, joille perheen perustaminen on henkilökohtaisesti ajankohtainen aihe. On tärkeää, että myös tällaisia ääniä kuuluu kansantalousdiskurssin yhteydessä, sillä se tuo edes hienoista monipuolisuutta melko yksipuolisina näyttäytyviin näkökulmiin. Tällainen asiantuntijalausunto tekee eksplisiittisesti näkyväksi syntyvyyskeskustelun ongelmallisuutta.

36) **On mielipidekysymys, miten synkkänä** ilmiönä syntyvyyden laskua tulisi pitää. - - **Kansantalouden** kannalta ilmiö on kuitenkin **huolestuttava**. (HS9)

Esimerkissä 36 toimittajääni rakentaa ehdollisuutta sille, onko syntyvyyden lasku ylipäätään ilmiönä ongelmallinen ja kuinka synkkänä ilmiötä tulisi pitää. *On mielipidekysymys, miten synkkänä ilmiönä syntyvyyden laskua tulisi pitää* reflektoi syntyvyyden ympärillä käytävää keskustelua ja implisiittisesti tuo esiin ilmiön moninäkökulmaisuuksia. Samassa yhteydessä toimittajääni tekee kuitenkin ehdoitta selväksi sen, että kun tätä monitahoista aihetta tarkastellaan *kansantalouden kannalta*, se on laadultaan *huolestuttava*.

6.2 Historialliset syntyvyysluvut

Syntyvyysuutisoinnissa nousee voimakkaasti esiin suomalaisten syntyvyyden alenemisen historiallisuus ja poikkeuksellisuus. Historiallisuusdiskurssi on eräänlainen huolipuheen rakennuspalikka: tämä ilmiö on poikkeuksellinen ja selittämätön, historia ei tunne vastaavaa. Historiallisuusdiskurssi rakentuu suoraan historia-sanasta johdettujen sanojen lisäksi suorilla vertauksilla tiettyihin, poikkeuksellisiin vuosikymmeniin. Tällaisia poikkeuksia Suomen historiassa on 1800-luvun nälänhätä sekä sotavuodet 1939–1944. Tämän päivän syntyvyyslukuja suhteutetaan myös 1970-luvulla tapahtuneeseen syntyvyyden notkahtamiseen. Uutisoinnissa verrataan nykyisiä syntyvyyslukuja sekä niiden perusteella tehtyjä tuleville vuosikymmenille ulottuvia ennustuksia menneiden vuosikymmenien ja -satojen lukuihin. Historiallisuudesta puhumalla saadaan aikaan kaksi asiaa: ilmiön vakavuus halutaan tehdä selväksi ja samalla ilmiötä yritetään ymmärtää, selittää ja suhteuttaa vertaamalla sitä menneisiin aikoihin. Toisaalta monessa yhteydessä vertailu menneeseen vain vahvistaa ilmiön ennennäkemättömyyttä.

37) Syntyvyyttä kuvaava kokonaishedelmällisyysluku on ennusteen mukaan tänä vuonna 1,43 eli **historian matalimmalla tasolla**. (HS2)

Esimerkki 37 kuvaa ilmiön äärimmäisyyttä viittaamalla Suomen syntyvyystilastojen historiallisuuteen. Esimerkissä kuvattu kokonaishedelmällisyysluku 1,43 ei välttämättä kerro tavalliselle kansalaiselle mitään, mutta kun se laitetaan historialliseen perspektiiviin, luku tarjoaa enemmän tietoa. *Historian matalin taso* tuo ilmi asian ennennäkemättömyyden. *Matala-*adjektiivista johdettu superlatiivi *matalin* vertaa luonnehdittavaa asiaa relevanttiin vertailujoukkoon (VISK §642). Toimittajajääni toteaa faktana asian, joka on mahdollista perustella aukottomasti: kun puheena on lukuarvo eli kokonaishedelmällisyysluku, asiaa on mahdollista tarkastella ja vertailla objektiivisesti. *Historian matalin taso* on siis lukujen valossa totta ja täten historiallisesti merkittävää.

38) ”Ollaan painuttu todella alas **historiallisessa mittakaavassa**”, arvioi Tilastokeskuksen yliaktuaari Markus Rapo Ylen aamu-tv:ssä. Samassa lähetyksessä vierailut aluetutkija Timo Aro kutsui ennustetta väkiluvun laskusta **merkittäväksi käänneeksi Suomen historiassa**. (HS12)

Suomen historia on täynnä merkittäviä käännteitä, mutta esimerkin 38 historiallisuusdiskurssi ei aseta syntyvyyslukuja näiden käännteiden kaanoniin, vaan historiaan viittaamalla rakennetaan yksinomaan ilmiön poikkeuksellisuutta. *Historiallinen mittakaava* asettaa syntyvyysuutisoinnin

näkökulman Suomen historiaan. *Historiallinen mittakaava* on kuvainnollinen ilmaus, joka vertaa nykyhetkeä kaikkiin tunnettuihin menneisiin ajanjaksoihin. *Merkittävä käänne Suomen historiassa* osoittaa ilmiön poikkeuksellisuuden. *Merkittävä* tarkoittaa 'huomattavaa, huomionarvoista, tärkeää' ja *käänne* 'jonkun kehityskulun tai tilanteen muutosta, murrosta, taitekohtaa' (KS s.v. *merkittävä, käänne*). Toimittajaaani on referoimalla yhdistänyt kaksi samanmielistä ääntä ikään kuin viestiä vahvistaakseen: yliaktuaaria on referoitu suoraan, jonka perään toimittaja on epäsuorasti referoinut samassa kontekstissa puhuneen asiantuntijan lausunnon.

39) **2050-luvulla** määrä putoaisi alle 700 000 nuoren. Viimeksi Suomessa on ollut näin vähän alle 15-vuotiaita **1870-luvun lopulla**. (HS2)

Uusi väestöennuste katsoo myös tulevaisuuteen. 2050-luvulla alle 15-vuotiaita tulisi ennusteen mukaan olemaan alle 700 000. Mikäli tämä toteutuu, se on esimerkin 39 mukaan merkittävää, sillä Suomessa ei ole ollut vastaavaa tilannetta sitten 1870-luvun lopun, mikä oli seurausta 1860-luvun nälkävuosista. Tällöin sääolosuhteet tuhosivat merkittävän osan sadosta, ja lapsikuolleisuus oli korkea – lisäksi Suomen väkiluku oli kolmasosan nykyisestä. Vertaus 2050-luvun hyvinvointivaltion ja 1870-luvun köyhän maatalousyhteiskunnan välillä, jossa raskaudenehkäisyä ei käytännössä ollut, on kiinnostavaa, sillä niiden olosuhteet ovat täysin erit – kuten ovat syyt nuorten vähäisessä määrässä. Nälkävuosien lapsikuolleisuus oli ”nuoriskadon” taustalla 150 vuotta sitten, mutta mitkä taustatekijät vaikuttavat nykyiseen trendiin syntyvyystilastoissa?

40) **Jo** vuosi 2016 oli **sotavuosien jälkeen ensimmäinen**, jolloin Suomessa kuoli enemmän ihmisiä kuin syntyi. Viime vuonna syntyvyys oli **mittaushistorian** alhaisin. (HS7)

Syntyvyyslukujen tarkasteluun liittyy oleellisesti kuolleisuus, sillä näiden kahden suhde kertoo, miten väkiluku kehittyy ja millainen Suomen väestörakenne on. Esimerkissä 40 viittaamalla sotavuosiin alleviivataan jälleen syntyvyyslukujen merkityksellisyyttä historiallisesta näkökulmasta. Partikkeli *jo* ilmaisee 'jonkin kehityskulun, tilan tai määrän huomattavaa astetta' (KS s.v. *jo*). Huomattava aste syntyvyyden ja kuolleisuuden suhteen saavutettiin jo vuonna 2016, jota verrataan poikkeusolojen – sodan – lukuihin. Esimerkki jatkuu kertomalla syntyvyyslukujen poikkeuksellisuudesta mittaushistorian suhteen. Syntyvyyden lasku sidotaan lähihistoriaan, kun vertauskohtina käytetään vuotta 2016 ja *viime vuotta* eli vuotta 2017. Tämä korostaa muutoksen merkityksellisyyttä siinäkin mielessä, että muutosta on

tapahtunut jo usean vuoden ajan, eikä sitä voi ohittaa esimerkiksi yksittäiseen poikkeusvuoteen vetoamalla.

Aiemmissä esimerkeissä mainitut 1870– ja 1940–lukujen syntyvyystilastot ovat selitettävissä helposti kriisillä ja poikkeusoloilla, mutta 2000–luvun hyvinvointiyhteiskunnassa syntyvyyden alenemisen selittäminen on huomattavasti haasteellisempaa. Esimerkissä 41 tuodaan esiin, että 50 vuotta sitten syntyvyys saatiin nousuun:

41) Oksala kertoo, että **1970-luvulla** syntyvyys kääntyi nousuun lakisääteisen kunnallisen päivähoiton myötä. **Tällä kertaa yhtä yksittäistä keinoa** syntyvyyden kääntämiseksi nousuun ei ole olemassa. (HS14)

1973 voimaan tullut laki lasten kunnallisesta päivähoitosta oli merkittävä muutos, jota edelsi 1960-luvulla alkanut yhteiskunnallinen murros, kun naisten koulutustaso nousi ja naiset alkoivat enenevässä määrin käydä töissä kotiäitiyden sijaan. Tämän murroksen myötä myös syntyvyysluvut laskivat, johon valtio reagoi lakimuutoksella. (Jegorow 2012.) *Tällä kertaa yhtä yksittäistä keinoa ei ole* viittaa selkeästi siihen, että 1970-luvulla yksittäinen poliittinen toimi auttoi syntyvyystilastojen ”korjaamisessa”, mutta tänä päivänä vastaava ei olisi mahdollista.

6.3 Hallitsemattomat syntyvyysluvut

Suomen syntyvyyden lasku näkyy aineistossa hyvin hallitsemattomana. Monessa yhteydessä tuodaan esille, että syntyvyysluvut ovat huonompia mitä osattiin odottaa ja että moni asiantuntija on yllätynyt, kuinka paljon syntyvyys on laskenut. Aineistossa käsitellään tulevaa vaikeasti ennustettavana, ja jo tapahtuneen laskun vaikeasti selitettävyyttä sanallistetaan paljon. Kenelläkään ei ole tarkkaa vastausta siihen, miksi syntyvyys on Suomessa laskenut niin merkittävän paljon 2000-luvulla ja millä keinoilla laskun voisi saada taittumaan. Tällainen yllätyksellisyys, odottamattomuus ja ilmiön taustavaikuttajien vaikeaselkoisuus ovat olennainen osa hallitsemattomuusdiskurssin rakentumista. Hallitsemattomuusdiskurssiin liittyy nopeuden, romahduksen ja syöksyn kuvaaminen. Koska ilmiölle ei ole tarkkaa syytä, mahdollisten syiden spekulointi rakentaa osaltaan myös hallitsemattomuuden diskurssia. Syntyvyysuutisointiin kiinteästi liittyvä termi *vauvakato* liittyy myös hallitsemattomuuteen: sana *kato* tarkoittaa nopeaa vähenemistä, tuhoutumista tai katoamista (KS s.v. *kato*). Toimittajaääni on vahva historiallisuusdiskurssissa. Historiallisuusdiskurssissa kuuluvat myös Tilastokeskuksen ja tutkijoiden äänet.

42) Suomalaisten määrä on vähenemässä **vielä nopeampaan tahtiin kuin aiemmin on ennakoitu**, kerrotaan Tilastokeskuksen perjantaina julkistamassa Väestöennusteessa. (HS2)

Esimerkissä 42 sana *vielä* vahvistaa adjektiivin komparatiivista vertausta *nopeampaa*. Sanavalinnalla osoitetaan, että suomalaisten vähenemisen tahti on sellainen, jota ei ole osattu täysin ennakoida. Vähenemisen on tiedetty tapahtuvan, mutta näin nopeaa vauhtia ei olla osattu ennakoida. Väheneminen näyttäytyy hallitsemattomana, ja vauhdin kuvaaminen näkyy myös esimerkeissä 43 ja 44:

43) Vuosikymmenen alussa alkanut suuntaus on viime vuosina **vain kiihtynyt eikä osoita mitään taantumisen merkkejä**. (HS1)

44) SAK:n vaalitentin lopussa perjantaina käsiteltiin sitä, miksi syntyvyys Suomessa on kääntynyt **niin rajuun laskuun**. (HS6)

Esimerkeissä käytetään ilmausta vahvistavia sanoja *vain kiihtynyt, mitään taantumisen merkkejä* ja *niin rajuun laskuun*. Vahvistussanat korostavat vauhdin voimakkuutta ja rakentavat hallitsemattomuusdiskurssia. Esimerkin 43 partisiippi *kiihtynyt* tarkoittaa 'nopeutua, voimistua, yltyä, enetä' (KS s.v. *kiihtyä*) eli se eksplisiittisesti kuvaa vauhtia ja kehityksen suuntaa. Esimerkin 44 adjektiivi *raju* merkitsee tässä kontekstissa 'ankaraa, kovaa, voimakasta, nopeaa' (KS s.v. *raju*). *Raju* kuvaa siis myös vauhtia ja sen astetta varsinkin, kun se on määrittämässä suuntaan viittaavaa sanaa *lasku*. Esimerkissä 43 toimittajaani on voimakas, sillä se toteaa syntyvyyslukuihin liittyvän suuntauksen ja käyttää tilannetta kuvaavien sanojen yhteydessä vahvistussanoja. Esimerkki 44 toimittajaani on raportoiva, joka referoi SAK:n vaalitentin sisältöä.

Esimerkissä 45 punnitaan syntyvyyden laskun pysyvyyttä.

45) Sitä, kuinka pysyvä ilmiö syntyvyyden lasku on, on **vaikea ennustaa**. Näyttää kuitenkin selvältä, että niin sanotuilla millenniaaleilla – niillä, jotka ovat 2010-luvulla olleet noin 20–40-vuotiaita – **lapsiluku on jäämässä pysyvästi pienemmäksi**. (HS10)

Hallitsemattomuuteen liittyy tietyllä tavalla myös positiivinen aspekti: kun syntyvyyden voimakas laskeminen on ilmiönä vaikeasti selitettävissä ja ennustettavissa, myöskään sen pysyvyydestä ei ole takeita. *Vaikea* merkitsee samaa kuin *hankala* ja *ennustaa* tarkoittaa 'esittää arvio tulevasta' (KS s.v. *vaikea, ennustaa*). Ilmiö ei todennäköisesti ole pysyvä, koska syntyvyyteen vaikuttavat valtavan monet tekijät. Tästä syystä syntyvyyslukujen kannalta tulevaisuutta on vaikea ennustaa. Yhden ikäluokan lapsiluvun jääminen pysyvästi pienemmäksi

ei ole yksiselitteisesti ongelmallista väestörakenteen kannalta – *pienemmäksi* on adjektiivin *pieni* komparatiivi, eikä siis merkitse samaa kuin *liian pieni*. Esimerkin 45 toimittajaääni on neutraali ja punnitseva: suuntaus tuskin on pysyvä, vaikka todennäköisesti joitain pysyviä seurauksia ilmiöllä tuleekin olemaan yhden ikäluokan lapsilukuun.

46) Pudotus on hurja erityisesti **siihen nähden**, että Suomea on pitkään pidetty mallimaana, jossa naisilla on ollut hyvät mahdollisuudet panostaa sekä työhön että perheeseen. (HS10)

Suomen yhteiskunnallisen vakauden kuvaaminen esimerkissä 46 rakentaa hallitsemattomuutta, sillä se luo kontrastia syntyvyyden laskulle: vaikka yhteiskuntamme on suhteellisen tasa-arvoinen ja yhteiskunnan turvaverkot kattavammat kuin monessa muussa valtiossa, syntyvyys laskee silti. Toimittajaääni on vahva, joka perustelee, miksi Suomi on moneen muuhun maahan verrattuna *mallimaa*. Malli tarkoittaa tässä kontekstissa ’esikuvaa ja esimerkkiä’ (KS s.v. *malli*). *Nähden* merkitsee ’johonkin verrattuna, jonkin rinnalla, johonkin katsoen, jonkun suhteen’ (KS s.v. *nähden*). Syntyvyyslukujen pudotusta siis verrataan siihen, että Suomi on esimerkillinen *mallimaa* ja jossa tasa-arvo toteutuu. Mahdollisesti juuri tämä seikka aiheuttaa ilmiön vaikeaselkoisuuden: vaikka puitteet ovat – ainakin paperilla – kunnossa, vauvoja ei silti synny niin paljon kuin valtion päättäjät toivoisivat. Lisää syntyvyysuutisointiin liittyvästä tasa-arvokeskustelusta ja sukupuolittuneesta syntyvyysuutisoinnista luvussa 6.5.

47) Syitä syntyvyyden laskuun ennuste ei erittele, **eikä niitä Ravon mukaan tiedetäkään**. ”**Tutkijoilla ei oikein ole näkemystä**, että miksi. Yhtä syytä siellä ei varmasti taustalla olekaan.” (HS12)

Esimerkissä 47 sanallistetaan Tilastokeskuksen yliaktuaaria referoimalla sitä, että tutkijat ovat syntyvyyslukujen kanssa ymmällään. Ilmiön vaikeaselkoisuus jopa asiaan perehtyneiden tutkijoiden keskuudessa on seikka, joka näkyy aineistossa monessa yhteydessä. Tämä luo hallitsemattomien syntyvyyslukujen diskurssia. Kun toistuvasti esitetään, että syitä syntyvyyden laskulle ei ole tiedossa, aihetta on vaikeampi käsitellä ja hallita. Toisaalta monessa yhteydessä esitetään valistuneita arvauksia, miksi syntyvyys laskee, ja esimerkiksi Perhebarometri 2018 on keskittynyt siihen, miksi nuoret lykkäävät lastenhankintaa. Dosentti Marika Jalovaara on myös perehtynyt aiheeseen, ja hän on tuonut esiin sen, että syntyvyyden lasku liittyy nykyään kiinteämmin huono-osaisuuteen. Tutkittua tietoa aiheesta on tarjolla, joka varmasti antaa joitain suuntaviivoja nykyiseen syntyvyyslukujen trendiin. Syntyvyys aiheena on niin moniulotteinen, että yhtä selitystä syntyvyyden laskulle ei ole.

6.4 Maahanmuutto ja syntyvyys

Maahanmuutto on noussut polttavaksi yhteiskunnalliseksi puheenaiheeksi 2010-luvulla ja nykyään maahanmuuttoon suhtautuminen on yksi oleellisimmista teemoista poliittisten puolueiden arvomaailman ja identiteetin rakentamisessa. Teema vaikuttaa olevan myös avainasemassa koetun yhteiskunnallisen keskustelun polarisoitumisen ja kansan kahtiajakautumisen suhteen. Alenevasta syntyvyydestä käytyyn keskusteluun maahanmuuttoa käsitellään kahdesta näkökulmasta: tarvehankintana tehty työvoimaperäinen maahanmuutto sekä ikärakenteen paikkaaminen maahanmuuton avulla. Molemmat näkökulmat liittyvät kiinteästi toisiinsa, sillä väestörakenteen muuttumisen aiheuttamat ongelmat johtuvat suurimmaksi osaksi siitä, että työikäisiä on eläkeikäisiin suhteutettuna liian vähän. Maahanmuuttodiskurssi rakentuu hyvin konkreettisesti aineistossa *maahanmuutto*-sanasta johdettujen termien kautta. Maahanmuutosta puhuvat poliitikot, Tilastokeskuksen asiantuntija sekä talouselämän vaikuttajat.

Poliitikkojen äänessä kaikuu selkeästi heidän edustamansa puolueen arvopohja ja tavoitteet. Kokoomuspoliitikko Petteri Orpo sekä keskustapoliitikko Annika Saarikko peräänkuuluttavat molemmat työperäistä maahanmuuttoa:

48) ”Yhtenä kokonaisuutena tulee myös työperäinen maahanmuutto. Se ei ratkaise tätä kysymystä, mutta se on **välttämätön osa ratkaisua**. - -” [Petteri Orpo] (HS13)

49) Saarikon mukaan väestöennuste on viesti myös siitä, että **Suomeen tarvitaan** työperäistä maahanmuuttoa. (HS4)

Esimerkeissä 48 ja 49 näkyy arvovalinta siinä, että Suomeen kaivataan ihmisiä, jotka haluavat olla yhteiskunnalle hyödyksi tekemällä töitä. Esimerkissä 48 työperäinen maahanmuutto esitetään *välttämättömänä osana ratkaisua* ongelmaan, jonka alhainen syntyvyys on aiheuttanut. *Välttämätön* merkitsee ’ehdottoman tarpeellista, ehdotonta’ (KS s.v. *ehdoton*). Esimerkissä 49 verbi *tarvita* merkitsee ’tulla huonosti toimeen ilman jotakin, olla jonkin tarpeessa tai puuteessa’ (KS s.v. *tarvita*). Molemmissa esimerkeissä maahanmuutto nähdään siis hyvin merkittävänä asiana Suomen kansantalouden ja huoltosuhteen näkökulmasta.

Esimerkissä 50 perussuomalaisten Jussi Halla-aho puhuu maahanmuutosta kielteiseen sävyyn.

50) ”- **Ikävä kyllä** väestön kutistuminen toimii nykyään pääasiassa **keppihevosen** niille, jotka haluavat muista syistä lisätä maahanmuuttoa”, Halla-aho sanoo.

Hänen mukaansa **maahanmuutto ei ratkaise ongelmaa, vaan pahentaa sitä.** (HS4)

Puheen tapa on hyvin erilainen kuin esimerkeissä 48 ja 49, mihin vaikuttaa puoluepoliittiset erot. Maahanmuuton vastustaminen on yksi perussuomalaisten puolueen ydinteemoja, ja se on tärkeää myös heidän kannattajilleen. Esimerkissä 50 maahanmuutto nähdään väestörakenteeseen liittyvän ongelman pahentamisena, ei ratkaisuna. *Keppihevonen* tarkoittaa tässä kontekstissa ’veruketta, jonka varjolla joku pyrkii päämääräänsä’ (KS s.v. *keppihevonen*). Halla-aho näkee siis puheet työperäisestä maahanmuutosta hämäyksenä, jonka taustalla todellisuudessa vaikuttavat muut tarkoitukset. Jussi Halla-aho referoidaan aluksi suoraan, jonka jälkeen toimittajaani vielä tiivistää epäsuorasti Halla-ahon sanomaa: *maahanmuutto ei ratkaise ongelmaa, vaan pahentaa sitä.*

Esimerkissä 51 maahanmuuttoon suhtaudutaan varovaisesti ja jatkuvan kasvun tavoitetta kyseenalaistetaan.

51) Uudet tulijatkaan **eivät automaattisesti ratkaise ongelmia.** Talouden kannalta tulijoiden pitäisi työllistyä yhtä hyvin tai paremmin kuin kantaväestön, Rapo sanoi Tilastokeskuksen seminaarissa.

”**Sellaista en ole nähnyt missään.** Aina voi kysyä, että onko se **jatkuva kasvu** edes tavoiteltavaa. Eihän meitä tänne loputtomasti mahdu.” (HS12)

Puhujana ei ole poliitikko, vaan Tilastokeskuksen edustaja, joten puoluepoliittinen suuntautuminen ei tässä esimerkissä väritä sanottua samaan tapaan kuin aiemmissa esimerkeissä. On toki oleellista muistaa, että neutraalinakin näyttäytyvällä asiantuntijalla on henkilökohtaisia näkemyksiä ja asenteita, jotka saattavat näkyä lausunnoissa. Esimerkin lausunto tuo esille tärkeän seikan työperäisen maahanmuuton suhteen: muuttajat eivät ole ratkaisu itsessään, vaan heidän työllistymisensä pitäisi taata, jotta väestörakenteen aiheuttama kansantaloudellinen ongelma voisi ratketa. Tilastokeskuksen yliaktuaarin sanomana *sellaista en ole nähnyt missään* on vakuuttava, sillä kyseisellä henkilöllä on laajasti tietoa tilastoista sekä taitoa tulkita niitä. Markkinatalouteen ja jatkuvaan kasvuun perustuva kansantalous ja syntyvyyslukujen nousemista hartaasti toivova julkinen keskustelu eivät jätä erityisesti tilaa poikkeaville lausunnoille, mutta esimerkissä 51 auktoriteetti kyseenalaistaa jatkuvan kasvun tavoitteita. Moni syntyvyyslukuihin liittyvä ongelma ratkeaisi tai ainakin helpottaisi, mikäli jatkuvan kasvun tilalle otettaisiin toisenlaisia tavoitteita.

6.5 Sukupuolittunut syntyvyysuutisointi

Syntyvyysuutisoinnissa esiintyy jonkin verran kielenaineiksia, jotka joko viittaavat suoraan jompaankumpaan sukupuoleen tai joissa suhtautuminen eri sukupuoliin on erilaista. Pelkästään naisiin tai pelkästään miehiin viittaavat sanavalinnat eivät ole itsessään ongelma, vaan ongelma syntyy, kun kielenkäyttö on eriarvoistavaa tai muuten epätasapuolista. Syntyvyyskeskustelua saatetaan käydä tiedostamatta enemmän naisiin keskittyen, sillä syntyvyyttä mittaava kokonaishedelmällisyysluku muodostuu lasten määrän suhteesta tietyn ikäluokan naisiin. Niin kauan, kun kokonaishedelmällisyysluku on kiinnostunut vain siitä, kuinka monta lasta nainen synnyttäisi elinaikanaan, on syntyvyyskeskustelu enemmän naisiin keskittyvää. Sukupuolittunutta kielenkäyttöä ilmenee syntyvyysuutisoinnissa viittaamalla synnyttäjiin tai synnyttämiseen, tai viittaamalla muuten eksplisiittisesti tai implisiittisesti naisiin ja äiteihin. Kun puheen tapa on ongelmakeskeinen, ja toinen sukupuoli nostetaan toistuvasti keskiöön, puheen sävystä muodostuu helposti syyllistävä.

Aineiston viides uutisartikkeli on otsikkoa myöten sukupuolittuneen kielenkäytön näkökulmasta hyvin kiinnostava:

52) Keskiviikkona syntynyt pieni poika Kairavuo kuuluu yhä hupenevaan joukkoon – **Voiko suomalaiset saada poliittisilla päätöksillä synnyttämään?** (HS5, otsikko)

Synnyttävät suomalaiset ovat naisia. Kysymys siitä, voiko suomalaiset saada poliittisilla päätöksillä synnyttämään, on sama kuin kysyisi, voiko naiset saada poliittisilla päätöksillä synnyttämään. *Synnyttää*-verbi tarkoittaa tässä kontekstissa 'ruumiintoimintoa, jonka avulla nainen tai eläinnaaras saattaa jälkeläisen tai jälkeläiset ulos kohdustaan' (KS s.v. *synnyttää*). Puhumalla synnyttämisestä viitataan siis poikkeuksesta naisen toimintaan. Poliittisten muutosten tarve on toistuva tema syntyvyysuutisoinnissa, mutta tämänkaltaiset sanavalinnat rajaavat ne koskemaan ensisijaisesti naisia. Tällainen sanavalinta on varsinkin Suomen suurimmassa sanomalehdessä hyvin kiinnostava, ja onnistuu myös valaisemaan syntyvyyskeskustelun yhtä perimmäistä ongelmaa. Kyseinen uutinen käsittelee helsinkiläisen pariskunnan esikoislapsen syntymää. Uutisessa on kiinnostavaa myös se, miten tuoreesta äidistä ja tuoreesta isästä puhutaan esimerkissä 53:

53) Vauva tuhisee helsinkiläisen **Annika Kairavuon, 29**, sylissä. - - "Napanuora oli kiertynyt kolmesti kaulan ympärille", lapsen isä **Hans Broman** kertoo. (HS5)

Kun lapsen vanhempiin viitataan ensimmäistä kertaa, vain äidin yhteydessä kerrotaan ikä. Isän ikä kerrotaan huomattavasti myöhemmin tekstissä, esimerkissä 54.

54) **Hänen kumppaninsa** Hans Broman on 35-vuotias, siis lähellä sitä, ikää, jolloin suomalaiset miehet keskimäärin tulevat isäksi. (HS5)

Äidin ja isän ikää ei käsitellä tasa-arvoisesti, sillä isän iästä puhutaan tekstissä huomattavasti myöhemmin. Keskimääräinen vanhemmaksituloikä ei ole teemana niin laaja, että tekstin tasolla niiden käsittely olisi perusteltua erottaa omiksi kokonaisuuksiksi. Valinta siitä, miten ja milloin kummankin vanhemman ikä nostetaan uutisjutussa esiin, on ollut täysin toimittajan tekemä.

Samassa uutistekstissä esitetään syy-seuraussuhde suomalaisten synnyttäjien iän ja syntyvyyden vähenemisen välillä esimerkissä 55.

55) - - Annika Kairavuo edustaa aika lailla nykyistä ensisynnyttäjien ikäluokkaa. **Suomalaiset naiset synnyttävät yhä myöhemmin**, ja ensisynnyttäjien ikä on jo pitkään hiponut kolmeakymmentä vuotta.

Se on Väestöliiton perhebarometrikyselyn mukaan **tärkein yksittäinen syy** siihen, miksi **syntyvyys on vähentynyt** ja väkiluvun ennustetaan kääntyvän tulevaisuudessa laskuun. (HS5)

Perheen perustamisen lykkääminen on merkittävä asia syntyvyyden alenemisen kannalta, kuten luvussa 2.1 kerrotaan. Ilmaisemalla *Suomalaiset naiset synnyttävät yhä myöhemmin* asian saa kuulostamaan siltä, että synnytysajankohta olisi pelkästään naisten harteilla – aivan kuin nainen yksin päättäisi, milloin hän aikoo synnyttää. Esimerkin kolmannen virkkeen aloitta pronomini *se* viittaa suoraan edellisen kappaleen virkkeeseen suomalaisten naisten myöhäisestä synnytyksiästä. Perheen perustamisen lykkääminen on yksi merkittävimmistä syntyvyyden laskuun vaikuttavista asioista, mutta viittaamalla *ensisynttäjiin* korostetaan naisten roolia suhteessa ongelmaan.

Selkeästi naisiin viitataan esimerkissä 56, joka on aineiston seitsemännen uutisen otsikko. Jutussa verrataan kantasuomalaisten ja ulkomaalaistaustaisten naisten synnyttämääriä.

56) Ulkomaalaistaustaiset **synnyttävät** enemmän lapsia kuin suomalaiset – **synnyttäjien** keski-ikä noussut kaikissa väestöryhmissä (HS7)

Viittaaminen *synnyttäjiin* ja *synnyttämiseen* on tietyllä tapaa inhimillistä: nähdäänhän tilastojenkin tasolla syntyneet lapset pelkästään suhteessa naisten määrään. Tilastoinnin suhteen laskutapaa tai juurtuneita käytäntöjä ei ole helppoa muuttaa, mutta kielenkäytön tasolla muutos

olisi mahdollista. Miksi puhua synnyttämisestä, kun voitaisiin puhua esimerkiksi lasten saamisesta, perheen perustamisesta tai vanhemmaksi tulemisesta?

Esimerkissä 57 viitataan naisiin eksplisiittisesti:

57) Syntyvyyden lasku ei kuitenkaan koskenut yhtä selvästi ulkomaalaistaustaisia, vaan **ilmiö johtuu lähes pelkästään suomalaistaustaisten naisten synnytysten vähenemisestä.** (HS7)

Kun jokin ilmiö esitetään jatkuvasti haitallisena, ongelmallisena tai katastrofaalisena, ja sen yhteydessä viitataan huomattavasti useammin toiseen sukupuoleen, on sävy kiistatta syyllistävä. Esimerkissä 57 toimittajaani kertoo, että ilmiö – syntyvyyden lasku – *johtuu lähes pelkästään suomalaistaustaisten naisten synnytysten vähenemisestä.* *Pelkästään*-sanan ehdottomuutta on aavistuksen lieventämässä sana *lähes*, joka on ’ilmaisemassa hieman jotakin pienempää määrää’ (KS s.v. *lähes*). Koska tässä esimerkissä verrataan ulkomaalaistaustaisten ja suomalaistaustaisten syntyvyyttä, *lähes pelkästään* voi tulkita olevan korostamassa sitä, että synnytykset ovat vähentyneet suurimmaksi osaksi vain suomalaistaustaisilla naisilla. Kun syntyvyyden alenemisen toistuvasti kerrotaan johtuvan (naisten) synnytysten vähenemisestä, representoidaan naisten toiminta jotenkin oleellisena ja merkittävänä tämän ongelman olemassaolon kannalta. Neutraalimpaa olisi kertoa esimerkiksi, että suomalaisia lapsia syntyy vähemmän.

58) Gisslerin mukaan myös **ensisynnyttäjiä** keskimääräisessä iässä on alueellisia eroja. **Tärkein taustavaikuttaja on koulutus:** mitä koulutetumpi **nainen** on, sitä myöhemmin **hän** keskimäärin saa lapsia.

”Alueille, joilla on paljon koulutettuja asukkaita ja **varsinkin naisia**, lapsia hankitaan myöhemmin. Kasvukeskukset ovat myöhäisten **ensisynnytysten** alueita, Pohjanmaalla, Lapissa ja Kainuussa on **nuorempia ensisynnyttäjiä**”, Gissler pohtii. (HS15)

Esimerkissä 58 käsitellään naisen ikää, koulutustasoa ja asuinaluetta, ja syntyvyyttä väestötason tilastollisena ilmiönä tarkastellaan huomattavasti enemmän naisista riippuvaisena. Esimerkissä viitataan eksplisiittisesti naiseen tai synnyttäjään useasti. (Ensi)synnyttäjä terminä toki automaattisesti viittaa vain naiseen, mutta synnyttämiseen ja perheen perustamiseen liittyy oleellisesti myös miessukupuoli. Miehiin tai isiin ei viitata kuitenkaan lainkaan. Esimerkissä naisen koulutus nähdään oleellisena taustamuuttujana: *mitä koulutetumpi nainen on, sitä myöhemmin hän keskimäärin saa lapsia.* Parisuhteissa kumppanit päättävät yhdessä siitä, milloin sopiva hetki perheen perustamiselle on – mikäli perhe halutaan perustaa. Koulutetulla naisella on tilastojen valossa useimmiten koulutettu puoliso, jonka opiskelu- ja urasuunnitelmat todennäköisesti lykkäävät perheen perustamista yhtä lailla (ks. luku 2.1 ja 2.2).

Esimerkissä 59 miesten asemaa käsiteltäessä asiaa katsotaan naisista riippuvaisena: naisten toiminta on syynä sille, millainen tilanne miehillä on.

59) **Miesten osalta asiaan vaikuttaa esimerkiksi muuttoliike**, sillä **naiset muuttavat** miehiä useammin maaseudulta kaupunkiin koulutuksen perässä. ”Koulutetut **naiset** palaavat harvoin maaseutukuntiin. Sitten kun siellä **ei ole vaimokandidaatteja**, niin **miesten** on todennäköisempää jäädä lapsettomiksi.” (HS15)

Uutisoinnissa siis toistetaan narratiivia naisten korkeakoulutuksen negatiivisesta vaikutuksesta syntyvyyteen sekä kohtaanto-ongelmasta, jotka molemmat on tutkimuksissa todettu melko huteriksi selityksiksi syntyvyyden laskulle (ks. luku 2.3). Esimerkissä 59 miesten lapsettomuus nähdään suoraan seurauksena naisten toiminnasta. Muutamassa Suomen maakunnassa todella on se tilanne, että 20-29-vuotiaita miehiä on naisiin suhteutettuna huomattavasti enemmän. Itä-Lapin ja Kehys-Kainuun seutukunnissa em. ikäluokasta miehiä on noin 61%, Haapavesi-Siikalatvan seutukunnassa miehiä on noin 59% ja Koillismaan seutukunnassa noin 58%. Koko ikäluokan miesten osuus on noin 51% (Tilastokeskus). On erikoista, että kyseisten alueiden tilanteen nähdään johtuvan ensisijaisesti siitä, mitä naiset tekevät, eikä siitä, mitä miehet tekevät. Opiskelemaan lähteminen toiselle paikkakunnalle on yleistä varsinkin, jos tavoitteena on korkeakoulututkinto. Herää kysymys, tukeeko järjestelmämme tarpeeksi myös nuorten miesten kouluttautumista ja heidän mahdollisuuksiaan muuttaa pois kotiseudultaan.

Syntyvyysuutisoinnissa käsitellään tasa-arvoa eksplisiittisesti. Tasa-arvosta käydään keskustelua erityisesti naisten aseman ongelmia esiin tuomalla. Tasa-arvoisen vanhemmuuden diskurssi muodostuu suurimmaksi osaksi viittaamalla sanatasolla tasa-arvoon, ja diskurssissa esiintyy usein adjektiivi *tasainen*. Diskurssi ilmenee myös implisiittisemmin perhevapaauudistuksesta puhumalla, jonka pääasiallinen tarkoitus on puretua hoitovastuun epätasaiseen jakautumiseen vanhempien kesken.

60) ” - - Sitten on **palkkatasa-arvokysymykset**, koska **naisille** toimeentulokysymykset ovat keskeinen syy siihen, ettei lapsia tehdä. Hallitus on jo aloittanut selvityksen **palkkatasa-arvosta**.” [Emma Kari] (HS13)

Esimerkissä 60 vihreiden poliitikko Emma Karin suorassa referaatissa viitataan tasa-arvotieteen sisällä eksplisiittisesti naisiin. Palkkatasa-arvolla viitataan joko miesvoittoisten ja naisvoittoisten alojen palkkaeroihin tai saman alan sisällä olevaan epätasa-arvoiseen palkkaukseen sukupuolten välillä. Esimerkissä 61 viitataan naisiin implisiittisemmin:

61) Kolmas asia on **tasa-arvokysymykset** niin, että **lapsen hoito- ja kasvatustas vastuu jakautuisi tasaisemmin**. [Markus Mustajärvi] (HS13)

Jo perhevapaiden jakautumista tarkastelemalla voidaan todeta, että hoitovastuu lapsesta on usein äidillä. Viittaamalla vastuun tasaisempaan jakautumiseen tuodaan esiin, että nykyinen jako on epätasainen. Tasa-arvon parantaminen nähdään syntyvyyden nousun suhteen osana ratkaisua: esimerkin 60 puheenvuoron avaava *sitten*-konjunktio ja esimerkin 61 ilmaisu *kolmas asia* viittaavat kumpikin järjestykseen. *Sitten* merkitsee 'sen tai tämän jälkeen, järjestyksessä seuraavaksi' ja järjestyslukua *kolmas* seuraava sana *asia* merkitsee 'seikkaa, tapausta, kysymystä tai juttua' (KS s.v. *sitten, asia*). Tasa-arvototeot ovat siis yksi seikka muiden joukossa, joiden avulla syntyvyyksilukuja olisi mahdollista Suomessa parantaa.

62) Lisäksi hän [perhetutkija Sevón] toivoo vanhempainvapaiden kulujen **tasaisempaa jakamista** molempien vanhempien työnantajien kesken. (HS5)

Tasa-arvodiskurssia rakentaa aineistossa vertailu eli komparatiivin käyttö. *Tasainen*-adjektiivista johdettu tavan adverbiaalin *tasaisesti* komparatiivi esiintyy esimerkissä 61 (*tasaisemmin*) ja adjektiivista suoraan johdettu komparatiivi *tasaisempaa* esimerkissä 62. *Tasainen* merkitsee 'keskinäistä samanlaisuutta'(KS s.v. *tasainen*). Komparatiivin käyttö merkitsee, että jako on nykyisellään jotain muuta kuin tasainen, ja tasaisuuden lisääminen on toivottua.

7 PÄÄTÄNTÖ

7.1 Tutkielman arviointi ja tulokset

Tämän tutkimuksen tavoitteena on ollut selvittää, ketkä äänensä kuuluviin keskustelussa Suomen alenevasta syntyvyydestä ja millaisia diskursseja uutisointi kaiuttaa. Teoreettisen viitekehyksen tutkimukselle muodosti moniäänisyys sekä diskurssianalyysi. Analyysin toteutin hyödyntämällä moniäänisyyteen ja dialogisuuteen liittyviä käsitteitä sekä diskurssianalyysin työkaluja. Tutkimuskysymykseni olivat seuraavat:

- 1a) Keiden äänet kuuluvat eli keitä referoidaan Helsingin Sanomien syntyvyysuutisoinnissa?
- 1b) Miten uutisteksteissä referoidaan tekstin ulkopuolisia ääniä?
- 2) Millaisia diskursseja uutisointi kaiuttaa?

Vastasin tutkimuskysymyksiin onnistuneesti: tutkielmani osoitti, ketkä syntyvyydestä puhuvat, miten puhujia referoidaan ja millaisia diskursseja syntyvyysuutisoinnissa esiintyy. Aineiston valintani oli onnistunut monipuolisuutensa ja kattavuutensa puolesta. 15 uutisartikkelia ovat kattava, mutta hallittavissa oleva aineisto tämän tyyppisen tutkimuksen toteuttamiseen. Vaikka tutkimukseni sivuaakin syntyvyyden laskuun vaikuttavia tekijöitä, ei tämäkään tutkimus anna vastauksia sille, mikä näin nopeasti alenevaan syntyvyyteen vaikuttaa. Moniäänisyyden tutkimus syntyvyydestä on kuitenkin antanut vastauksia siihen, millaista keskustelua syntyvyydestä Suomen suurimman sanomalehden sivuilla on käyty. Tuloksia arvioimalla voi pohtia, tulisiko aihetta käsitellä julkisessa keskustelussa hieman eri painotuksin tai kiinnittämällä huomiota asioihin, jotka ovat tähän mennessä huomiota vaille jääneet.

Jaottelin aineistossa esiintyvät eksplisiittiset äänet viiteen kategoriaan, joita ovat Tilastokeskus, tutkijat ja asiantuntijat, poliitikot, talouselämän vaikuttajat ja yleistetty ääni. Eksplisiittisten äänten analyysiin sidoin myös toimittajan suhtautumista tekstin vieraaseen ääneen. Eksplisiittisten äänten analyysistä liikuin kohti implisiittisten äänten analyysiä, jotka jaottelin kategorioittain uhkaavat syntyvyysluvat, historialliset syntyvyysluvat, hallitsemattomat syntyvyysluvat, maahanmuutto ja syntyvyys sekä sukupuolittunut syntyvyysuutisointi. Eksplisiittinen moniäänisyys viittaa tekstissä konkreettisesti ilmenevään vieraaseen ääneen, eli siihen, keitä uutisissa haastatellaan ja keihin viitataan. Implisiittinen moniäänisyys rakentuu historiallisista, kulttuurisista ja asenteellisista äänistä eli diskursseista.

Sekä eksplisiittinen että implisiittinen moniäänisyys rakentuu aineistossa osin hierarkisesti: jotkin äänet saavat uutisoinnissa huomattavasti enemmän tilaa kuin toiset. Uutisoinnin katastrofikeskeisyys määrittää sitä, millaiseksi moniäänisyyden hierarkia rakentuu. Myös jotkut uutistekstit itsessään rakentuvat hierarkisesti. Tekstin otsikossa ja alkupuolella jotkin äänet saavat tilaa, ja loppupuolella saattaa näkyä hieman erilaisia ääniä. Mitä näkyvämmälle paikalle ääni on tekstin tasolla nostettu, sitä enemmän sillä on painoarvoa ja sitä korkeammalla se on äänten hierarkiassa. Kaupallinen media janoaa draamaa ja katastrofeja, sillä ne saavat huomiota ja niillä myydään lehtiä. Tilastoja käytetään usein dramaattisiin poliittisiin tarkoituksiin (Rosling 2018: 54). Tämä median toimintatapa näkyy konkreettisesti myös syntyvyysuutisoinnissa: tilastojen esittämiä lukuja revitellään, ne esitetään dramaattisina ja ennennäkemättöminä. Ratkaisukeskeisyys ei ole keskiössä, kun puhutaan Suomen alenevasta syntyvyydestä. Toisaalta, vaikka uutisointi on katastrofikeskeistä, syntyvyyden saama huomio myös viestittää siitä, että vauvat ja lapset ovat haluttuja. Kansantalouseläminen uutisointi tosin saattaa aiheuttaa mielikuvan siitä, että lasten nähdään olevan arvokkaita vain Suomen talouden kannalta, eivät itsessään.

Ekspliciittisistä äänistä eniten tilaa saa Tilastokeskus, jonka ääni kuuluu instituutiona, raporttina sekä yliaktuaarina eli inhimillisenä henkilönä. Tilastokeskuksen hallitsevuus on odotettavaa, sillä aineisto on rajattu Tilastokeskuksen väestöennusteiden yhteyteen. Koska Tilastokeskus julkaisee tilastoja, jättää se muille toimijoille – esimerkiksi toimittajille – tilaa tulkita ja uutisoida tilastoista dramaattiseen sävyyn. Hyvin paljon tilaa saavat myös tutkijoiden ja asiantuntijoiden äänet, mikä on erityisesti median luotettavuuden kannalta hyvä asia: asiantuntijat tietävät ilmiöstä paljon, eikä heillä ole esimerkiksi selkeitä poliittisia intressejä lausuntojensa taustalla. Heidänkin äänissään tosin on selkeästi huomattavissa katastrofikeskeisyys, sillä huolestuneet ja dramaattiset lausunnot nostetaan tekstin tasolla usein näkyvimpään rooliin. Todennäköisesti toimituksellisella prosessilla on siis oma merkityksensä siinä, millaisia diskursseja asiantuntijäänet ensisijaisesti kaiuttavat ja millaisiksi asiantuntijääniä hierarkia muodostuu. Poliitikkojen äänet rajattiin uutisoinnissa tarkasti, sillä poliitikot pääsivät ääneen vain erikseen poliitikkoja koskevissa uutisjutuissa. Tämän taustalla on todennäköisesti sanomalehtien ihanne poliittisesti sitoutumattomasta toiminnasta. Talouselämän vaikuttajat kommentoivat alenevaa syntyvyyttä ensisijaisesti eläkejärjestelmä- ja kansantalousnäkökulma edellä. Toisaalta heidän äänensä kaiuttivat myös tasa-arvodiskursseja erityisesti työelämän näkökulmasta. Talouselämän vaikuttajat olivat suhteellisen ratkaisukeskeisiä, mutta ratkaisujen tulisi heidän mielestään löytyä muilla tavoin kuin eläkejärjestelmää muuttamalla.

Syntyvyyskeskusteluun osallistui myös yleistetty ääni, jonka laajuutta ja tarkkaa lähdettä ei ole mahdollista tekstiyhteydestä aukottomasti selvittää. Yleistetty ääni on ilmiönä kiinnostava, sillä yleistetyn äänen puheteoiksi, asenteiksi tai oletuksiksi voi kirjoittaa tekstiin melkein mitä tahansa, kun tarkkaa äänen lähdettä ei ole tiedossa. Yleistetyn äänen sanomaksi voi kirjoittaa myös pienen viiteryhmän äänen, joka yleistettynä vaikuttaa huomattavasti laajemmin jaetulta totuudelta. Kielellisestikin yleistetty ääni on monipuolinen tutkimuskohde: passiivimuotoisten virkkeiden lisäksi yleistettyä ääntä ilmensivät aineistossani virkkeet, joissa subjektina olivat *kaikki, ei kukaan ja päätöksentekijät*. Yleistetty ääni sopii hyvin kaupallistuneen uutismedian taipumukseen kirjoittaa asioista dramaattisesti ja paikoin skandaalinhakuisestikin. Yleistetty ääni saa lukijassa aikaan tunteen, että *kaikki* tai *suurin osa* muista ihmisistä jakaa äänen kertomat asiat – mikä taas saa aikaan sen, että ääni vaikuttaa erityisen vakuuttavalta.

Syntyvyyskeskustelussa näkyvissä diskursseissa näkyy selkeästi uutisoinnin dramaattisuus, sillä uhkaavien syntyvyyslukujen diskurssi on aineistossa selkeästi kaikista hallitsevin. Analyysiluvussa liitin uhkadiskurssiin vielä omaksi alaluvukseen kansantaloutta uhkaavan diskurssin, sillä kansantalousnäkökulma läpileikkasi lähes koko aineiston. Kansantalous- ja uhkadiskurssit kietoutuivat uutisoinnissa kiinteästi yhteen. Uhkakuvakeskeisyys on selkeä ongelma uutisoinnissa, sillä se ajaa muiden näkökulmien yli, ja diskurssia rakentavat kielenaineokset nostetaan yksittäisten uutistekstien tasolla näkyvämpään rooliin kuin muut diskurssit. Uhkadiskurssin luonnollinen jatkumo on hallitsemattomuuden ja historiallisuuden diskurssit. Hallitsemattomuus on poikkeuksetta negatiivista: se on yllätyksellistä, vaikeasti ennustettavaa eikä selityksiä tahdo löytyä. Historiallisuusdiskurssi antaisi periaatteessa tilaa myös positiivisemmille äänenpainoille, mutta tämänkin diskurssin sisällä keskustelu on dramaattisuuteen keskittyvää. Historiallisuusdiskurssi rakentaa lähinnä nykyajassa tapahtuvan syntyvyystrendin poikkeuksellisuutta, vaikka huoli kansalaisten alenevasta määrästä on ollut läsnä koko viime vuosisadan (HS 23.2.2020).

Syntyvyyskeskusteluun kietoutuu 2010-luvulla julkisen keskustelun keskiöön noussut maahanmuutto, joka on syntyvyysuutisoinnin diskursseista voimakkaimmin poliittisia puolueita määrittävä teema. Maahanmuuttoa käsitellään ensisijaisesti alhaisen syntyvyyden aiheuttamien väestörakenteellisten ongelmien ratkaisuna. Väestörakenteeseen sisältyy kuitenkin oletus työtä tekevien ja veroja maksavien määrästä, eivätkä maahanmuuttajataustaiset työllisty läheskään yhtä hyvin kuin kantaväestö. Maahanmuuttajien työllisyyden parantaminen ja ylipäätään se, kuinka paljon Suomeen halutaan maahanmuuttajia, on kokonainen, erillinen poliittinen keskustelu. Syntyvyysuutisoinnissa maahanmuutosta puhuvat poliitikot,

talouselämän vaikuttajat ja Tilastokeskuksen asiantuntija. Maahanmuuttoteema on polarisoitunut myös siten, että poliitikoille siitä puhuminen on tapa erottautua ja vahvistaa puolueensa identiteettiä, kun taas asiantuntijoille se saattaa olla aiheena niin tulenarka, etteivät he halua keskusteluun lähteä. Sananvapauden kannalta maahanmuuttokeskustelun paikoittainen äärimmäisyys on valtava ongelma: asiantuntija saattaa kieltäytyä kommentoimasta maahanmuuttoon liittyvää aihetta sitä seuraavan vihaviestitulvan pelossa.

7.2 Pohdinta

Syntyvyys on paikoin yhteiskunnallisen keskustelun keskiössä, sillä se lävistää niin monta yhteiskunnallista ja poliittista näkökulmaa. Syntyvyyteen ja väestörakenteen muutoksiin liittyvät kiinteästi työllisyysaste ja maahanmuutto. Työllisyys ja maahanmuutto ovat asioita, joita voi melko helposti ohjailta poliittisesti, mutta syntyvyys on ilmiönä niin monitahoinen, että mittava poliittinen ohjailu on mahdotonta. Työllisyyteen ja maahanmuuttoon liittyvät poliittiset arvovalinnat ovat keskeisessä osassa puolueiden toimintaa ja niiden sijoittumista puoluekentän vasemmisto-oikeisto ja konservatiivi-liberaali -akseleille. Syntyvyyden suhteen taas näkemykset saattavat vaihdella suurestikin puolueiden sisällä, eikä syntyvyyteen liittyvät mielipiteet ja käsitykset ole niin selkeässä roolissa puoluekentälle sijoittumisen suhteen. Syntyvyydestä puhuttaessa tulisi ottaa huomioon poliittisten päätösten pitkittäisvaikutukset: jokainen teini-ikäinen on joskus aikuinen, jolle perheen perustaminen on ajankohtainen tavalla tai toisella. On harmillista, että Suomen edellisen (2015–2019) hallituksen tekemät uudistukset korkeakouluhakuihin (ylioppilastodistuksen painotus ja ensikertalaiskiintiöt) saavat aikaan vain lisää suorituskeskeisyyttä ja tunteen siitä, että jokainen valinta on lopullinen ja onnistuminen elämässä on hiuskarvan varassa. Erityisesti ensikertalaiskiintiöt saavat aikaan sen, että korkeakouluissa on valtavasti väliinputoajia, jotka ovat löytäneet itsensä väärältä alalta, eikä uuden opiskelupaikan saaminen ole todennäköistä kiintiöistä johtuen. Tällaiseen tilanteeseen joutuneilla tuskin on akuutteja lapsihaaveita.

Tutkimukseni osoitti, että syntyvyysuutisointi suhtautuu paikoin eri sukupuoliin eri tavoin mutta toisaalta vanhemmuuteen liittyvät tasa-arvo-ongelmat tunnistetaan ja tunnustetaan syntyvyysuutisoinnissa. Sukupuolten välinen tasa-arvo sekä molempien vanhempien yhtäläiset mahdollisuudet osallistua sekä perhe-elämään että työelämään ovat monen mielestä avainasemassa siinä, miten syntyvyys saadaan Suomessa nousemaan. Perhevapaaudistuksen

yksi tärkeimmistä tavoitteista on se, että perhevapaat jakautuisivat tasaisemmin äidin ja isän kesken. Kolmen kuukauden mittaista, äidille varattua äitiysvapaata seuraa noin puolen vuoden mittainen vanhempainvapaa, josta äidit pitävät 96%. Kun vanhempainvapaa päättyy, lapselle voi valita kotihoidon tai päivähoidon. 88% perheistä hoitaa lasta kotihoidontuen turvin ainakin joitain kuukausia, ja kotihoidontukea saavista vanhemmista 97% on äitejä. Näin epätasainen jakautuminen on tasa-arvo-ongelma sekä naisille että miehille: naisten palkkakehitys kärsii ja he ovat miehiä useammin määräaikaissa työsuhteissa osin ”vauvauhan” vuoksi. Miehet saattavat jäädä isänä lapsesta etäisemmäksi, kun lapsi kiintyy enemmän siihen vanhempaan, jolla hoitovastuu suurimmaksi osaksi on. Varsinkin erotilanteessa mies on usein alakynnessä naiseen nähden, kun ratkotaan huoltajuuteen liittyviä kysymyksiä. (Lammi-Taskula & Salmi 2013: 187–188.) Isyyteen panostaminen, esimerkiksi vaikuttamalla työpaikkojen suhtautumiseen miesten käyttämiin vanhempainvapaisiin, vaikuttaa positiivisesti syntyvyyteen. Myös isyyden tukeminen on tasa-arvoteko ja miesten tulee myös saada panostaa sekä työhön että perheeseen.

Kun uutisoitavana asiana on syntyvyyden lasku, kuilu kommentoijien ja niiden välillä, joita asia henkilökohtaisesti koskee, kasvaa. Viranomaiset kommentoivat lukujen kautta, kun taas yksilölle kyse on ihmiselämän suurimmasta päätöksestä. Henkilökohtaisen kokemuksen kautta yksilö todennäköisesti huolestuu myös ympäröivästä yhteiskunnasta, mutta huolestuminen tuskin saa ketään perustamaan perhettä. Huoli ympäröivästä maailmasta ei välttämättä konkretisoidu teoksi, kun kyseessä on syntyvyyden aleneminen. 25.2.2020 Helsingin Sanomat kuitenkin uutisoi, että tuoreet tilastot ennustavat vauvakadon olevan viimein ohi. Suomalaisten elävänä syntyneiden vauvojen määrä on siis lähtenyt hienoiseen nousuun. Kansantalouden pelastaminen tuskin on ollut yhdelläkään tilastoja parantaneella perheellä motiivina hankkia lapsi – vastaavasti katastrofikeskeinen uutisointi olisi voinut entisestään lisätä epävarmuutta tulevaisuudesta ja siirtää päätöstä perheen perustamisesta jälleen hamaan tulevaisuuteen. Toivottavasti positiivinen trendi tilastoissa saa yhtä lailla näkyvyyttä vuoden 2020 uutisvirrassa kuin mitä ”dramaattinen vauvakato” sai viime vuosikymmenen lopussa.

7.3 Jatkotutkimusmahdollisuudet

Moniäänisyyden ja diskurssien tutkimus on kiinnostava yhdistelmä ja monipuolisesti sovellettavissa yhteiskunnallisen keskustelun tutkimiseen erityisesti toimituksellisten

medioiden suhteen. Utismediat ovat kielentutkijalle oikea aarreaitta: mediatekstit heijastavat ajankohtaisia yhteiskunnallisia ilmiöitä, ja kieleen pureutumalla voi tehdä salapoliisityötä paljastaakseen jotain rakenteiden tasolla ongelmallista. Tätä tutkimusta tehdessäni yllätyin siitä, kuinka usein auktoriteettiasemassa olevat, esimerkiksi poliitikot, kommentoivat asioita tietämättä, mitä tiedemaailma on asiasta kertonut. Utisten ja tiedemaailman välinen ajoittainen ristiriita on kiinnostavaa tutkittavaa, ja raja-alue onnistuu hyvin valitsemansa aiheen perusteella. Tiedemaailma ja uutismediat tuntuvat katsovan asioita eri näkökulmista, painottavan eri asioita ja asennoituvan niihin hiukan eri tavoin.

Kuten todettu, syntyvyys on aiheena todella moniulotteinen. Lisää tutkimusta kaivattaisiin siihen liittyen monella saralla. Esimerkiksi Väestöliitossa on meneillään tutkimus- ja kehittämishanke *Tasa-arvo ja isät*, jonka tavoitteena on lisätä yritysten ja organisaatioiden isäystävällisyyttä. Johdon ja esihenkilöiden asenteet ovat ratkaisevassa asemassa siinä, millaiseksi tasa-arvo perheiden ja työpaikkojen sisällä kehittyy. (Väestöliitto 2020.) Syntyvyyskeskustelua on käyty paljon myös lehtien mielipidepalstoilla, joissa kuuluu herkemmin rivikansalaisen ääni verrattuna auktoriteettiasemassa olevien hallitsemiin uutisteksteihin. Argumentoivat tekstityypit syntyvyyden alenemiseen liittyvässä keskustelussa muodostaisivat kiinnostavan tutkimusaineiston. Syntyvyyden aleneminen ja siitä huolestuminen eivät ole uusi ilmiö (HS 23.2.2020). Historiallisia tekstejä tutkimalla nykyajan ilmiö voitaisiin laittaa kovasti kaivattuun perspektiiviin: valtionjohto on ollut ennenkin huolissaan syntymättömistä lapsista, eikä tämä rajoitu pelkästään Suomeen. 1970-luvulla Suomessa syntyvyysluvut kääntyivät nousuun uuden lain myötä, mutta syntyvyyden nousu kytkeytyi enemmänkin suurempaan yhteiskunnalliseen muutokseen (äitien työssäkäyntiin) ja siihen, miten yhteiskunta reagoi siihen. Vaikka nykyajan yllätyksellinen syntyvyyden lasku olisikin vaikeammin selitettävissä, on vastaavia perheisiin vaikuttavia yhteiskunnallisia murroksia käynnissä tänä päivänäkin: perhekeskeisyys ja isyyden muutos, teknologinen murros ja perhemuotojen moninaistuminen. Isien osallisuus, osa- ja etätöiden mahdollistaminen teknologian avulla ja erilaisten perheiden huomioiminen ovat asioita, joihin pystyisi helposti poliittisin toimin vaikuttamaan. Näistä teemoista kaivattaisiin enemmän myös tieteellistä tutkimusta päätöksenteon tueksi.

LÄHTEET

- Bahtin, Mihail 1991: *Dostojevskin poetiikan ongelmia*. Suom. Nieminen, Paula & Laine, Tapani. Helsinki: Orient Express.
- Bell, Allan 1991: *The language of news media*. John Wiley & Sons.
- Böök, Marja Leena 2001: *Vanhemmuus ja vanhemmuuden diskurssit työttömyystilanteessa*. Väitöskirja. Jyväskylän yliopisto.
- Colleran, Heidi 2016: *The cultural evolution of fertility decline*. Philosophical Transactions of The Royal Society B. The Royal Society Publishing.
- Cotter, Colleen 2010: *News talk. Investigating the Language of Journalism*. Cambridge, New York: Cambridge University Press.
- Dervin, Fred & Riikonen, Tanja 2014: Itsen teknologiat. Teoksessa *Kieli verkossa. Näkökulmia digitaaliseen vuorovaikutukseen*. Toim. Marja-Liisa Helasvuo, Marjut Johansson ja Sanna-Kaisa Tanskanen. Helsinki: SKS 2014.
- Elinkeinoelämän keskusliitto 2020: *Mikä on EK?* – <https://ek.fi/ek-ja-jasenliitot/> 19.2.2020.
- Fairclough, Norman 2003: *Analysing discourse. Textual analysis for social research*. London; New York: Routledge.
- 1997: *Miten media puhuu*. Tampere: Vastapaino.
- Haakana, Markku & Kalliokoski, Jyrki (toim.) 2005: *Referointi ja moniäänisyys*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Haapanen, Lauri 2017: *Quoting practices in written journalism*. Väitöskirja. Helsingin yliopisto.
- Heikkinen, Vesa 2012: *Ideologia*. Teoksessa *Gerneanalyysi - tekstilajitutkimuksen käsikirja*. Toim. Heikkinen, Vesa, Voutilainen, Eero, Lauerma, Petri, Tiililä, Ulla ja Lounela, Mikko. Helsinki: Gaudeamus.
- Honkamaa, Antti 2014: *Täällä on pahin pula nuorista naisista - katso kotiseutusi tilanne!* – Iltalehti. <https://www.is.fi/seksi-parisuhde/art-2000000712815.html> 19.2.2020.
- Isola, Anna-Maria 2008: *Tyttärien vastuu. Terveyshuoli osana Venäjän alhaisen syntyvyyden retoriikkaa*. Yhteiskuntapolitiikka 73. Stakes 2008.
- Jalovaara, Marika 2019: *Neferblog: Poikkeuksellinen vauvakato vai hälyä tyhjistä?* Blogikirjoitus, Turun yliopiston verkkosivut. Julkaistu 29.9.2019. – <https://sites.utu.fi/nefer/neferblog01/>. Viitattu 12.1.2020.
- Jalovaara, Marika & Fasang, Anette 2017: *From never partnered to serial cohabitators: Union trajectories to childlessness*. s. 1703-1720. Demographic research, vol. 36.
- Jegorow, Sirpa 2012: *Lasten päivähoitojärjestelyjen tie on ollut pitkä ja kuoppainen*. Yle Elävä arkisto. Julkaistu 11.05.2012, päivitetty 25.04.2018. – <https://yle.fi/aihe/artikkeli/2012/05/11/paivahoidon-keskustelussa-lapsen-edulla-hintansa>. Viitattu 14.1.2020.
- Johansson, Marjut 2014: *Faktoista mielipiteisiin. Referointi verkkolehtien mediaesityksissä*. 149-174. Teoksessa *Kieli verkossa. Näkökulmia digitaaliseen vuorovaikutukseen*. Toim. Helasvuo, Marja-Liisa, Johansson, Marjut, Tanskanen, Sanna-Kaisa. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Jokinen, Arja, Juhila, Kirsi, Suominen, Eero 1999: *Diskurssianalyysi liikkeessä*. Tampere: Vastapaino.
- Kalliokoski, Jyrki 2005: *Teksti ja ideologia. Kieli ja valta julkisessa kielenkäytössä*. Helsingin yliopisto, suomen kielen laitos.
- Karppinen, Kari, Jääsaari, Johanna & Kivikuru, Ullamaija 2010: *Media ja valta kansalaisten silmin*. Helsinki: Research Institute.
- Korpelainen, Lore 2018: *Merikarvian peitonheilutustalkoot eivät ruuhkauttaneet neuvolaa – lapsiperheisiin satsaaminen kannatti silti*. – Yle verkkouutiset. <https://yle.fi/uutiset/3-10084045> 20.11.2019.
- KS = Kielitoimiston sanakirja. Kotimaisten kielten keskuksen julkaisuja 166. Helsinki: Kotimaisten kielten keskus ja Kielikone Oy 2018. – <https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/netmot.exe?motportal=80> 15.1.2020
- Kuutti, Heikki 2012: *Mediasanasto*. Media Doc oy.
- Lammi-Taskula, Johanna & Salmi, Minna 2013: *Perhevapaat ja sukupuolten tasa-arvo*. Teoksessa Marjut Pietiläinen (toim.) *Työ, talous ja tasa-arvo*. Helsinki: Tilastokeskus, 187–194.
- Liimatainen, Karoliina 2017: *Antti Rinne, 54, kehottaa suomalaisia ”synnytystalkoisiin” – sanavalinta tyrmistyttää ja hävettää demareitakin*. – Helsingin Sanomat 23.8.2017. <https://www.hs.fi/politiikka/art-2000005337384.html>. Viitattu 24.3.2019.

- Linell, Per 2009: *Rethinking language, mind, and world dialogically: Interactional and contextual theories of human sense-making*. Charlotte (N.C.): IAP-Information Age.
- 1998: *Approaching dialogue: Talk, interaction and contexts in dialogical perspectives*. Amsterdam: Philadelphia, PA: J. Benjamins Pub. Co.
- Lutz, Wolfgang 2006: *Fertility rates and future population trends: will Europe's birth rate recover or continue to decline?* International Journal of Andrology. Volume 29, Issue 1. 25–33.
- Lähteenmäki, Mika & Dufva, Hannele 1999: *Perusteos dialogisesta kielentutkimuksesta*. (Per Linell: Approaching dialogue). Virittäjä, 103 (4), 658–668.
- Maksimainen, Heini 2019: *Vauvattomuusbuumi*. Atena Kustannus Oy.
- Media-alan tutkimussäätiö 2019: *Utismedia verkossa 2019. Reuters-instituutin Digital News Report Suomen maaraportti*. Tampere: Journalismin, viestinnän ja median tutkimuskeskus.
- NEFER 2019: In Finnish: Mikä NEFER on?. Turun yliopiston verkkosivut. – <https://sites.utu.fi/nefer/in-finnish-mika-nefer-on/> 20.3.2020.
- Närvi, Johanna & Salmi, Minna 2017: Pienten lasten vanhempien työmarkkina-asema, työn epävarmuus ja toimeentulo. Teoksessa Salmi, Minna & Närvi, Johanna (toim.): *Perhevapaat, talouskriisi ja sukupuolten tasa-arvo*, s. 36–63. THL 4/2017.
- Palttala, Pipsa 2020: ”Tämä sukupolvi joutuu rakastamaan syntymättömiä lapsia” – Suomi kärsi vuonna 1987 kriisistä, joka nyt kuulostaa tutulta. – Helsingin Sanomat. <https://www.hs.fi/sunnuntai/art-2000006415044.html> 26.2.2020.
- Pekkola, Juhani & Lehtonen, Olli 2015: *Lasten hankintaan liittyvät motiivit ja rakenteet 18–40-vuotiaiden suomalaisten keskuudessa vuonna 2015*. Kymenlaakson ammattikorkeakoulun julkaisuja. Sarja A. Nro 64.
- Perhebarometri 2017: *Miksi vanhemmuutta lykätään? Nuorten aikuisten näkemyksiä lastensaannista*. Rotkirch, Anna, Tammissalo, Kristiina, Miettinen, Anneli ja Berg, Venla. Katsauksia E51.
- Perhebarometri 2015: *Miksi syntyvyys laskee? Suomalaisten lastensaantiin liittyviä toiveita ja odotuksia*. Miettinen, Anneli. Väestötutkimuslaitos. Katsauksia E49.
- Pietikäinen Sari 2000: Kriittinen diskurssintutkimus. – Arja Piirainen-Marsh, Kari Sarjavaara (toim.), *Kieli, diskurssi & yhteisö* s. 191–218. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, Soveltavan kielentutkimuksen keskus.
- Pietikäinen, Sari & Mäntynen, Anne 2009: *Kurssi kohti diskurssia*. Tampere: Vastapaino.
- Pietilä, Veikko 1991: *Sanoista tekoihin. 'Vieraan puheen' vastaanotosta lehti uutisissa*. Tiedotustutkimus 4/1991. s. 5–18.
- Rajamäki, Annika 2007: *Valtion vauvakuume. Diskurssianalyttinen tutkimus eduskunnan väestöpoliittisesta syntyvyyskeskustelusta*. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto, sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos.
- Ridell, Seija 1994: *Kaikki tiet vievät genreen. Tutkimusretkiä tiedotusopin ja kirjallisuustieteen rajamaastossa*. Tampereen yliopisto, tiedotusopin laitos.
- Rosling, Hans 2018: *Faktojen maailma*. Alkup. Factfulness, suom. Kinnunen, Matti. Helsinki: Otava.
- SAK 2020: Me olemme SAK. Arvot ja tehtävät. – <https://www.sak.fi/me-olemme-sak/arvot-ja-tehtavat> Viitattu 6.2.2020
- Salmi, Minna, Lammi-Taskula, Johanna & Närvi, Johanna 2009: Perhevapaat ja työelämän tasa-arvo. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 24/2009.
- Suomen virallinen tilasto (SVT): Syntyneet [verkkopublication]. ISSN=1798-2391. 2018. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 19.2.2020]. Saantitapa: http://www.stat.fi/til/synt/2018/synt_2018_2019-04-26_tie_001_fi.html
- Suomen virallinen tilasto (SVT): Väestörakenne [verkkopublication]. ISSN=1797-5379. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 14.2.2020]. Saantitapa: <http://www.stat.fi/til/vaerak/index.html>
- Tela ry 2020: *Mitä teemme?* – <https://www.tela.fi/mitateemme> 6.2.2020.
- Tuchman, Gaye 1972: *Objectivity as Strategic Ritual: An Examination of Newsmen's Notions Of Objectivity*. American Journal of Sociology 01/1972. 660–679.
- Valtonen, Päivi 2012: Abiturientti uutistoimittajana. Tekstilajin taju ja uutisen tuottaminen äidinkielen tekstitaidon kokeessa. Väitöskirja. Turun yliopisto.
- Virtanen, Mikko T. 2016: *Akateeminen kirja-arvio moniäänisenä toimintana*. Virittäjä, 120(1). Noudettu osoitteesta <https://journal.fi/virittaja/article/view/53692>
- VISK = Auli Hakulinen, Maria Vilkkuna, Riitta Korhonen, Vesa Koivisto, Tarja Riitta Heinonen ja Irja Alho 2004: *Iso suomen kielioppi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. – <http://scripta.kotus.fi/visk> 20.2.2020.

Aineistolähteet

- HS1 = Niskakangas, Tuomas 2018: Uusi väestöennuste julkistetaan tänään, eikä sitä ole koskaan ennen pelätty näin. – Helsingin Sanomat 15.11.2018 19.34, päivitetty 16.11. 6.47
- HS2 = Ervasti, Anu-Elina 2018: Uusi ennuste antaa entistä dramaattisemman arvion: väkiluku kääntyy laskuun vuonna 2035. – Helsingin Sanomat 16.11.2018 9.07, päivitetty 10.20
- HS3 = Ervasti, Anu-Elina, Saarinen, Juhani, Salmén, Petri 2018: Suomen tulevaisuus vaikuttaa nyt aiempaa synkemmältä – Kahdeksan grafiikkaa näyttää uuden väestöennusteen synkät luvut. – Helsingin Sanomat 16.11.2018 9.48, päivitetty 10.08
- HS4 = Sutinen, Teija 2018: ”Yksilökeskeisyys” ja ”hedonistinen kulttuuri” – Poliitikot selittävät huolestuttavaa väestöennustetta ajan hengellä. – Helsingin Sanomat 16.11.2018 14.53, päivitetty 16.25
- HS5 = Ervasti, Anu-Elina, Rimaila, Elisa 2018: Keskiviikkona syntynyt pieni poika Kairavuo kuuluu yhä hupenevaan joukkoon – Voiko suomalaiset saada poliittisilla päätöksillä synnyttämään? – Helsingin Sanomat 16.11.2018 18.30
- HS6 = Nalbantoglu, Minna 2018: Naljailu lasten määrästä nauratti ja suututti vaalitentin katsojia – Miespuheenjohtajilla on asiasta vaikeita kokemuksia. – Helsingin Sanomat 23.11.2018 14.01, päivitetty 26.11.2018 16.23
- HS7 = Heli Saavalainen 2018: Ulkomaalaistaustaiset synnyttävät enemmän lapsia kuin suomalaiset – synnyttäjien keski-ikä noussut kaikissa väestöryhmissä. – Helsingin Sanomat 15.12.2018 18.05
- HS8 = Vihavainen, Suvi 2018: Kun lapsi parkaisee elämänsä alkaneeksi, kukaan ei murehdi huoltosuhdetta tai syntyvyyden laskua, muistuttaa kätilö Marjo Lukkarinen. – Helsingin Sanomat 25.12.2018 18.05
- HS9 = Ervasti, Anu-Elina, Laitinen, Joonas 2019: Suomen syntyvyys putoaa jopa synkkiä ennusteita nopeammin, tällaisen vauvakadon piti olla edessä vasta 2045. – Helsingin Sanomat 26.9.2019 18.42, päivitetty 27.9.2019 16.46
- HS10 = Ervasti, Anu-Elina 2019a: Professori syntyvyyden rajusta laskusta: Suomen vauvakato on maailmanlaajuisesti poikkeuksellinen. – Helsingin Sanomat 27.9.2019 15.01
- HS11 = Muhonen, Teemu 2019: Syvenevä vauvakato uhkaa eläkkeitä: ”Tätä menoa järjestelmä romahtaa”, sanoo EK:n johtaja. – Helsingin Sanomat 28.9.2019 2.00, päivitetty 6.50
- HS12 = Ervasti, Anu-Elina, Vainio, Sara 2019: Tilastokeskuksen hälyttävä väestöennuste julki – ”luvut olivat paljon synkemmät kuin osattiin ajatella”. – Helsingin Sanomat 30.9. 8.11, päivitetty 14.36
- HS13 = Kervinen, Elina, Luukka, Teemu 2019: Näin poliitikot kommentoivat syntyvyyden vähenemistä: ”Elintason ylläpitäminen tulee olemaan erittäin suurissa vaikeuksissa”. – Helsingin Sanomat 30.9.2019 17.37, päivitetty 18.51
- HS14 = Autio, Antti 2019: EK vaatii päivähoidon aukioloaikojen venyttämistä, SAK palkallisen isyysvapaan pidentämistä syntyvyyden lisäämiseksi. – Helsingin Sanomat 1.10.2019 18.10
- HS15 = Ervasti, Anu-Elina 2019b: Näin maahanmuutto, opiskelijat ja herätysliikkeet näkyvät syntyvyyslukuissa – Laskuri kertoo, millaista kehitystä kotikuntaasi ennustetaan. – Helsingin Sanomat 2.10.2019 2.00, päivitetty 6.06